

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
Национальный Банк Республики Казахстан
National Bank of Kazakhstan

Экономикалық ШОЛУ Экономическое ОБОЗРЕНИЕ

№1, 2011

**АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫНЫҢ ДАМУЫ
РАЗВИТИЕ ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКИ**

Қоңырбаева Б. М., Шаяхмет Д.Ш.

Зерттеу және статистика департаменті / Департамент исследований и статистики

1. Инфляцияны факторлық талдау 3
1. Факторный анализ инфляции.....27

Серікова Г.Қ.

Қарағанды филиалы / Карагандинский филиал

2. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ақша-кредит саясатындағы экономиканың нақты секторы кәсіпорындары мониторингісінің мағынасы және оны жүргізудегі аумақтық филиалдардың ролі 11
2. Значение мониторинга предприятий реального сектора экономики в денежно - кредитной политике Национального Банка Республики Казахстан и роль территориальных филиалов в его проведении 35

**ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ҚАРЖЫ НАРЫҒЫ: АЙМАҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕР
ЭКОНОМИКА И ФИНАНСОВЫЙ РЫНОК: РЕГИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ**

Бименов Е.Б.

Орталық филиалы / Центральный филиал

3. Дағдарыстан кейінгі кезеңде астананың қаржы нарығының дамуы 14
3. Посткризисное развитие финансового рынка столицы 38

Мұратов Ж.С.

Жамбыл филиалы / Жамбылский филиал

4. Жамбыл облысындағы инфляциялық үрдістер 17
4. Об инфляционных процессах в Жамбылской области 41

**ПРОБЛЕМАЛАР МЕН ПАЙЫМДАУЛАР
ПРОБЛЕМЫ И СУЖДЕНИЯ**

Осипов И.В.

Зерттеу және статистика департаменті / Департамент исследований и статистики

5. Сенім индикаторы 19
5. Индикатор доверия.....43

Ахметжанова Д.М.

Қостанай филиалы / Костанайский филиал

6. Дағдарыс - салымдарды ынталандырушы ретінде 21
6. Кризис как стимул для сбережений 45

**ТАРИХИ АНЫҚТАМА
ИСТОРИЧЕСКАЯ СПРАВКА**

Кульматова С.Я.

Батыс Қазақстан филиалы / Западно-Казахстанский филиал

7. Батыс Қазақстан облысының банк жүйесінің Қазақстанның тәуелсіздігі жылдарында дамуы 23
7. Развитие банковской системы Западно-Казахстанской области за годы независимости Казахстана.....47

- БАРЛЫҒЫ 50**

ИНФЛЯЦИЯНЫ ФАКТОРЛЫҚ ТАЛДАУ

Қоңырбаева Б.М., Шаяхмет Д.Ш., Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Зерттеу және статистика департаментінің сарапшылары

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі ақша-кредит саясатын талдау мақсатында эконометрикалық модельдерді әзірлеу бойынша зерттеулердің нәтижелерін жариялады жалғастыруда. Осы мақалада инфляцияны факторлық талдау бойынша зерттеулердің нәтижелері ұсынылды.

Инфляция – күрделі әлеуметтік-экономикалық феномен. Инфляцияның экономикалық модельдері көрсетіп отырғанындай, бұл құбылыс Қазақстанда маусымдық-қарқындық сипатта болады, басқаша айтқанда инфляция дәстүрлі түрде жоғары деңгейде оның бұрынғы мәндерімен қалыптасады. Осы зерттеудің мақсаты инфляцияға 2009 жылғы 1 тоқсан – 2010 жылғы 4 тоқсан аралығындағы кезеңге факторлық талдау жүргізу, ал құралы – оң жақтағы әр алуан-логарифмдік нысандағы инфляция теңдеуі болып табылады.

Осы теңдеуді пайдалана отырып, инфляцияның негізгі факторлары, тепе-тең маусымдық тоқсандық мәндер және инфляциядағы факторлардың үлесі айқындалды. Бұл оның негізгі факторларының салымдары бойынша инфляцияның құрылымын жасауға мүмкіндік берді.

Факторларды іріктеу және теңдеулер құру

Инфляция факторлары ретінде (INF) мынадай көрсеткіштер болады (жақшада олардың теңдеудегі белгіленуі):

- импорттық баға индексі (INDIMPRICE),
- нақты ЖІӨ-нің әлеуетті деңгейден ауытқуы (GAP_GDP),
- орташа айлық жалақы (тоқсанда орташа, WAGE),
- ақша массасы (M3),
- теңгенің АҚШ долларына айырбастау бағамы (EXRATE),
- бюджеттен жеке тұлғаларға трансферттер (BUDJ_FIZ_TRANS),
- мұнайдың әлемдік бағасы (OILPRICEWORLD).

Біздің еліміздің бөлшек тауар айналымындағы импорттың құрамдас бөлігінің жоғары үлесі импорттық бағалар мен ел ішіндегі инфляцияның өсуі арасындағы өзара байланысқа тікелей алып келеді. Импорттық тауарларға бағаның көтерілуі арқылы ұлттық валютаның әлсіреуі де сондай-ақ жалпы инфляцияның қарқындауына әкеліп соқтырады. Жалақының, бюджеттен халыққа трансферттердің және ақша массасының ұлғаюы халықтың және фирмалардың тарапынан сұранысты ұлғайта отырып, инфляция деңгейін көтереді. Нақты ЖІӨ-нің ұлғаюы жиынтық сұранысты көтере отырып, инфляцияны өсу жағына қарай ынталандырады.

Сызықтық емес тәуелділіктерді сызықтыққа айналдыру үшін бастапқы ауыспалылардың логарифмдері қаралды. Себебі инфляцияға ықпал ететін бірқатар ауыспалылардың логарифмдері интеграциялану тәртібімен стационарлы емес болып шықты I(1), модельге ауыспалылармен стационарлы болып табылатын олардың бірінші айырмашылығы кіргізілді.

Модельге атап көрсетілген көрсеткіштерден басқа мынадай жалған ауыспалылар кіргізілді: DSESSON1, DSESSON2, DSESSON3, олар инфляцияның маусымдық өзгерістеріне сәйкес келеді. Олар бірінші, екінші және үшінші тоқсандарда тиісінше 1 мәнін қабылдайды және қалған жағдайларда 0-ге тең. Маусымдық ауыспалы үшінші тоқсан үшін кіргізілген жоқ, себебі оны кіргізу барлық маусымдық ауыспалылар мен бос мүше¹ арасындағы өзара байланыстылыққа алып келер еді.

Мәселен, бірінші және төртінші тоқсандарда, әдетте, ақылы қызметтерге, оның ішінде табиғи монополиялар қызметіне тарифтердің, көкөніс пен жемістің, ет және сүт өнімдері бағасының өсуі есебінен инфляциялық үдерістер күшейеді. Ал екінші тоқсанда, әдетте инфляция біртіндеп төмендейді, және үшінші тоқсанда ол жылына ең төменгі мәнге дейін төмендейді. Тиісінше, DSESSON2 және DSESSON3 болған кезде белгілер теріс, ал DSESSON1 болған кезде – оң деп күтіледі.

Экономикадағы инфляциялық күтулерді бағалау барынша күрделі үдеріс болып табылады. Бұл теңдеуде инфляциялық күтулерді бағалау мақсатында DUM_INF жалған ауыспалысы енгізілді. Бұл ауыспалы инфляция деңгейі салыстырмалы түрде алғанда жоғары деңгейде байқалған және тиісінше, экономикалық агенттердің болашақта жоғары күтулері болжанған кезеңде 1 мәнін қабылдайды.

Модельге сондай-ақ 2007 жылғы 4 тоқсанда және 2008 жылғы 2 тоқсанда 1 мәнін қабылдаған жалған (dummy) ауыспалылар D2007Q4, D2008Q2, тиісінше, және қалған жағдайларда және тиісті кезеңде белгілі бір күйзелістің бар екенін көрсететін 0 енгізілді.

Мәселен, 2007 жылғы тамызда бірқатар азық-түлік тауарларының (бидай, өсімдік майы) бағасы әлемдік нарықта күрт өсті. Ол біршама кейінірек Қазақстанның ішінде тиісті тауарлардың және олардан өңделген тауарлардың бағасына әсер етті. Осы күйзелістің ықпалын есепке алу үшін D2007Q4 ауыспалысы енгізілді.

2008 жылғы 2 тоқсандағы күйзеліске қатысты айта-тын болсақ, оның осы кезеңге тән емес инфляциялық үдерістердің қарқындап өсуіне негізделді. Оны есепке алу үшін D2008Q2 ауыспалысы енгізілді.

Жалған ауыспалыларды экономикалық түсіндіруге сәйкес D2007Q4 және D2008Q2 болған кезде коэффициенттер оң болады деп күтілуде.

Модельді құруға 1996 жылдың 1 тоқсанынан бастап 2010 жылдың 4 тоқсанын қоса алғандағы аралықтағы кезеңдегі деректер пайдаланылды.

Құрылған эконометриялық теңдеулер мынадай түрді қабылдайды:

$$\begin{aligned} \text{INF} = & 0.65 \cdot \text{DUM\_INF} + 3.78 \cdot \text{DLOG}(\text{INDIMPRICE}(-1)) + \\ & + 1.28 \cdot \text{DLOG}(\text{BUDJ\_FIZ\_TRANS}(-1)) + \\ & + 7.30 \cdot \text{DLOG}(\text{WAGE}) + 1.90 \cdot \text{DLOG}(\text{M3}(-3)) + \\ & + 2.71 \cdot \text{DLOG}(\text{OILPRICEWORLD}(-1)) + \\ & + 8.61 \cdot \text{DLOG}(\text{EXRATE}) + 8.31 \cdot \text{DLOG}(\text{GAP\_GDP}) + \\ & + 6.65 \cdot \text{D2007Q4} + 0.47 \cdot \text{D2008Q2} + 0.61 \cdot \text{DSESSON1} - \\ & - 0.71 \cdot \text{DSESSON2} - 0.86 \cdot \text{DSESSON3} + 1.21 \quad (1) \end{aligned}$$

- DLOG(*) – көрсету логарифмінің бірінші айырмасы, дөңгелек жақша ішінде тұрған,
- Дөңгелек жақша ішіндегі цифрлар уақытша лаггарды білдіреді.

Теңдеудің негізгі статистикалық сипаттамалары Қосымшада келтірілген (1, 2, 3-кестелер мен 1, 2-суреттер).

¹ Бос мүшесіз, алайда барлық төрт маусымдық ауыспалы кіретін балама модель құруға болады.

Бос мүше және маусымдық ауыспалы кезіндегі коэффициенттерді түсіндіру

Бос мүше, әдетте, барлық факторлар нөлдік мәнді қабылдаған жағдайлардағы модельденетін көрсеткіштің мәні ретінде түсіндіріледі. Бос мүше қалған факторлармен түсіндірілмесе де ол өзі түсіндірілетін ауыспалының тұрақты құрамдас бөлігін айқындайтын инфляцияны түсіндіруші фактор болып табылады.

Егер 1 теңдеуі маусымдық ауыспалылардан құралмаса, ондағы бос мүше маусымдылықты ескермеген, тоқсандық инфляцияның орташа жылдық тепе-тең мәні ретінде түсіндірілуі мүмкін. Бұл егер инфляция маусымдық әсерге ұшырамаса, онда оның тоқсандағы орташа мәні 1,21% тең болатынын білдіреді, бұл 4,91% деңгейіндегі жылдық инфляцияның тепе-тең мәніне сәйкес келеді. Алайда, маусымдық ауыспалылардың болуы мұндай түсіндірмені пайдалануға мүмкіндік бермейді, себебі анықтау бойынша маусымдық ауыспалылар 0-ге дәлме-дәл тең бола алмайды. Мысалы, бірінші және төртінші тоқсандарда инфляциялық үдерістер күшейеді, ал олар екінші тоқсанда аз ғана азаяды және үшінші тоқсанда барынша аз болады.

Теңбе-тең маусымдық инфляция экономикадағы әлсіз бәсекелестік орта мен жекелеген сегменттерде тауар өндірісінің жеткіліксіздігі (көкөністер мен жемістердің нақ сол түрлері ел ішінде төмен өндірілуіне, яғни іс жүзінде қорының сақталмауынан қыс мезгілінде қымбаттайды, ал импортталатын тауарлардың бағасы, әдетте делдалдар арқылы айтарлықтай көтеріледі), сыртқы нарықтардағы күйзелістердің, экономика агенттерінің инфляциялық күтулері әсерінен көрінеді.

Тоқсандық инфляцияның маусымдық мәнінің тепе-теңдігіне ақша-кредит саясатының шаралары арқылы ықпал ету іс жүзінде мүмкін емес. Тепе-тең тоқсандық инфляция экономикадағы құрылымдық өзгерістердің нәтижесінде төмендеуі ықтимал (бәсекелестіктің артуы, өнеркәсіп өндірісінің, жеңіл және тамақ өнеркәсібінің, ауыл шаруашылығының және экономиканың басқа да секторларының дамуы).

Тоқсандық инфляцияның есепке алынатын тоқсан сайынғы маусымдық айырманың тепе-тең мәнін есептеу үшін, тұрақты бөлікке маусымдық фактордың мәнін кіргізуге, яғни шаманы қарастыруға болады:

$$0.61 \cdot DSESSON1 - 0.71 \cdot DSESSON2 - 0.86 \cdot DSESSON3 + 1.21 \quad (2)$$

Мұндай айқындау кезінде тоқсандық инфляцияның тепе-тең мәні тоқсан сайын өзгертін болады, алайда қаралып отырған жылға қарамастан, сол тоқсан үшін тұрақты болады. Теңбе-тең маусымдық тоқсандық инфляция негізінен инфляцияның құрылымына байланысты. Құрылымдық инфляция өндіріс, дистрибуция, сауда нарығындағы тиімді бәсекелестік ортаның болмауынан (уақытша немесе тұрақты) туындаған. Мұндай кемшіліктер сұраныс пен ұсыныстың теңгерімсіздігіне, және тиісінше инфляция аясының күшеюіне алып келеді.

1-кестеде екінші бағанда 2-формула бойынша есептелген инфляцияның тоқсандық маусымдық тепе-тең мәні көрсетілді (инфляцияның тұрақты тоқсандық құрамдас бөлігі). Үшінші бағанда салыстыру үшін тоқсандық инфляцияның нақты орташа мәні келтірілген (1996 жылғы 1 тоқсаннан бастап 2010 жылғы 4 тоқсан аралығындағы кезең үшін).

1-кесте

кезең	Инфляцияның тоқсандық маусымдық тепе-тең мәні	Тоқсандық инфляцияның нақты орташа мәні
Бірінші	1,82	2,8
Екінші	0,49	2,6
Үшінші	0,35	1,2
Төртінші	1,21	3,3
Жыл	3,91	

Тоқсандық инфляцияның теңбе-тең мәнін және тоқсандық инфляцияның нақты орташа мәнін салыстыру графигі 1-суретте ұсынылды². Ол тоқсандық инфляцияның нақты орташа мәні тепе-тең деңгейден жоғары жатқанын, алайда ұқсас динамикада екендігін көрсетеді.

1-сурет

² 1-суретте инфляцияның жылы көрсетілмеген тоқсандық мәні берілгенін байқаймыз, себебі нақ сол тоқсан үшін тепе-тең мәндер және барлық жылдар үшін.

Инфляцияның тоқсандық тепе-тең мәні инфляцияға барлық факторлардың (маусымдықтан басқа) үлесі нөлге тең болған кезде жетеді, не инфляцияға факторлардың оң және теріс үлестері болған жағдайда бірін бірі өтейді.

Көрсетілген факторлар жиынтығында инфляцияның 89% өзгергенін түсіндіреді.

Негізгі ауыспалылар кезінде коэффициенттердің интерпретациясы

1-ші теңдеудің оң жақты әр түрлі логарифмдік нысаны бар, яғни тәуелді ауыспалы сызықты

нысанда, ал тәуелсіз ауыспалының нысаны логарифмдердің бастапқы айырмашылықтары нысанында. Мұндай ұсынууда логарифмдердің бастапқы айырмашылықтары тиісті ауыспалылар өсімі қарқынының аппроксимациясы болып табылады, ал X_i ауыспалысы кезінде β_i коэффициенті X_i 1%-ға ұлғайса, Y эндогендісінің өсуі $\beta_i/100$ бірлік³ болатынын көрсетеді.

2-кестеде факторлар 1%-ға өскен кезде лагтар ескеріле отырып, инфляция өсімдері көрсетілді.

2-кесте

Фактор 1%-ға өскен кездегі инфляция өсімдерінің кестесі

	Фактордың әсер ету лагы	Ауыспалы кезіндегі теңдеу коэффициенттері	Фактор 1%-ға өскен кездегі инфляция өсім
Инфляциялық күтулер бойынша	0	0,65	0,0065
Импорттық бағалар бойынша	1	3,78	0,0378
Бюджеттік трансфертер бойынша	1	1.28	0,0128
Жалақы бойынша	0	7.30	0,0730
Ақша массасы бойынша	3	1.90	0,0190
Мұнайдың әлемдік бағасы бойынша	1	2.71	0,0271
Айырбастау бағамы бойынша	0	8.61	0,0861
Нақты ЖІӨ ауытқуы бойынша	0	8.31	0,0831

Есептеулер әдістемесі

Кезең ішіндегі факторлардың өсуін және ауыспалылар коэффициенттерін пайдалана отырып, әрбір фактордың нақты инфляцияға үлесін айқындауға болады (4-5-кестелер, Қосымша). 2-суретте үлестердегі нақты инфляцияны орналастырудың графиктік

үлгісі келтірілген. Факторлардың үлесі фактордың инфляцияға ықпал етуінің экономикалық мәніне сәйкес оң болуы да (яғни фактордың өзгеруі инфляцияның өсуіне себепші болады), және сондай-ақ теріс болуы да мүмкін (фактордың өзгеруі инфляцияның азаюына себепші болады).

2-суреттегі диаграмма тепе-тең мәндердің және инфляция факторлары салымдарының алгебралық жиынтығы ретінде тоқсандық инфляцияны білдіреді. Суреттен тоқсандық инфляцияның ең үлкен құрамдас бөлігі – оның тепе-тең тоқсандық (2009 жылғы 2,3 тоқ және 2010 жылғы 2 тоқ қоспағанда) мәні (орналасудың

сандық көрсеткіштері және осы диаграммада негізге алынған инфляцияға үлестер 5-кестеде берілді, Қосымша) екендігі көрініп тұр.

Нақты тоқсандық мәнге инфляцияның алынған тұрақты құрамдас бөлігінің үлесі 3-кестеде берілді.

3-кесте

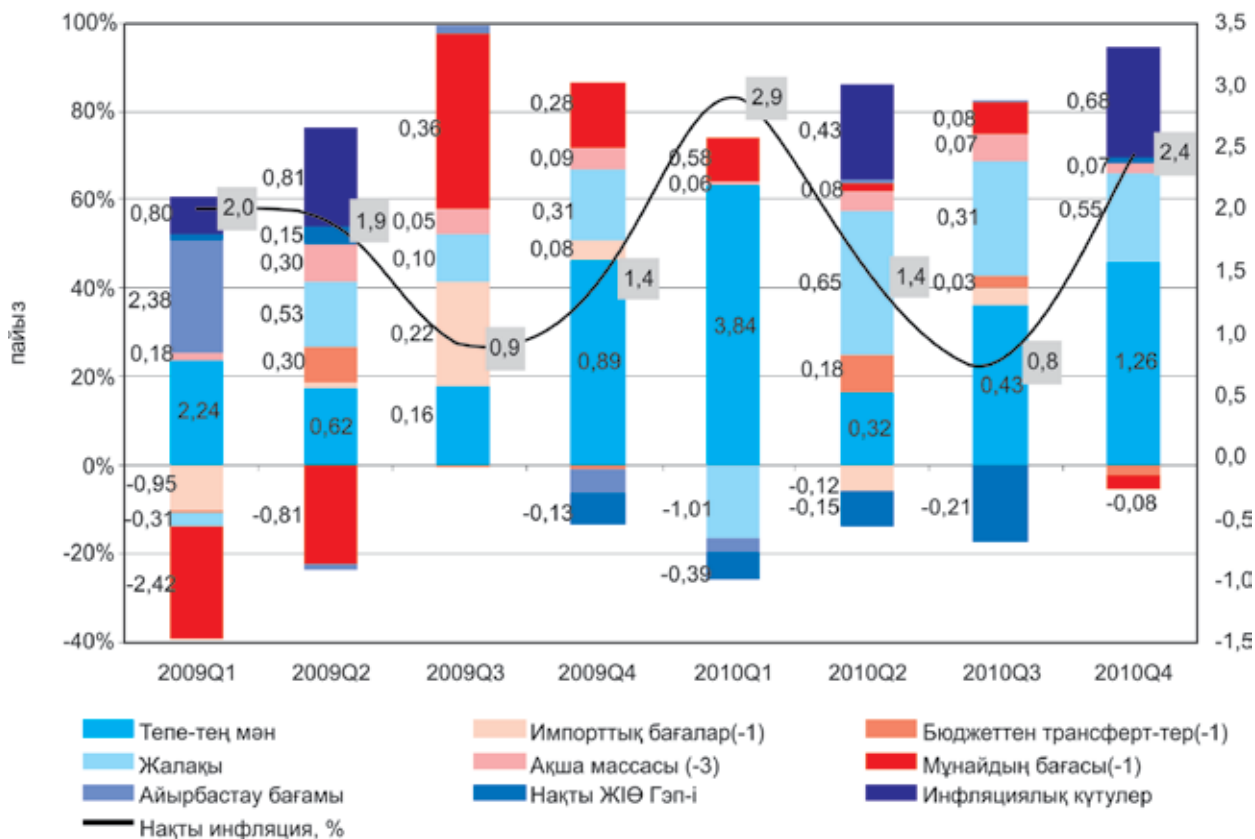
Нақты инфляцияға тұрақты тоқсандық құрамдас бөліктің үлесі

	Нақты инфляция, %	Инфляцияның тұрақты құрамдас бөлігі	
		%	Нақты инфляцияға %-бен
2009Q1	2,0	1,82	91,0
2009Q2	1,9	0,49	25,8
2009Q3	0,9	0,35	38,9
2009Q4	1,4	1,21	86,4
2010Q1	2,9	1,82	62,8
2010Q2	1,4	0,49	35,0
2010Q3	0,8	0,35	43,8
2010Q4	2,4	1,21	50,4

³ X_{it} бойынша Y_t икемділік мәні t кезеңіне байланысты және $(\beta_i/100)/Y_t$ формуласы бойынша айқындалады.

Нақты инфляцияның факторлық орналасуы
(Жалпы жиынтығында әрбір санаттың үлесін көрсететін нормаланған гистограмма)

Факторлардың инфляцияға үлестерінің құрылымы

Нәтижелерді талдау

Жүргізілген зерттеу нәтижелері 2009-2010 жылдары инфляцияға тоқсандық инфляцияның тепе-тең маусымдық мәні неғұрлым көп үлес қосқанын көрсетеді. Инфляцияның неғұрлым жоғары тепе-тең маусымдық мәні (3,84%) 2010 жылғы 1 тоқсанда байқалды, бұл маусымдық факторлардың және ең алдымен, жыл басына тән ақылы қызмет көрсету бағасының өсуімен түсіндіріледі. Бұл ретте 2009 жылы тоқсандық инфляцияның тепе-тең мәнінің оның жалпы құрылымына үлесі орташа алғанда, 56%-ға жуық, ал 2010 жылы – 66% болғанын атап айту қажет. Бұл көрсеткіш әлсіз бәсекелестік ортаны, тауарлардың және қызмет көрсетудің жекелеген нарықтарында монополияны және олигополияның болуын, халыққа арналған тұтыну тауарлары мен қызмет көрсетудің қол жетімділігінің маусымдық төмендеуін немесе ассортименттің азаюын көрсетеді.

2008 жылдың аяғында – 2009 жылдың басында мұнайдың әлемдік бағасының төмендеуі 2009 жылдың 1 және 2 тоқсандарында олардың инфляцияға үлесінің теріс болуына әкеліп соқтырды (2009 жылы орта есеппен - 26%). Алайда 2009 жылғы наурыздың ортасынан бастап мұнайдың әлемдік бағасының нық әрі тұрақты өсуі инфляция деңгейінің өсуіне алып келді (2009 жылғы 3 тоқсанда мұнайдың әлемдік бағасының инфляцияға үлесі тоқсандық инфляцияның 0,36 пайызын құрады), және бұдан әрі бағаның өсуі олардың

инфляцияның қалыптасуына оң ықпал етуімен қоса жүрді. Бұған қоса, 2010 жылы бұл фактордың ықпалы біртіндеп азайғанын атап айту қажет және инфляцияның құрылымындағы оның үлесі орташа алғанда 7% болды. 2009-2010 жылдары импорттық бағалардың ықпалы мұнайдың әлемдік бағаларымен ұқсас сипатта болды. Бұл ретте импорттық бағалардың үлесі 2010 жылы аз ғана болды.

Инфляцияның көтерілуіне ықпал ететін басқа бір маңызды фактор жалақының тұрақты түрде өсуіне, сондай-ақ 2009-2010 жылдары бюджеттен төленетін зейнетақының, жәрдемақылардың, жалақылардың артуына байланысты халықтың ақшалай кірісінің өсуі болып табылды. Бұл, өз кезегінде, экономикадағы инфляциялық ықпалдың өсуіне себепші болды. Талданып отырған кезеңде инфляцияға жалақы өзгеруінің ең көп үлесі 2010 жылғы 2 тоқсанында 0,65% (тоқсандық инфляция – 1,4%), бюджет аясындағы қызметкерлер жалақысының өсуімен байланысты 2010 жылғы сәуірде 25% деңгейінде болды. Тұтастай алғанда 2010 жылы бюджеттен төленетін жалақы өсуінің инфляцияға ықпалы күшейе түсті және инфляцияның құрамында осы фактордың үлесі орта есеппен 18% құрады, бұл ретте 2009 жылы – 11%.

Осыған байланысты, модельдегі инфляциялық күтулер жалған ауыспалылармен берілген, олардың инфляцияға ықпалы бір сәттік болып табылады. Мәселен, инфляциялық күтулердің тұтыну бағасының индексіне айтарлықтай ықпалы 2009 жылғы 2

тоқсанда, сондай-ақ 2010 жылғы 2 және 4 тоқсандарда болды. 2009-2010 жылдары осы фактордың инфляция құрамына үлесі орташа 18% болды.

2009-2010 жылдары теңгенің құнсыздануы жүргізілген 2009 жылғы 1 тоқсанды қоспағанда, айырбастау бағамының инфляцияға ықпалы аз ғана болды. Кейінгі кезеңдерде бұл фактордың үлесі айтарлықтай азайды, ал кейбір кезеңдерде оның байқалуы инфляциялық үдерістерге тежеу жасады. Мәселен, 2009 жылы айырбастау бағамының үлесі орташа алғанда 28% болды, ал 2010 жылы теріс мәнді болды (1%).

Модельдеу нәтижелері 2009 жылы монетарлық факторлардың (ақша массасы) ықпалы біртіндеп

азайғанын, ал 2010 жылы ол барынша аз болғанын көрсетеді. Ақша массасының инфляцияны қалыптастыруға үлесі 2009 жылғы орташа алғанда 9%-дан 2010 жылы орташа алғанда 5% дейін төмендеді.

Осылайша, 2009-2010 жылдары инфляцияға негізгі үлесті мынадай факторлар қосты: мұнайдың әлемдік бағасының өсуі, халық кірісінің тұрақты өсуі және инфляциялық күтулер. Республикада тауар өндіруде және сауда-саттықта бәсекелес ортаның жеткіліксіздігі ішкі инфляциялық үдерістерді қалыптастыруда маңызды фактор болып қала беруде. Бұл ретте монетарлық факторлардың инфляцияға әсері 2009-2010 жылдары аз ғана болды.

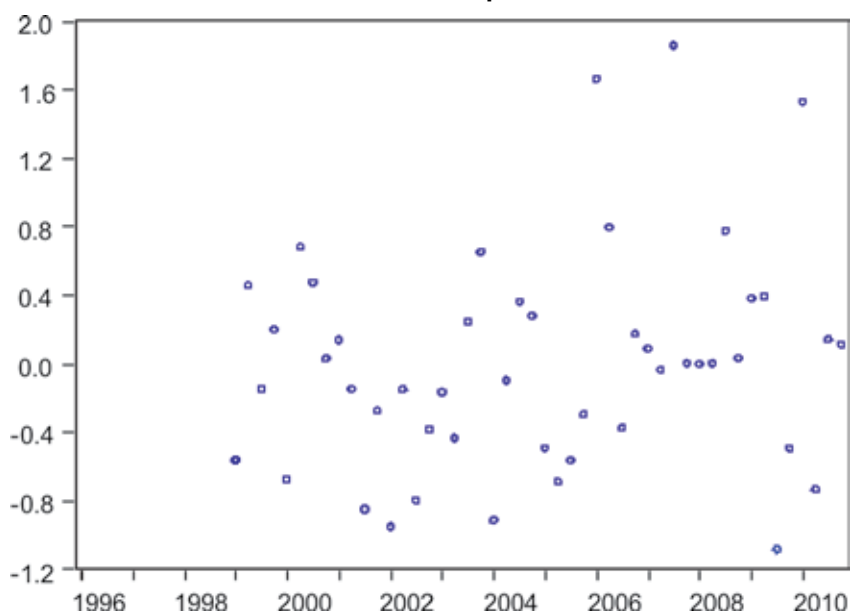
Теңдеудің сапасын бағалау

Dependent Variable: INF				
Method: Least Squares				
Sample: 1999Q1 2010Q4				
Included observations: 48				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
DUM_INF	0.646233	0.303062	2.132344	0.0403
DLOG(INDIMPRICE(-1))	3.779433	1.702805	2.219534	0.0332
DLOG(BUDJ_FIZ_TRANS(-1))	1.284928	0.477648	2.690116	0.0110
DLOG(WAGE)	7.295656	3.513206	2.076638	0.0455
DLOG(M3(-3))	1.903845	1.713625	1.111004	0.2744
DLOG(OILPRICEWORLD(-1))	2.705088	0.872404	3.100729	0.0039
DLOG(EXRATE)	8.608828	3.118386	2.760668	0.0092
DLOG(GAP_GDP)	8.309570	7.424490	1.119211	0.2709
D2007Q4	6.654497	0.821120	8.104174	0.0000
D2008Q2	0.469212	0.826925	0.567418	0.5742
DSESSON1	0.611089	0.736729	0.829461	0.4126
DSESSON2	-0.714568	0.406286	-1.758783	0.0876
DSESSON3	-0.856841	0.433056	-1.978591	0.0560
C	1.205662	0.481887	2.501959	0.0173
R-squared	0.893404	Mean dependent var	2.268125	
Adjusted R-squared	0.852646	S.D. dependent var	1.971571	
S.E. of regression	0.756820	Akaike info criterion	2.519111	
Sum squared resid	19.47442	Schwarz criterion	3.064878	
Log likelihood	-46.45867	Hannan-Quinn criter.	2.725358	
F-statistic	21.92004	Durbin-Watson stat	2.0006	
Prob(F-statistic)	0			

1-сурет.

Теңдеу қалдықтары

қалдықтар

2-кесте.

Льюнг-Бокс автокорреляцияға сынақ*

Sample: 1999Q1 2010Q4 Included observations: 48						
Autocorrelation	Partial Correlation		AC	PAC	Q-Stat	Prob
		1	-0.01	-0.01	0.00	0.950
		2	-0.09	-0.09	0.45	0.798
		3	0.08	0.07	0.75	0.861
		4	0.00	-0.01	0.75	0.944
		5	0.06	0.07	0.92	0.969
		6	0.31	0.31	6.45	0.375
		7	-0.07	-0.06	6.73	0.458
		8	-0.24	-0.22	10.18	0.252
		9	-0.11	-0.20	10.87	0.285
		10	0.32	0.34	17.42	0.066
		11	-0.09	-0.12	17.93	0.083
		12	0.12	0.12	18.90	0.091
		13	0.02	0.02	18.92	0.126
		14	-0.29	-0.17	25.03	0.034
		15	0.07	0.09	25.41	0.045
		16	0.15	-0.17	27.00	0.041
		17	-0.11	-0.01	27.91	0.046
		18	-0.09	-0.11	28.49	0.055
		19	-0.17	-0.11	30.82	0.042
		20	-0.11	-0.08	31.90	0.044

3-кесте.

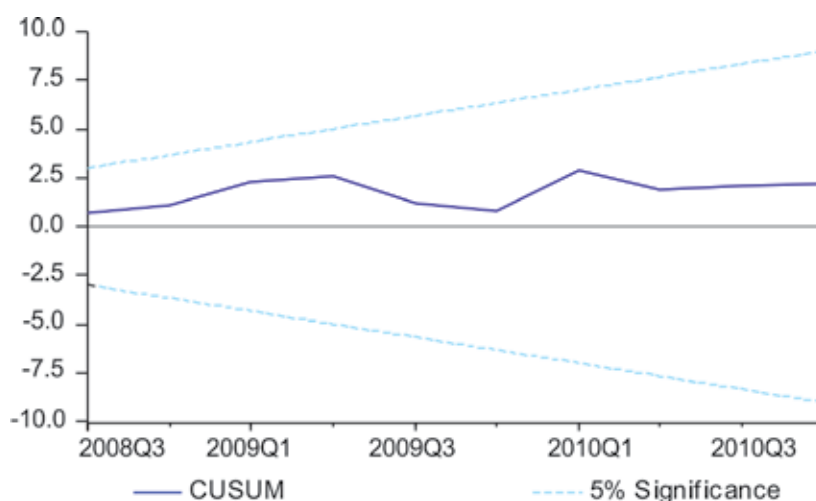
Гетероскедастикалыққа Уайт сынағы*

Heteroskedasticity Test: White			
F-statistic	0.621	Prob. F(13,34)	0.820
Obs*R-squared	9.206	Prob. Chi-Square(13)	0.757
Scaled explained SS	6.858	Prob. Chi-Square(13)	0.909

*Ұсынылған сынақтар гетероскедастикалықтың және автокорреляцияның болуы туралы гипотезаны жоққа шығарады.

2-сурет.

Теңдеудің тұрақтылығына рекурсивтік сынақ (CUSUM Test)

4-кесте.

Факторлардың нақты инфляцияға үлесі

кезең	Нақты инфляция, %	Инфляцияның факторларға негізделген құрамдас бөліктері, %-бен:										Нақты ЖІӨ гәп-і
		Тоқсандық инфляцияның теңбе-тең маусымдық мәні	Инфляциялық күтулер	Импорттық бағалар индексі (-1)	Бюджеттен трансфертер (-1)	Орташа айлық жалақы	Ақша массасы (-3)	Мұнайдың әлемдік бағасы (-1)	Айырбастау бағамы			
2009Q1	100.0	112.1	39.9	-47.7	-2.2	-15.6	8.9	-121.0	118.8	6.9		
2009Q2	100.0	32.5	42.8	2.8	15.5	27.8	15.7	-42.8	-2.5	8.0		
2009Q3	100.0	17.5	0.0	24.0	-0.3	10.8	6.0	40.0	1.5	0.4		
2009Q4	100.0	63.5	0.0	5.8	-1.1	22.2	6.5	20.2	-7.5	-9.6		
2010Q1	100.0	132.4	0.0	0.0	-0.2	-34.7	2.0	20.0	-6.3	-13.3		
2010Q2	100.0	22.6	29.7	-8.6	12.3	45.3	5.8	2.1	1.5	-10.7		
2010Q3	100.0	56.1	0.0	6.1	4.3	40.4	9.7	10.9	0.2	-27.7		
2010Q4	100.0	51.7	27.7	0.0	-2.7	22.5	2.9	-3.5	-0.2	1.5		

5-кесте.

Факторлардың нақты инфляцияға үлесі

кезең	Нақты инфляция, %	Инфляцияның факторларға негізделген құрамдас бөліктері, үлеспен (%):										Нақты ЖІӨ гәп-і
		Тоқсандық инфляцияның теңбе-тең маусымдық мәні	Инфляциялық күтулер	Импорттық бағалар индексі (-1)	Бюджеттен трансфертер (-1)	Орташа айлық жалақы	Ақша массасы (-3)	Мұнайдың әлемдік бағасы (-1)	Айырбастау бағамы			
2009Q1	2.0	2.24	0.80	-0.95	-0.04	-0.31	0.18	-2.42	2.38	0.14		
2009Q2	1.9	0.62	0.81	0.05	0.30	0.53	0.30	-0.81	-0.05	0.15		
2009Q3	0.9	0.16	0.00	0.22	0.00	0.10	0.05	0.36	0.01	0.00		
2009Q4	1.4	0.89	0.00	0.08	-0.02	0.31	0.09	0.28	-0.11	-0.13		
2010Q1	2.9	3.84	0.00	0.00	0.00	-1.01	0.06	0.58	-0.18	-0.39		
2010Q2	1.4	0.32	0.43	-0.12	0.18	0.65	0.08	0.03	0.02	-0.15		
2010Q3	0.8	0.43	0.00	0.05	0.03	0.31	0.07	0.08	0.00	-0.21		
2010Q4	2.4	1.26	0.68	0.00	-0.07	0.55	0.07	-0.08	0.00	0.04		

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ БАНКІНІҢ АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫНДАҒЫ ЭКОНОМИКАНЫҢ НАҚТЫ СЕКТОРЫ КӘСІПОРЫНДАРЫ МОНИТОРИНГІСІНІҢ МАҒЫНАСЫ ЖӘНЕ ОНЫ ЖҮРГІЗУДЕГІ АУМАҚТЫҚ ФИЛИАЛДАРДЫҢ РОЛІ

*Серікова Г.Қ., «Қазақстан Республикасының
Ұлттық Банкі» ММ Қарағанды филиалының
экономикалық талдау және статистика
бөлімінің жетекші маман-экономисі.*

Ұлттық Банктің экономиканың нақты секторы кәсіпорындарына жүргізетін мониторингі экономикалық жағдаяттарды және еліміздің экономикасындағы циклдарды көрсететін индикаторлар өзгерістерін жан-жақты бағалауға негізделі отырып, ақша-кредит саясатында алдын-алу сипатына уақтылы және барабар шараларын қабылдау үшін аса маңызды және тікелей қатысты.

Қазіргі уақытта кәсіпорындардың мониторингі экономикалық жағдаяттардың өзгерісін, нақты экономика секторындағы инвестициялық, іскерлік және кредиттік белсенділіктің өзгерістерін бағалауға, экономикадағы қалыптасқан экономикалық үдерістердің сипатын анықтауға, кәсіпорындардың маңызды экономикалық индикаторлары теңге бағамының АҚШ долларына, ЕУРО-ға және ресей рубліне қатысы (оның өзгерісінің кәсіпорын қызметіне әсерін бағалау), кәсіпорынның дайын өнімге деген сұранысы, бағасы және тағы басқа өзгерістеріндегі басты бетталыстарын анықтауға мүмкіндік береді. Мониторингтің нәтижесі нақты сектордағы дағдарыс жағдайларының басталуын, сондай-ақ дағдарыстан кейінгі жағдайға біртіндеп көшуді уақтылы көрсетеді. Сонымен бірге, қазіргі уақытта жоғарыда көрсетілген мақсаттарға кәсіпорын мониторингісінің қорытындыларын практикалық түрде пайдалану сауалнамалардың оперативтілігін, іріктеудің репрезентативтілігін арттыру шешілмеген мәселелер қатарында қалуда. Бұл мәселелер шараларды мақсатты түрде жүзеге асыру барысында кәсіпорын мониторингісі дамуының ағымдағы кезеңінде шешілуі қажет.

Қазақстан Республикасының “Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі туралы” 30.03.1995ж. №2155 Заңына (бұдан әрі – Заң) сәйкес Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі экономикадағы жағдайына және күтілген өзгерістерге жеке тәуелсіз баға алу құқығы бар тәуелсіз мемлекеттік мекеме болып табылады.

Дамыған елдердің тәжірибесі бойынша мұндай бағалар еліміздің орталық банкісіне ақша-кредит саясатын дайындауда және жүзеге асыруда, экономикалық жағдаяттың және жекелеген аймақтар мен салалардың экономикалық жағдайына елеулі әсер ететін кәсіпорындардың қаржылық жағдайының өзгерісін толық есепке алуға мүмкіндік береді.

Мұндай баға алу Ұлттық Банкке жоғарыда көрсетілген заң бойынша анықталған міндеттерді тиімді шешуге, макроэкономикалық тұрақтылықты қолдау үшін және экономикалық дамуға тиімді жағдай жасауға, инвестициялық үдерістерді жандандыру үшін баға тұрақтылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Мұндай тәсілді жүзеге асырудың құралдарының бірі Ұлттық Банкі дайындаған кәсіпорындардың мониторингі бағдарламасы болып табылады. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі Қарағанды филиалы 2000 жылы (бұдан әрі-филиал) ҚР Ұлттық Банкі қызметінің жаңа бағыты – экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының мониторингінің шағын жүйесін құруға белсенді түрде қатысты. Жүргізілген жұмыстардың нәтижесінде 2000 жылғы 4 тоқсанда Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің жаңа жобасына 39 кәсіпорын қатысты.

Қазіргі уақытта мониторингінің бастапқы құрылуымен салыстырғанда кәсіпорындардың саны 5,3 есе өсіп, 214 кәсіпорын болған, олардың 97-сі ірі және орташа кәсіпорындар. Кәсіпорындардың жүргізілген сауалнамаларға өз еркімен қатысуы үнемі талдау материалдарын жіберуді қолдайтын экономиканың нақты секторы мониторингісіне қатысуға қызығушылықтың артуы есебінен қол жеткізілген және одан кәсіпорындарды іріктеудің тұрақтылығы, кәсіпорын мониторингісі нәтижесінде қалыптасқан деректер мен талдау ақпараттарының сапасына байланысты олардың санының көбеюі мониторингтің маңызды принципін бірі болып табылады.

Кәсіпорындарға үнемі жіберіліп тұратын материалдарда салалар бойынша деректер, нақты сектордағы қалыптасқан экономикалық жағдайлар және негізгі бетталыстары туралы, кәсіпорындардың қаржылық-экономикалық жағдайының жан-жақты көрсеткіштері (рейтингтік баға) туралы және оның бәсекелестермен салыстырғандағы рангі туралы қажетті ақпараттар енгізілген және олар кәсіпорынның бұл саладағы бағдарын, сондай-ақ жалпы экономикалық көрсеткіштерін (теңгенің валюталық баға динамикасын қоса ала отырып, экономикадағы, аймақтағы банктердің теңге және шетел валютасымен кредиттері бойынша орташа %) нақты анықтауға мүмкіндік береді.

Осы бағытта жұмыс экономиканың нақты секторымен ғана жүргізілмейді, сонымен қатар, аймақтағы экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының жағдаяттық сауалнама қорытындысы берілетін жергілікті атқару органдарымен, әсіресе Кәсіпкерлік және өндіріс басқармасымен, Қарағанды қаласының әкімдігімен, Ауыл шаруашылығы басқармасымен де тығыз байланыс орнатылған.

Ұлттық Банк кәсіпорындарға мониторинг жүргізуді кәсіпорындарға сауалнама жүргізу жолымен тоқсан сайын бақылау жүргізу арқылы жүзеге асырады. Ұлттық Банк сауалнама жүргізудің нәтижесінде кәсіпорындарға ақша қаражатының қажеттігіне зерттеу жүргізу мүмкіндігін алады, олардың қаржылық жағдайына, қалыптасқан инвестициялық ахуалына, олардың қызметіне банктік ортаның әсер етуіне баға береді. Және де мониторинг аймақтың экономикасын осы кәсіпорындардың деректері, мысалы өнімдерге деген сұраныстың өзгеруі, шаруашылық қызметінің тәуекелдерін бағалау, экономикалық жағдаяттарды талдау қорытындылары және кәсіпорындардың ағымдағы және инвестициялық қызметіне әсер ететін факторлар негізінде бағалауға мүмкіндік береді.

2011 жылдың 1 тоқсандағы қорытындысы бойынша сауалнамаға республика бойынша еліміздің ірі және орта бизнеспен айналысатын 2222 кәсіпорын, олардың ішінде Қарағанды облысы бойынша 214 кәсіпорын қатысқан, яғни Қазақстан Республикасы бойынша 9,6% құрайды. Филиал бұл мәселені шешу үшін жаңа кәсіпорындарды тарту есебінен қатысушылар базасын кеңейту жұмыстарын жүргізеді (№1 Кесте).

Экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының мониторингінің басты принциптерінің бірі сауалнама толтыруға және оларды кәсіпорындардан алуға қатысты, сондай-ақ бастапқы деректерді өңдеуге, бағдарламалық логикалық бақылау және сауалнама нәтижесін енгізуге қатысты жұмысты жүргізудің оперативтілігі¹.

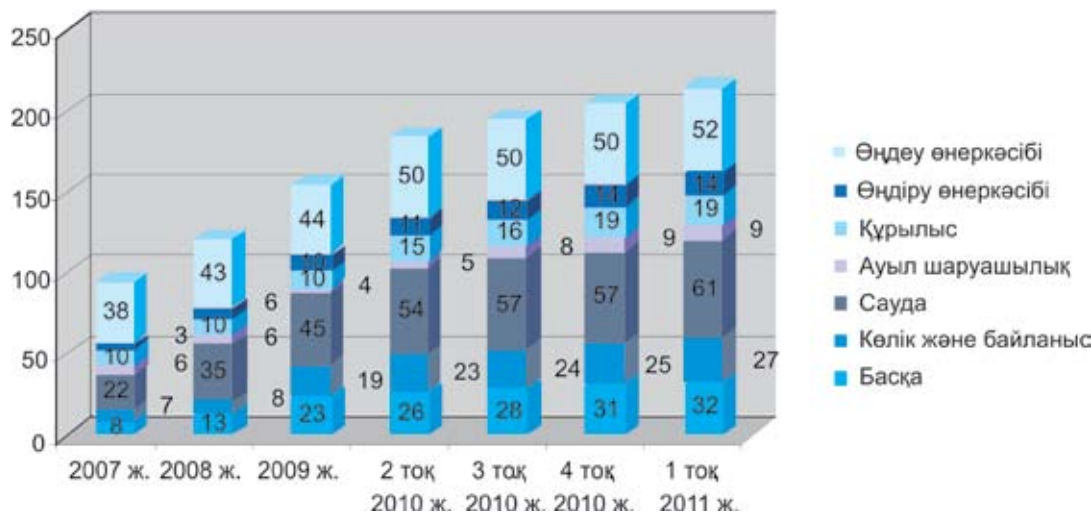
Мониторинг өткізудің шаралар кестесіне сәйкес Ұлттық Банкі филиалы 2009 жылдың 2 тоқсанынан бастап 2011 жылдың 1 тоқсаны аралығында кәсіпорындарға сауалнама жүргізу есептегі тоқсаннан кейінгі айдың 15-іне, бекітілген мерзімнен ерте аяқталды².

Мониторингтің басты факторларының бірі – салалар және экономика бойынша алынған деректердің

салғастырымдылықтың жоғары деңгейін қамтамасыз ететін қатысушылар құрамының тұрақтылығы. Филиал кәсіпорындарды мониторингке тартуды іріктеу жолымен жүзеге асырады, олардың қорытындысы бойынша мониторингтің мақсаты есепке алына отырып, аймақ экономикасының құрылымын құрайтын кәсіпорындары қатысқан.

Репрезентативтілікті жақсарту және кәсіпорындардың сауалнамаларға қатысуын ынталандыруды арттыру мақсатында бөлім мамандары мониторингтің жаңа қатысушы – кәсіпорындарына барады, сауалнамаларды толтыруға кеңес береді, Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкімен өзара байланыстың артықшылығы мен пайдасы көрсетіліп, пошта арқылы шақыру-хаттар жіберіледі (№2 Кесте)³.

Қарағанды филиалының мониторинг қатысушыларының салалық құрамы

2011 жылдың 1 тоқсанында кәсіпорындардың 26,2% дайын өнімге деген сұраныстың артқаны байқалды (2010 жылдың 4 тоқсанында 24,4% болды). Бірақ, кәсіпорындардың іскерлік белсенділігі айтарлықтай төмендеген, бірінші кезекте айналым

қаражатының айналымдылығының 2010 жылғы 4 тоқсанда 53,6% бастап 2011 жылғы 1 тоқсанда 45,8% дейін төмендегені байқалды.

2011 жылдың 1 тоқсанында кәсіпорындардың 29,4% дайын өнімдердің бағаларының өскені (2010

¹ ҚРҰБ Директорлар кеңесінің 30.05.07 ж. №113 қаулысымен бекітілген, экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының ҚҰБ жүргізетін мониторингінің 2007-2011 жж. арналған тұжырымдамасы

² ҚРҰБ өкілетті бөлімшесі дайындаған мониторинг жүргізу шараларының бірыңғай кестесі.

³ ҚРҰБ Төрағасының 30.10.06 ж. №181 бұйрығымен бекітілген, ҚРҰБ кәсіпорындар мониторингін жүргізу тәртібі.

жылдың 4 тоқсанында –28,3%) байқалған, сонымен бірге, бағалардың төмендегенін байқаған кәсіпорындардың саны –8,4% дейін өскен (2010 жылдың 4 тоқсанында –4,9%). Кәсіпорындардың 62,2% бағалардың өзгермегенін атап өткен.

2011 жылдың 1 тоқсанында шикізат және материалдар бағасының көтерілгенін кәсіпорындардың 53,1% атап өтті (2010 жылдың 4 тоқсанында –55,1%).

Кәсіпорындардың инвестициялық белсенділігінің артуы жалғасты: инвестицияны қаржыландыруға өз қаражатын қолданған кәсіпорындардың үлесі 47,7% дейін (2010 жылдың 4 тоқсанында –45,4%), инвестицияны қаржыландырмаған кәсіпорындар саны 48,1% дейін төмендеген (2010 жылғы 4 тоқсанда –50,2%).

Кәсіпорындардың айналым активтерін көбінесе өз қаражаттары есебінен қаржыландыру беталысының сақталғанын кәсіпорындардың 81,3% атап өтті (2010 жылдың 4 тоқсанында –81,5%).

Экономиканың нақты секторының қаржылық жағдайы аздап өзгерді: сатудың орташа пайдалылығы 44,6% құраған (2010 жылдың 4 тоқсанында –45,0%), тиімділігі төмен және залалды кәсіпорындардың үлесі көбейіп, 26,5% құраған (2010 жылғы 4 тоқсанда –24,5%).

Теңге бағамының АҚШ долларына қатысты өзгерісінің теріс әсерінің төмендеуі, ЕУРО-ның кәсіпорындардың шаруашылық қызметіне әсерінің төмендеуі жалғасты, 2010 жылдың 4 тоқсанындағы 13,2%, 14,6% бастап 2011 жылдың 1 тоқсанында 11,2%, 12,6% дейін. Сонымен бірге, ресей рубліне қатысты теріс әсер ету 19,2% дейін артты (2010 жылдың 4 тоқсанында –12,7%).

Кәсіпорындардың теңгемен және валютамен алған кредиттерінің орташа пайыздық ставкалары 2010 жылдың 4 тоқсанында 14,9% және 13,5% ба-

стап 2011 жылдың 1 тоқсанында 14,7% және 12,0% дейін төмендеген. Тиісінше, банктерден кредит алған кәсіпорындардың үлесі 2010 жылғы 4 тоқсанда 23,4% бастап 2011 жылғы 1 тоқсанда 26,6% дейін артқан және банктік кредиттерді айналым қаражатын қаржыландыруға пайдаланған кәсіпорындардың үлесі 20,5 % бастап 22,4% дейін артты.

Нақты деректер алу және кәсіпорындардың сауалнамаға тұрақты түрде қатысуына қызығушылықтарын арттыру мақсатында экономиканың нақты секторы мониторингісін өткізу іріктеудің репрезентативтілігін жақсартуды қамтамасыз етеді және Ұлттық Банкі кәсіпорындардың мониторингісінің басты мақсатына, атап айтқанда:

- *экономикалық талдау жүйесін жетілдіру және экономикадағы басты беталыстарды қысқа мерзімдік болжауға;*
- *операциялық процедураларды және ақша-кредит саясатын жетілдіру, оның тиімділігін арттыруға қол жеткізді.*

Әдибиет:

1. *ҚРҰБ Директорлар кеңесінің 30.05.07 ж. №113 қаулысымен бекітілген, экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының ҚҰБ жүргізетін мониторингінің 2007-2011 жж. арналған тұжырымдамасы;*
2. *ҚРҰБ Төрағасының 30.10.06 ж. №181 бұйрығымен бекітілген, ҚРҰБ кәсіпорындар мониторингін жүргізу тәртібі.*

ДАҒДАРЫСТАН КЕЙІНГІ КЕЗЕҢДЕ АСТАНАНЫҢ ҚАРЖЫ НАРЫҒЫНЫҢ ДАМУЫ

Бименов Е.Б. – «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» ММ Орталық филиалы экономикалық талдау және статистика бөлімінің бас маманы - экономисі.

Егемен еліміздің қаржы жүйесі - республикамыздың экономикасында қарыштап дамыған институттардың бірі. Оның ішінде банк секторының алатын орны ерекше екенін атап кеткен жөн. Дағдарысқа дейінгі кезеңде Батыс елдерінің атақты жүлделерін ұтып келген еліміздің ірі банктері ТМД мемлекеттерінің кеңістігінде алға шығып, биік белестерді бағындырған болатын. Алайда, дағдарыс банктердің одан әрі дамуына өзгерістер енгізіп, оның қарқынды дамуын тежегені сөзсіз.

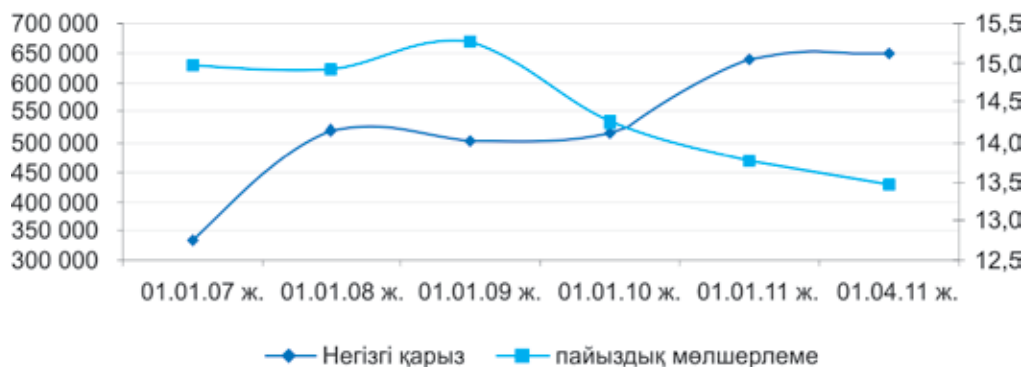
Мемлекет экономикасының өткен жылғы оң әлеуметтік-экономикалық нәтижелері, еліміздің 2007 жылдың күзінде басталған дағдарыстан баяу шыққанын көрсетеді. Елімізді «жайлаған» әлемдік қаржының, одан кейінгі экономикалық дағдарыстың ең қиын кезеңдерін өткере отырып, мемлекетіміз қалыпты экономикалық өсу жолына шығып отыр. Өрине біраз экономист мамандардың «Қазақстанда 2010 жылы да 2007 жылы басталған дағдарыстың үшінші толқыны

болады» деп таратқан әңгіме - қауесеттері орындалмады. Оған бірден бір себеп - Үкіметтің дер кезінде дағдарысқа қарсы қабылдаған іс-шаралары. Солардың негізгісі ретінде – Қазақстан Республикасы Үкіметінің, Ұлттық Банкі және Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігінің 2009-2010 жылдарға арналған экономиканы және қаржы жүйесін тұрақтандыру жөніндегі бағдарламасы және «Қазақстан Республикасының қаржы секторын дағдарыстан кейінгі кезеңде дамыту тұжырымдамасы» болып табылады.

Аталған іс-шаралардың дер кезінде қабылданып, іске асырылуы еліміздің қаржы нарығына, оның ішінде елорданың кредит және депозит нарығына оң әсерін тигізді. Еліміздің кредит нарығы, банктердің өтімділік деңгейіне байланысты соңғы екі жыл «тұралағаны» белгілі, алғашында сырттан алған қарыздарын қайтаруға жұмсаған еліміздің жүйе құраушы банктері, соңғы уақытта несиенің жоғары тәуекелін ескеріп, қаражаттарының басым бөлігін Ұлттық Банкте сақтап, бағалы қағаздар сатып алуда. Алайда жалпы республика деңгейінде қалыптасқан кредит нарығындағы кері жағдай еліміздің бас қаласында әсер етпегендей. Дағдарыс кезеңіне дейін 300 млрд.теңгеден асып жығылған экономикадағы кредит көлемі, қазіргі таңда 650 млрд.теңгені құрап, 2 еседен артық ұлғайған. Сәйкесінше олар бойынша пайыздың да төмендегенін анық байқауға болады (1 сурет). Экономикадағы кредит көлемі дағдарыстан кейінгі мерзімде, яғни өткен жылы 2009 жылмен салыстырғанда 516,8 млрд.теңгеден 640,6 млрд.теңгеге жетіп, 24,0%-ға өсті.

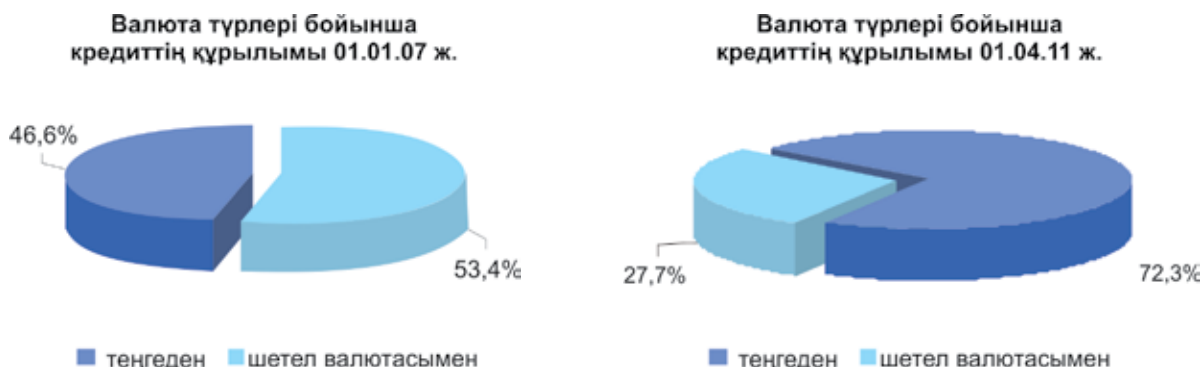
1-сурет

Негізгі қарыздың динамикасы, млн. теңге

Дағдарысқа дейінгі және одан кейінгі мерзімде валюта түрлері бойынша экономикадағы кредит құрылымының үлесі айтарлықтай өзгеріп отыр (2 сурет). 2007 жылдың 1 қаңтарында теңгемен берілген кредит 178,5 млрд. теңгені құраса, қазіргі таңда оның көлемі 470 млрд.теңгеге жуықтаған, ал шетел валютасымен берілген кредит көлемі 155,6 млрд.теңгеден 180,0 млрд.теңгеге дейін өсіп, осы жылдар арасында небәрі 15,7%-ға жоғарлаған.

2-сурет

Мерзім бойынша экономикадағы кредиттің үлесі айтарлықтай өзгермеген, дегенмен 2010 жылдан бастап банктер тәуекелді азайту мақсатында қысқа мерзімді кредиттеуге ден қойған тәрізді (3 сурет). Егер 2007-2009 жылдар аралығында қысқа мерзімді кредиттің көлемі 55 млрд.теңге шамасында болса, бүгінде ол 120 млрд. теңгеден асып, 2 еседен артық ұлғайған

3-сурет

Мерзім бойынша кредиттің динамикасы, млн. теңге

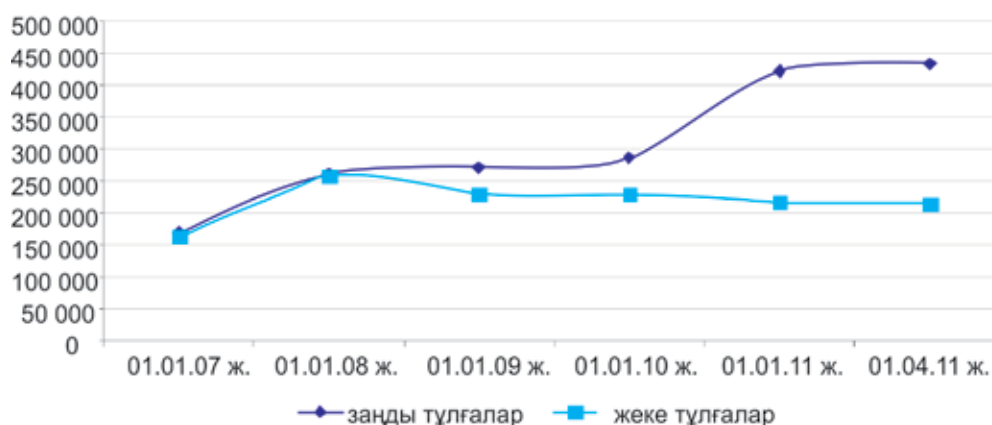
Елбасы жыл сайынғы халыққа жолдауында, болашақта ел экономикасының қозғаушы күші – шағын және орта бизнес екенін жиі атайды. Осы ретте, елорданың аталмыш секторын банктер қарқынды түрде несиелендірді десе артық айтпаған болармыз. Шағын кәсіпкерлік субъектілерін кредиттеу мерзімі бойынша осы жылдар арасында қатты өзгеріске ұшырамаған, онда қысқа мерзімді кредиттің үлесі 21,0%, ал ұзақ мерзімді қарыздың үлесі 79,0% шамасында қалыптасса, валюта бойынша теңгемен берілген кредиттің көлемі 29,5 млрд. теңгеден (01.07ж.) 87,0 млрд.теңгеге (01.04.11ж.)

дейін ұлғайып, оның үлесі 43,8%-дан 77,6%-ға дейін айтарлықтай өсті (4 сурет).

Астанада дағдарыстың «зардабын» сезінген жеке тұлғалар немесе қарапайым халық десек артық айтпаған болармыз. Дағдарысқа дейінгі мерзімде заңды тұлғалармен бір деңгейде қарыз алып келген Елорда тұтынушылары, соңғы төрт жыл көлемінде кредитінің көлемі 220 млрд.теңге шамасында сақталып қалды. Жалпы кредиттің ішінде жеке тұлғалардың үлесі 50,0%-дан (01.07ж.) 33,0%-ға (01.04.11ж.) дейін төмендеді (4 сурет).

4-сурет

Салымшылардың түрлері бойынша қарыздың динамикасы, млн. теңге

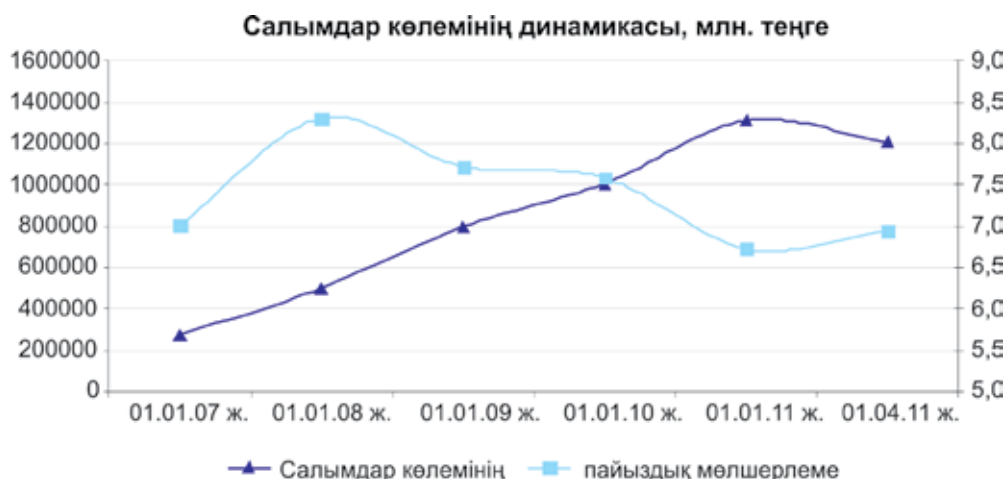

Еліміздің бас қаласында қалыптасқан кредит нарығы бойынша оң жағдайды депозит нарығынан да анық байқауға болады. Әлемдік нарықтағы баға конъюнктурасының қолайлы жағдайы, ел экономикасының дағдарыстан кейінгі өсу қарқыны банк жүйесіндегі депозит нарығына ықпал етті. Астана қаласының депозит нарығы – еліміздің аймақтары ішінде қарқынды дамып келе жатқан сегменттерінің бірі. Қазіргі таңда астананың депозит нарығы қарқынды

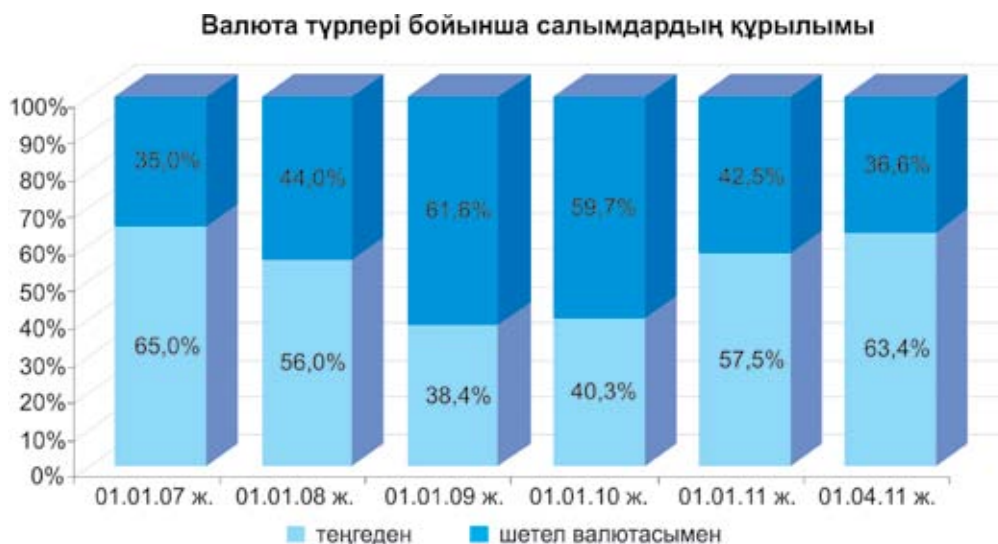
дамуда, жалпы салымдардың ішінде Астананың үлесі 30,0% шамасында сақталып, ол Алматы қаласынан кейінгі орында тұр.

Егер 2007 жылдың 1 қаңтарында еліміз бойынша жалпы депозит көлемінде Астананың үлесі 18,2%-ды немесе 344,3 млрд.теңгені құраса, ағымдағы жылдың сәуір айында оның үлесі 30,1%-ға дейін ұлғайып, 1 279,6 млрд.теңгеге жеткен (5 сурет).

5-сурет

6-сурет

Жоғарыда атап кеткендей халықтың теңгеге деген сенімділігі салымдардың мерзімінен де анық байқауға болады. Жалпы салымның 99,0%-дан астамын мерзімді депозиттер құраса, оның ішінде ұзақ мерзімді салым 2007 жылғы 1 қаңтарда небәрі 68,1 млрд.теңге болды. Ал ағымдағы жылдың сәуірінде оның көлемі 657 млрд. теңгені құрап, 10 есеге жуық өскен (7 сурет).

Әлемдік қаржы дағдарысы Астана қаласының және Қазақстан банк секторының дамуына өз әсерін қатты тигізгені мәлім, алайда Үкіметтің дағдарысқа қарсы дер кезінде қабылданған іс-шаралары арқасында 2009 жылдың екінші тоқсанынан бастап еліміздің қаржы нарығы оның ішінде банк секторында жағымды динамика қалыптаса бастады. Еліміздің

жүйе құраушы банктері дағдарысқа дейінгі деңгейге жетіп, табыстарын жоғарлатып, 17 млрд.доллардан астам қарыздарын қайта құрылымдады. Алайда қазіргі таңда банк секторы «қиын» заемдар, банктің экономиканы кредиттеуіндегі тұралау және өз баланстарын нашар активтерден тазарту сұрақтары басты мәселелердің бірі болып отыр.

ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫНДАҒЫ ИНФЛЯЦИЯЛЫҚ ҮРДІСТЕР

Мұратов Ж.С., «Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі» ММ Жамбыл филиалының экономикалық талдау және статистика бөлімінің бастығы

Мақалада аймақтағы инфляцияға әсер ететін негізгі факторлар сипатталған. Жамбыл облысының негізінде кей факторлардың тауарлар мен қызметтердің бағасына әсері мысалдармен түсіндірілген. Айналыстағы ақшаның тауармен қамтамасыз етілу факторы баяндалған.

Инфляция - күрделі әлеуметтік-экономикалық құбылыс. Ол әлемнің көптеген елдеріндегі экономикалық дамудың өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Экономист мамандар инфляция ұғымына әртүрлі анықтама береді, бұл инфляцияның қарама-қайшыға толы, жеткілікті дәрежеде зерттелмеген үрдіс екендігін білдіреді. Қазіргі әдебиеттерде инфляция (лат. Inflation – үрлену) қаржы жолдарының қолма-қол ақшамен ұлттық шаруашылықтың қажетінен артық деңгейде толығуы. Кей экономист мамандардың пікірінше инфляция ұғымы экономикадағы жалпы бағалар деңгейінің өсуін білдіреді. Қалай болғанда да ақшаның сатып алушылық мүмкіндігінің төмендеуі мен бағалардың өсуі тығыз байланысты. Инфляция кезінде қағаз ақшалар құнсызданып, сатып алушылық мүмкіндігі төмендейді, бұл бағалардың өсуінен көрініс табады. Алайда бағалардың әрбір өсуі инфляцияның көрсеткіші бола бермейді. Бағалар өнімнің сапасының артуынан, өндіріс факторларының шектеулілігінен, энергетикалық-шикізат ресурстарын өндіру жағдайларының қиындауынан, қоғамдық қажеттіліктердің өзгеруінен және т.б. өсуі мүмкін. Мұндай жағдайда бұл тауарлардың бағасының инфляциялық өсуі емес, қисынды, ақталған өсуі болып саналады. Сондықтан инфляцияның монетарлық және монетарлық емес құраушыларын анықтау қажеттілігі туындайды.

Соңғы 2-3 жылдардағы инфляциялық үрдістерге талдау жүргізе отырып, Жамбыл облысы бойынша инфляция негізінен монетарлық емес факторлардың әсерінен болғанын байқауға болады. Олардың бірі ретінде маусымдық факторды айтса болады. Жыл ішіндегі ең төменгі инфляция деңгейі, әдеттегідей жаз айларында болады. Бұл негізінен осы кезеңдердегі ауылшаруашылық өнімдерінің жеткіліктілігінен болатын азық-түлік тауарлары бағасының (жеміс-жидектер мен көкөністер, сүт өнімдері, жұмыртқа және т.б.) төмендеуімен байланысты. Жылдың 1 және 4 тоқсандары халыққа көрсетілетін ақылы қызметтердің тарифтері мен азық-түлік тауарлары бағасының өсуімен сипатталады. Азық-түлік тауарлары бұл кезеңде қымбаттауға бейім келеді, бұл оларды сақтап жеткізуге байланысты шығындардың өсуімен және маусымдық тапшылығымен түсіндіріледі.

Халыққа көрсетілетін ақылы қызметтердің құрылымында тұрғын-үй коммуналдық қызметтердің үлесі едәуір. Бұл нарықта облыста бәсекелестік орта жоқтың қасы, сол себепті қызметтердің тарифтері табиғи монополистердің қалауына болады. Әдетте олар көрсетілетін қызметтердің тарифтерін жаңа маусымда (жыл басында немесе жаңа жылыту маусымында) қайта қарастыратын болғандықтан, тарифтердің өзгерісі 1 және 4 тоқсанға түседі. Тұрғын-үй коммуналдық қызметтердің тарифтерінің өсуі басқа

ақылы қызметтердің (шаштараздар, мейманханалар мен қонақ үйлердің қызметтері, монша, киім-кешек тігу және басқа әлеуметтік қызметтер) өзіндік құнына, сол арқылы олардың бағасының өзгеруіне едәуір әсерін тигізеді.

Бәсекелестіктің болмауы немесе оның әлсіз болуы нарықта баға келісімінің пайда болуына септігін тигізеді. Мәселен, Жамбыл облысының ет өнімдері нарығында 2010 жылдың соңы мен 2011 жылдың басында ет өнімдерінің бағасы орта есеппен 20,0%-ға қымбаттап, баға келісімі тіркелген. Нарықта ет өнімдері жеткілікті болғанымен, бағаның төмендеуі болған жоқ. Тек жергілікті атқарушы органдардың нарықта әлеуметтік қатарлар ашып, онда ет өнімдерін өндірушінің бағасымен сатуының нәтижесінде ғана бағалар төмендей бастады. Осы арқылы бәсекелестік ортаны туғызу, бұл азық-түлік өнімдерінің шынайы бағасын анықтауға мүмкіндік берді. Яғни жергілікті атқарушы органдардың негізгі сауда ұйымдарымен, базарлармен жасалған меморандумдарының үздіксіз жұмыс жасауы баға келісімімен күресудің негізгі құралдарының бірі болмақ.

Жоғарыда айтылғандармен қатар сыртқы-экономикалық фактордың немесе инфляция импортының да әсері елеулі. Облыстың тұтынушылық себетіндегі азық-түлікке жатпайтын тауарлардың айтарлықтай бөлігін импортталатын тауарлар құрайды. Осы себепті тауарлардың бұл топтамасындағы бағалар сыртқы нарықтағы жағдайға, сонымен қатар ұлттық валютаның шетел валюталарына қатысты бағамына тәуелді болатынын айта кеткен жөн. Сыртқы экономикалық фактордың облыстағы инфляцияға әсерін көрсететін көрнекі мысал 2009 жылдың 1 тоқсаны мен 2010 жылдың 2 тоқсанында тіркелген. Егер бұның алғашқысы 2009 жылғы ақпандағы теңгенің құнсыздануына байланысты болса, екіншісі Қырғызстандағы саяси жағдайдың әсерінен кеден бекеттерінің жабылып, тауарларды жеткізудің шектелгенінен бағалардың өсуіне байланысты болды. Сонымен облыс бойынша инфляция 2009 жылғы ақпанда - 0,9%, наурызда - 0,8% болса, оның ішінде азық-түлікке жатпайтын тауарлар бойынша, сәйкесінше 1,0% және 2,2% болды. Ал 2010 жылы бірінші жартыжылдықтың қорытындысы бойынша облыста жиынтық инфляция деңгейі республикалық деңгейден 0,3 пайыздық тармаққа асып, 4,7% құрады.

Әдетте инфляция бірнеше өзара байланысқан себептерден туындайды. Инфляциямен күресуде мынандай факторларды да ескерген жөн:

- еңбек өнімділігінің өсуінен жалақының өсу қарқынының асып кетуі;
- банк секторының несиелеу белсенділігінің тым артуы;
- нақты сектордың іскерлік белсенділігінің артуы;
- елге шетелдік капиталдың ағылуы;
- тым артық инвестициялар;
- ақша айналысының бәсеңдеуі немесе шапшаңдығының артуы;
- халықтың инфляциялық күтімдері;
- төлемге қабілетті сұраныстан тауар өндіру қарқынының қалып қоюы;
- ұзақ мерзімді күрделі капитал салымы көлемінің артуы;
- өндіріс құралдары бағасының өсуі;
- халықтың нақты табыстарының және өмір сүру деңгейінің төмендеуі.

Айналыстағы ақшаның тауармен бүркелу деңгейінің өзгеруі - инфляцияға әсер етуші негізгі факторлардың бірі. Оның әсері былай болмақ:

- өндіріс көлемінің физикалық азаюының нәтижесінде айналыстағы тауарлардың жиынтық бағасы өседі. Егер осы сәтте ақша массасының көлемі азаймаса, бұл инфляцияның шешуші факторы болмақ;
- мерзімі өткен, қайтарылмаған несиелер көлемінің артуы экономикадағы айналысқа шығарылған, ешбір тауармен қамтамасыздандырылмаған ақша массасының өсуіне әкеледі, бұл өз кезегінде қаржы жолдарының ақшамен толығына әкеліп соғады;
- мемлекеттің тауармен қамтамасыздандырылмаған басқару аппаратын, қорғаныс құрылымдарын ұстауға жұмсалатын өндірістік емес шығындарының және экологиялық мақсаттағы, әртүрлі жоспарланбаған төтенше жағдайлардағы төлемдерінің өсуі ақша массасы мен тауар өндірі арасында дисбаланс тудырады.

Инфляция құбылысының күрделілігін және оның салдарының қиындығын ескере отырып, онымен күресті кешенді түрде жүргізу қажет. Баға тұрақтылығын қамтамасыз ету заңды түрде Ұлттық Банкке жүктелгеніне қарамастан, мүдделі мемлекеттік органдардың барлығы жұмыла, бірлесе қызмет атқарғанда ғана қалаулы нәтижеге жетуге болады.

Экономикадағы қарқынды өсу кезінде инфляцияның да жоғары болатындығы әлемдік практикадан белгілі. Осыған орай елімізде баға тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін экономиканы орнықты-тұрақты өсу жолына көшу мүмкіндігі тұрғысынан қарастыру қажет деп санаймыз.

Инфляция – күрделі, қарама-қайшылы әлеуметтік-экономикалық үрдіс. Инфляцияға әсер ететін факторлар әрқилы, олардың монетарлық және монетарлық емес түрлерін анықтау қажет. Инфляция негізінен бірнеше өзара байланысқан себептерден болады, сондықтан онымен күресуде мемлекеттік органдардың күш қуаттарын біріктіру қажет.

СЕНІМ ИНДИКАТОРЫ

*Осипов И.В., Қазақстан Республикасының
Ұлттық Банкі Зерттеу және статистика
департаментінің сарапшысы*

Банктердегі депозиттерді, әсіресе жеке тұлғалардың депозиттерін банктер жағдайының өзгеше индикаторы ретінде қарастыруға болады, ол нақты қаржы мекемесіне ғана емес, тұтастай алғанда, банк жүйесіне де сенім деңгейін көрсетеді, сондай-ақ елдегі экономикалық ахуалға халықтың реакциясы туралы да ескертеді.

Қазақстанның экономикасы мен банктік жүйесі 2007 жылғы тамыздан бастап посткеңестік кеңістікте әлемдік дағдарыс басталуының келеңсіз көріністерін сезіне бастады. Халықтың депозит нарығындағы трансформациялар¹ сондай-ақ 2007 жылдың екінші жартысынан бастап пайда бола бастады, 2006 жылғы шілдемен салыстырғанда 2007 жылы шілдеде депозиттердің ең жоғары өсу нүктесі 90,7%-ға жеткеннен кейін тамыздан бастап салымдардың төмендеу процесі байқала бастады.

Басталып келе жатқан дағдарысқа халық реакциясының нәтижесі және қазақстандық банктерде проблемалар туындау мүмкіндігі депозиттердің ішінара шетке кетуі және теңгелік салымдарды валюталық салымдарға қайта салу болды. Нәтижесінде 2007 жылы халық депозиттері шетелдік валютада 58,1% өсті, ал теңге 31,0%-ға ұлғайды, ал 2006 жылы жағдай дәлме-дәл керісінше қалыптасқан еді және теңгедегі депозиттер 120,9%-ға өссе, ал валюталық депозиттер тек 21,1% өскен болатын.

Тұтастай алғанда, халықтың депозиттері 2007 жылы 40,0%-ға дейін бәсеңдеп (2006 жылы – 73,3%-ға өсті), 1447,9 млрд.теңге болды (1-кесте). Депозиттік база 2007 жылдың тамызынан бастап қазаны бойынша төмендеді, алайда жыл соңында банктердің депозиттер бойынша ставкаларын көтеру нәтижесінде бұл төмендеу қараша-желтоқсандағы өсіммен толықтай өтелген болатын. Осы көтеру нәтижесінде жеке тұлғалардың теңгедегі мерзімдік депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 2007 жылғы желтоқсанда 11,5%-ға дейін өсті (2006 жылғы желтоқсанда - 9,8%), ал шетелдік валютадағы салымдар бойынша - 9,5%-ға дейін өсті (2006 жылғы желтоқсанда - 7,4%).

1-кесте

Банктердегі халықтың депозиттері (кезең соңында)

млрд.теңге

	2007	2008	2009	2010
Барлығы	1447,9	1500,0	1936,3	2249,8
оның ішінде				
ағымдағы шоттар	165,1	177,3	242,0	263,0
талап ету бойынша	28,0	21,4	54,2	33,6
мерзімді	1254,7	1301,3	1640,1	1953,2
оның ішінде				
теңгеде	903,1	871,9	841,0	1249,6
шетелдік валютада	544,7	628,1	1095,3	1000,2
шетелдік валютадағы салымдар үлесі, %	37,6	41,9	56,6	44,5
оның ішінде салымдар				
резиденттердің	1417,9	1463,3	1883,1	2181,6
резидент еместердің	30,0	36,7	53,2	68,2
резидент еместер үлесі, %	2,1	2,4	2,7	3,0

2008 жылы дағдарыстың ұлғаюы мен тереңдеуі бойынша әлемдік экономика өсуі баяулады және қатаң баға қарқынынан кейін қазақстандық экспорттың негізі болып табылатын мұнай мен металға баға күрт құлдырады. Brent сұрыпты мұнай баррелінің құны 2008 жылғы шілдеде 133,9 АҚШ долларынан 2008 жылғы желтоқсанда 41,6 долларға дейін төмендеді.

Тиісінше Қазақстанда экономикалық белсенділік те бәсеңдеді, кәсіпорындардың өңдеуші салаларының көрсеткіштері төмендеді, жекелеген банктерде сыртқы заемдар бойынша міндеттемелерді өтеуде проблемалар пайда бола бастады. Сыртқы борыштарының үлестері үлкен банктердің қаржылық жағдайларына қатысты халықтың келеңсіз күтулерінің үдей беруі депозиттерді кері қайтарып алу, банктер арасында оларды бірінен алып біріне салу және шетелдік валютаға ағылу процесіне бірте-бірте трансформациялана бастады.

Ахуал халықтың девальвациялық күтулерінің жыл соңында үдей беруімен тереңдей түсті.

2008 жылғы қыркүйектен бастап-ақ теңгедегі депозиттердің сыртқа кету процесі анық байқалды, ал қарашада теңгедегі салымдардың валюталық салымдарға ішінара ағылуы байқалды, бұл ретте айырбастау пункттерінде қолма-қол валюта сату көлемі едәуір өсті. Яғни халық тәртібінің қаржылық үлгісі ақшаны ең дұрысы валютада ұстаған және қолма-қол ақша түрінде ұстаған жөн дегенге тоқталды. Нәтижесінде, 2008 жылғы қазанда айырбас пункттерінің қолма-қол АҚШ долларын сатудың нетто көлемі 964 млн. АҚШ доллары болды, қарашада 1,1 млрд. долларға дейін жоғарылап, желтоқсанда 1,3 млрд. АҚШ долларына жетті.

Нәтижесінде, 2008 жылы халық салымдары тек 3,6%-ға 1,5 трлн.теңгеге дейін ғана өсті (2007 жылы

¹ осында және әрмен қарай мәтін бойынша халықтың депозиттері бойынша барлық цифрдағы деректер мен салыстырулар резидент еместердің шоттары есепке алына отырып көрсетілген

өсу 40,0% болған), бұл ретте шетелдік валютадағы жинақ ақша жыл ішінде 15,3%-ға ұлғайды, ал ұлттық валютада - 3,5%-ға төмендеді.

Валюталық депозиттердің өсуі негізінен қараша мен желтоқсан есебінен қамтамасыз етіліп, мерзімі, мөлшері және түрі белгісіз болып болжанып отырған девальвацияға халықтың қорғаныш реакциясы болып табылды, сол кезде банктерде жинақ ақша сақтаудың кепілі ретінде де айтарлықтай жоғары болып көрінді. 2008 жылы қазанда Үкімет қабылдаған жеке тұлғалардың депозиттері бойынша кепілді өтеу сомасын 700 мың теңгеден 5 млн. теңгеге дейін ұлғайту да жыл соңында салымдар өсуіне елеулі ықпал етті.

2009 жылғы 4 ақпанда жүргізілген бірсәттік теңге девальвациясы халықтың девальвациялық күтулерінің әлеуетін толықтай тауысып, девальвациялардан кейінгі үш ай ішінде халық салымдарының сыртқа кетуіне ұрындыра отырып, қатты әсер ету элементі болды.

Дегенмен 2009 жылғы маусымнан бастап депозит нарығындағы ахуал жақсы жағына қарай өзгере бастады және депозиттік базаның өсу үрдісі байқалды. Үкіметтің дағдарысқа қарсы бағдарламасын белсенді іске асыру, мемлекеттің екінші деңгейдегі банктерді қаржылық қолдауы және әлемде, сол сияқты елімізде экономикалық ахуалдың бірте-бірте тұрақтануы банк жүйесіне халық сенімінің өсуіне жағдай жасады.

Нәтижесінде 2009 жылы халықтың банктердегі салымдары қарқынының өсуі жылдамдады және депозиттер 29,1%-ға 1,9 трлн.теңгеге дейін өсті (2008 жылы – 3,6%-ға өскен). Бұл ретте валюталық жинақ ақша басымдығы сақталып қалды және халықтың шетелдік валютадағы салымдары 2009 жылы 74,4%-ға ұлғайды, ал ұлттық валютада - 3,5%-ға төмендеді. Алайда бұл жерде валюталық салымдардың осыншама жоғары өсуі сондай-ақ статистикалық есепке алу ерекшеліктерімен де байланысты болды. Депозиттер бойынша статистика валюталық салымдарды ресми бағам бойынша ұлттық валютаға қайта есептей отырып теңгеде жүргізіледі және сондықтан 2009 жылғы ақпанда жүргізілген девальвация шетелдік валютадағы депозиттер көлемін автоматты түрде ұлғайтты.

Алайда келесі 2010 жыл 2008 және 2009 жылдары қалыптасқан валюталық депозиттер үрдісін күрт өзгертіп, теңгеге деген сенімді қалпына келтірді. 2010 жылы халықтың салымы 16,2%-ға өсіп 2,2 трлн. теңге болды, бұл ретте теңгедегі депозиттер 48,6%-ға 1,2 трлн.теңгеге дейін ұлғайды, сол кезде шетелдік валютадағы салымдар 8,7%-ға 1 трлн.теңгеге дейін төмендеді.

Қазақстанның экономикасы және банк жүйесі жағдайының анағұрлым жақсаруы, сондай-ақ Қазақстандық депозиттерге кепілдік беру қорының жеке тұлғалардан тартылатын салымдар бойынша ставкалардың ұсынылған деңгейінің кезекті төмендеуі (2010 жылғы 1 сәуірден бастап теңгедегі депозиттер бойынша ставка 11,5%-дан 10,0%-ға дейін, ал шетелдік валютада - 8%-дан 7%-ға төмендеді), депозит нарығындағы басымдықты өзгертті.

Бұл жағдайда жинақ ақшаны тартудағы негізгі аспекті түсімділік деңгейінің ілгері басуы болды. Сондықтан валюталық салымдар бойынша девальвациялық түсім алу мүмкіндігінің болмауы жағдайында теңгедегі салымдар бойынша ең жоғары

ставка теңгедегі жинақ ақшаның елеулі өсуіне қызмет ете отырып, депозит түрінің ең қолайлы түріне негізгі стимул болып алға шықты.

Төрт жыл ішінде, яғни 2007-2010 жыл кезеңінде банктердің депозиттік базасы 117,6%-ға ұлғайды, олардың құрылымында ұлттық валютадағы салымдар 81,2%-ға жоғарылады, шетелдік валютада - 190,3%-ға өсті. Халықтың валюталық депозиттерінің өсу басымдығы дағдарыс жағдайында жинақ ақшаны шетелдік валютада жинауға дағдылану салдары сияқты, сондай-ақ 2009 жылғы ақпанда жүргізілген теңге девальвациясының нәтижесі болып табылды.

Сонымен, дағдарыс жағдайында халықтың депозиттер нарығында қалыптасқан ахуал шетелдік валюта түріндегі дәстүрлі артықшылықтармен қатар сондай-ақ депозиттер деңгейіне және құрылымына әсер еткен басқа факторлардың ықпалында тұрды. Теңге девальвациясынан басқа бірінші ондықтағы үш банктегі дефолттық ахуал фактісімен де жағдай күрделене түсті, бұл белгілі кезеңде банк жүйесіне сенім деңгейінен де сезілді.

Дағдарыс жағдайындағы негізгі үдеріс халық депозиттерін долларландыру болды, алайда 2010 жылдың өзінде-ақ экономикадағы және банк саласындағы ахуал жақсарған бойда ұлттық валюта мәртебесі жоғарылады және кері процесс валюталық салымдарды теңгелік салымдарға аудару процесі және теңгедегі жинақ ақшаның жедел өсуі байқалды.

Бұл процесс ағымдағы жылы да жалғасты. 2011 жылғы қаңтар – сәуірде халықтың депозиттері 5,7%-дан 2,4 трлн.теңгеге дейін өсті, бұл ретте ұлттық валютадағы салымдар 9,1%-ға ұлғайды, сол уақтта шетелдік валютадағы жинақ ақша тек 1,4%-ға жоғарылады.

Сонымен, халықтың депозиттері құрамындағы түрлі құрылымдық өзгерістерге қарамастан салымдардың теңгелік бөлігінің төмендеуі мен өсуі, белгілі бір уақыт кезеңінде ақшаның сыртқа кету мен қайта ағылу элементтерінің болуы, тұтастай алғанда банктердің депозиттік базасы және атап айтқанда халықтың салымы қарастырылып отырған төрт жылда төмендеген жоқ, тек өсу қарқынының бәсеңдеуімен шектелді.

Бұл факт дағдарыс кезеңінде екінші деңгейдегі банктерді мемлекеттің бір жағынан сындарлы шараларды нығайта отырып қолдауы, ал басқа жағынан жеке тұлғалардың депозиттері бойынша 700 мың теңгеден 5 миллион теңгеге дейін кепілдік сомасының ұлғайтылуы Қазақстанның банк жүйесіне деген халық сенімінің жоғары деңгейін көрсетеді.

Дағдарыс кезеңінде депозиттердің өсуі банктерге деген жай ғана сенім көрсеткіші емес, бұл өміршеңдіктің және Қазақстанның дағдарысты ойдағыдай еңсеру мүмкіндігіне, Үкіметтің дағдарысқа қарсы қабылдаған шараларының дұрыстығына және мемлекеттің даму бағытын дәл таңдауына сенім индикаторы. Дағдарыс уақытында банктердің бірде бірінің банкроттығына жол берілген жоқ, 2010 жылы экономиканың 7%-ға дейін жылдам өсуін сақтау, жұмыссыздық деңгейін төмендету мүмкін болды. Сонымен, «депозиттік индикатор» көрсеткішінің дәлдігі дағдарысты ойдағыдай еңсеру фактісімен және Қазақстанның банк жүйесі мен экономикасы жағдайының айтарлықтай жақсаруымен расталады.

ДАҒДАРЫС - САЛЫМДАРДЫ ЫНТАЛАНДЫРУШЫ РЕТІНДЕ

Ахметжанова Д.М.,
«Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі»
ММ Қостанай филиалы экономикалық талдау
және статистика бөлімінің бастығы

Халық салымдары жалпы ұлттық экономика мен банктік жүйе дамуының ішкі қорының маңызды көзі болып табылады. Бұл, салымдарды өндірістік капиталға айналдыру арқылы іске асады. Халық салымы экономиканы несиелеу үшін және жаңа күрделі игіліктерді қаржыландыру үшін қызмет етеді. Бұл ЖІӨ-нің және халықтың жалпы әл-ауқатының өсуін қамтамасыз етеді. Бүкіл әлемде салымдар (депозиттер) – ең кең тараған және талап етілген банктік өнім.

Банктік салымдар нарығы Қазақстан қаржы секторының ең серпінді дамып келе жатқан сегменттерінің бірі болып табылады. Екінші

деңгейдегі банктердегі халық салымының көлемі 2000 жылдан 2010 жылға дейінгі аралықта 91,7 млрд.теңгеден 2249,8 млрд. теңгеге дейін 20 еседен артық өсті. Мұндай өсім экономика мен халықтың әл-ауқатының қарқынды дамуына тікелей байланысты болды. Халықтың банктік жүйеге деген сенімінің артуына 1999 жылы Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің бастауымен Жеке тұлғалар депозиттеріне кепілдік беру қорының құрылғандығы ықпал етті. Ол кезде кеңес кезеңінен кейінгі кеңістікте жеке тұлғалар салымдарына кепілдік беретін жүйе теке қана Балтық елдері мен Украинада құрылған еді.

Әлемдік қаржылық дағдарыс еліміздің банктік секторының дамуына өзінің теріс ықпалын тигізгені сөзсіз. Бірақ, айта кететін қызықты жағдай бар. Қаржы саласындағы тұрақсыздықтың салдарынан халықтың жалпы қаржы жүйесіне деген сенімі жоғалып, банктердегі халық салымының көлемі азаюы тиіс еді, дегенмен, бұл дағдарыс кезеңінде мүлдем басқаша болды: банктердегі халықтың салымының көлемі азаймақ түгіл, керісінше, көбейді. Сөйтіп, бір де бір банк банкроттыққа ұшыраған жоқ.

ҚР екінші деңгейдегі банктеріндегі халық салымдары көлемінің динамикасы

кезең соңына, млрд.теңге

	2006 ж.	2007ж.	2008ж.	2009ж.	2010ж.
Екінші деңгейдегі банктердегі халық салымының көлемі (резиденттер емеспен)	1 034,0	1447,9	1500,0	1936,0	2249,8

Мұндай жағдайдың қалыптасуына дағдарысқа қарсы мемлекеттік бағдарламаның сәтті іске асуы әсер етті, оның ішінде, банктік секторды қолдау бойынша, сонымен қатар, мемлекеттік кепілдік берілетін депозиттің өтем сомасының бес миллионға дейін көтерілгені де өз ықпалын тигізді.

Бір жағынан, дағдарыстың болуы халықтың жинақтаушылық мінезін өзгертті. Болашақ табыстарының белгісіздігінен және дағдарыстың ұзақ уақытқа созылуы мүмкін екенін түсінген халық өз тұтынушылық шығындарын қысқартып, қаражаттарын нақты бір тауар алу үшін жинамай, «керек болып қалса» немесе «соңғы күнге» деген сияқты «қауіпсіздік жастығын» қалыптастыра бастаған.

«Кредиттік дүмпуіл» - дағдарысқа дейінгі кезеңге тән жағдай болғаны бәрімізге белгілі. Дәлірек айтсақ, банктерден тұтынушылық несиелерді қалаған адам еш қиындықсыз ала берді. Тұтынушылық несиенің

ұзақ уақыт бойы қолжетімді болуы халыққа тұтынушы қоғамының басымдықтарын түсіну мүмкіндігін берді. «Дағдарыстан кейін келген жылымық» алдыңғы бір-екі жылда белдерін мықтап буынып, өз мойнына қосымша кредиттік ауыртпашылықты алғысы келмей біраз уақыт күте тұруды қалаған болашақ заемшылармен нарықты қайта толтырды. Бір жағынан, банктердің өзідері де әр түрлі кредиттік бағдарламалар ұсынып, біртіндеп өздерінің кредиттік саясатын жұмсартуда. Мысалы, 2010 жылы Қазақстанда жеке тұлғаларға тұтынушылық мақсаттарға несие, 2009 жылға қарағанда 43,7%-ға артық берілген.

Аталған факт халықтың тұтынушылық сұранысын көтеріп экономиканың жақсаруына әкелді. Дегенмен, жеке тұлғалардың өтелмеген берешегінің де өсуіне әкелді, яғни халықтың бір бөлігі берешектерін өтей алмайды.

Жеке тұлғаларға тұтыну мақсатына берілген кредит бойынша мерзімі өткен берешек динамикасы

кезеңнің соңына

	2006 ж.	2007 ж.	2008 ж.	2009 ж.	2010 ж.
Кредиттердің жалпы көлемі, млн.теңге	747 790	1 157 635	1 020 261	867 479	840 078
Мерзімі өткен берешек көлемі, млн.теңге	5 219	15 044	45 294	103 489	134 112
Мерзімі өткен берешектің үлестік салмағы, %	0,7	1,3	4,4	11,9	16,0

BISSAM Central ASIA Бизнес-ақпараттық, социологиялық және маркетингтік зерттеу орталығының жүргізген зерттеулерінің нәтижесінде

(2009ж. Қазақстан, 2 мың респондент) түрлі қаржы құралдары әр түрлі танымалдық деңгейіне ие болатындығын және оларға деген қызығушылық

деңгейінің де әр түрлі болатындығын анықтады. Барлық қаржы құралдарының ішінде белгілілігі және түсініктілігі жағынан кредиттер ерекшеленді. Сұралғандардың 55%-ы кредиттердің қызметі мен мәні жөнінде таныс болса, сұралғандардың үштен бірі ол туралы егжей-тегжейлі біледі екен (кредиттердің түрлері, оларды алу, пайдалану жолдары жөнінде). Респонденттердің жартысынан көбі бір рет болса да кредит алып көргендер, ал үштен бірі сауал жүргізген кезде кредиті барлар болды. 34%-ы болашақта кредит алғысы келетіндер. Екінші топқа – «белгілі, бірақ аз қолданылатын құралдарға» - депозит пен сақтандыру полисі жатқызылды. Олардың мәні

мен қызметтерін білетіндер 45%-49% құрады, ал түрлері мен қолдану шарттарын білетіндер – 15%-18% болды. Сауал жүргізілген кезде сұралғандардың тек 9%-ның ғана депозиттік шоты болған. Зерттеу жүргізген сарапшылардың ойынша, депозиттің аз қолданылатыны Жеке тұлғалардың депозиттеріне кепілдік беру қоры жөнінде халықтың хабарсыз болуынан да. Ол қор жөнінде респонденттердің 30%-ға жуығы ғана біледі екен. Ал салымның кепілдік берілетін сомасын дұрыс айтқандар тек олардың 12%-ы ғана. Қорға толық сенетіндер респонденттердің 9%-ы (белгілі бір деңгейде 40%-ға жуығы сенім артады).

Халық салымдарының көлемінің ЖІӨ-ге шаққандағы арасалмағы

Елі	өлшем шамасы	2010 жылдың жалпы ішкі өнімі	2011ж.01.01-на халықтың банктердегі салымдарының көлемі	Халық салымдарының көлемі/ ЖІӨ,% (4 бағ./5 бағ.*100%)
1	2	3	4	5
Қазақстан	млрд.теңге	21 647,7	2249,8	10,4
Ресей	млрд.рубль	44 939,2	9805,4	21,8
Украина	млрд.гривен	1 094,6	275,5	25,1
Беларусь	млрд.рубль	162 964	22954,8	14,1

Дамыған елдер халықтың жинаған қаражатының жоғары деңгейімен ерекшеленетіні белгілі. Батыс Еуропада халық салымының ЖІӨ-не шаққандағы арасалмағы 80%-ға дейін жетеді, Шығыс және Орталық Еуропада – 40% және одан да жоғары. Бүкіләлемдік банктің сараптамалық бағалары бойынша экономиканың тұрақты дамуы үшін халықтың жинаған қаражатының ең тиімді деңгейі еліміздің ЖІӨ-нің 20-25%. Бұрынғы Кеңес Одағы құрамында болған елдер, кестеден көріп отырғандай, жиналған қаражат деңгейінің жоғарылығымен ерекшеленбейді. Көбіне бұл объективті себептерге байланысты: кеңестік өткеніміздің қалдықтары (90-шы жылдары болған реформаларда салымдардың құнсыздануы), сондай-ақ дамыған елдерге қарағанда аз уақыт нарықты экономика жағдайында өмір сүруіміз.

Дағдарыстан сәтті өткен Қазақстан экономикасы жыл сайын көтерілуде, сәйкесінше халықтың табысы да өсуде. «2011-әлемдік даму жөніндегі баяндамасында» Бүкіләлемдік банк Қазақстанды халық табысының деңгейі орташа көрсеткіштен жоғары елдер қатарына жатқызған. Қалтасының қалыңдығына қарамастан, бар тапқан ақшасын, тіпті одан да артық жұмсау адамдардың көбіне тән қасиет. Қазіргі таңда, барлық сараптаушы ұйымдар бір ауыздан халықтың қаражат жинақтау мәдениетінің болмауы өзекті мәселелердің бірі екендігін айтуда.

Дамыған елдерде қаражат жинақтау дәстүрі адамдардың жинақтауға деген табиғи қажеттілігімен қатар, үкімет пен банктердің мақсатты күшімен де ғасырлар бойы қалыптасқан. Сөйтіп, 1925 жылы 31 қазанда жинақтарды насихаттау үшін еуропалық

жинақтаушы банктер Халықаралық жинақтау күнін жариялады. Сол кезден бастап қазанның соңғы күні аталып өтіледі. Халықаралық жинақтау күні австриялық жинақтау банктеріндегі салымдардың көлемін 1925-1930 жылдары үш есе көтеріп, өте маңызды рөлге ие болды. Халықаралық жинақтау күнінің кең танылған кезеңінде 1955-1970 жылдары жинақтау салымдарының көлемі 35 есе көтерілді. 1989 жылы БҰО 31 қазанды ресми түрде Халықаралық жинақтау күні деп жариялады.

Әрине, жинақтау мәдениетін насихаттау кредиттерді пайдалану мүмкіндігін еш жоққа шығармайды. Халықтың дұрыс қолданған қаржы стратегиясы жинақтау мен кредитті қатар таңдайды. Дегенмен, бюджетті дұрыс жоспарлаушыларда, бірінші кезекте салымдар сияқты өтімділігі жоғары активтер түріндегі «қауіпсіздік жастығы» әрқашан болуы тиіс. «Жалақыдан жалақыға» дейін өмір сүру, банктен алған кредитті қалай өтесем екен, деген оймен өмір сүруден әлдеқайда жақсы екенін халыққа жеткізу өте маңызды. Ал бәрінен жақсысы, айлық табысыңның айлық шығыныңнан артық болуы, сондай-ақ өз болашағыңа, еліңнің болашағына жасаған инвестицияны арттырып дұрыс жинақтауды үйренген жөн.

Көздері: www.nationalbank.kz
www.gazeta.kz
 Ресей, Украина, Беларусь орталық банктерінің ресми сайттары

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ БАНК ЖҮЙЕСІНІҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТӘУЕЛСІЗДІГІ ЖЫЛДАРЫНДА ДАМУЫ

Акульматова С.Я.,
«Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі»
ММ Батыс Қазақстан филиалының экономикалық
талдау және статистика бөлімінің бастығы

1987 – 1988 жылдарда КСРО-да банк реформасы жүргізілген болатын. Нәтижесінде КСРО Мемлекеттік банкі және КСРО Құрылыс банкі мекемелерінің негізінде келесі банктер: өнеркәсіп және құрылыс салаларына кредиттік – есептеу қызметін көрсететін Өнеркәсіптік-құрылыс банкі (Промстройбанк), міндеті агроөнеркәсіп кешеніне кредиттік – есептеу қызметін көрсету болатын (Агроөнеркәсіптік банкі) Агропромбанк және әлеуметтік саланың кәсіпорындарына кредиттік – есептеу қызметін көрсететін Тұрғын үй - әлеуметтік банкі (Жилсоцбанк) құрылды. КСРО Мемлекеттік банкінің құрамына кірген жинақ кассалары жүйесі базасында Жинақтау банкі (Сберегательный банк), ал Сыртқы сауда банкінің (Внешторгбанк) базасында Сыртқы экономика банкі (Внешэкономбанк) құрылды. КСРО Мемлекеттік банкі кәсіпорындар мен ұйымдарға кассалық және кредиттік – есептеу қызметтерін көрсетуді тоқтатты. Ол елдің Орталық банкі болып жарияланды.

1990 жылғы желтоқсанда тәуелсіздік алысымен, Қазақстан нарықтық экономиканың талаптарына сәйкес келетін өзінің банк жүйесін құруға дереу кірісті.

Жаңа банк жүйесінің бірінші деңгейін Қазақстанның орталық банкі болатын (1991 жылы Қазақ КСР-ның Ұлттық Мемлекеттік банкі деп аталған) Ұлттық Банк құрады.

Екінші деңгейін бұрын болған мамандандырылған банктер және жаңадан ұйымдастырылған банктер негіздерінде құрылған коммерциялық банктер құрады. «Қазақ КСР-ның банктері және банк жүйесі туралы» ҚР Заңының қабылдануына байланысты көптеген салалық министрліктер мен ведомстволар өз қызметтеріне сәйкесті салада жұмыс істейтін кәсіпорындарға қызмет көрсететін мамандандырылған банктер аша бастады.

Өңірдің банк желісі. 1991 жылы өңірдің банк желісі Мемлекеттік банктің облыстық басқармасы мен келесі 7 акционерлік коммерциялық банктердің: 1991 ж. «Туранбанк» Қазақ Акционерлік банкі болып құрылған Промстройбанк, «Агропромбанк Республики Казахстан» КБ болып аталған бұрынғы Агропромбанк, Кредсоцбанк болып аталған Жилстройбанк, «Алем Bank Kazakhstan» АБ болып аталған Внешэкономбанк, Республиканский Сбербанк, Автомобиль жолдары министрлігінің жанынан ашылған «Каздорбанк» КБ, министрліктер мен ведомстволарға жатпайтын Республикадағы бірінші коммерциялық банк «Крамд-банк» КБ филиалынан құралды.

Сонымен қатар 1991 жылы өңірімізде алғашқы дербес банк – Агропромбанк ашылды. 1992 жылы бұл банк «Агропромбанк Республики Казахстан» КБ-на қосылды.

Кейінгі жылдары, теңгені енгізгенге дейін (1993 ж. 15-қарашасы) банк мекемелерінің саны Игилік-банк (Қазақстан тұтыну Одағы), Трансбанк (Көлік

Министрлігі), Темірбанк (Темір жол министрлігі), Почтабанк және т.б. шағын мамандандырылған банктер филиалдарының ашылуының арқасында көбейді.

1992 жылдың наурызында облысымызда, жарғылық қоры 10 млн. рубльден құралған, екінші деңгейдегі дербес банк «Газпромбанк» АБ ашылды. Газ саласының компаниялары мен ұйымдары банктің акционерлері болды. Банк өз қызметін 8 жылға жуық атқарды. Экономикалық нормативтерді жүйелі түрде сақтамағаны үшін Ұлттық Банк 2000 жылы бұл банктің лицензиясын қайтарып алды және сот тәртібі бойынша оны тарату механизмі іске қосылды.

1992 жылдың соңында облысымыздың банк жүйесі Ұлттық Банктің облыстық басқармасы және оның өкілшелері, екінші деңгейдегі бір дербес банк және екінші деңгейдегі банктердің 31 филиалынан құралды.

Нарықтық қатынастар мен кредит беру жұмысының дамуы банк мекемелері санының тез көбеюіне әсер етті. 1993 жылы облысымызда экономиканың бюджеттік емес салалары мен халыққа банк қызметтерін көрсету және оларды кредиттеу, депозиттер жинақтау, қолма-қол шетел валютасын айырбастау операцияларын жүргізуді жүзеге асыратын екінші деңгейдегі банктердің 35 филиалы қызмет атқарды. Жұмыс істейтін филиалдардың ең көп саны 51 бірлік көлемінде 1996 жылы тіркелді. Кейінгі жылдарда Ұлттық Банк жүргізген банктерді капиталдандыру, олардың қолма-қол ақша қорын көбейту саясатының нәтижесінде банктердің санын азайту, банктер және олардың филиалдарын қайта құру процесі басталды.

Мысалы, 1997 жылы «Туранбанк» АБ және «Алем Банк Казахстан» АБ қосылып, «БанкТуранАлем» ЖАҚ құрылды, ал 1998 жылы БанкЦентрКредит бұрынғы мемлекеттік банктер Кредсоцбанк және Жилстрой-банкпен бірікті.

Өткізілген қайта құрудың нәтижесінде 1998 жылдың аяғында ЕДБ-тердің облыстағы филиалдарының саны 21 бірлікке дейін қысқарды.

Қарашығанақ газ конденсаты кен орнына қатысты экономикалық жағдайдың одан әрі дами түсуіне байланысты республиканың ірі банктері біздің аймаққа айрықша қызығушылық таныта түсті.

Тек 2001 жылдың алғашқы жартыжылдығында облысымызда «Нұрбанк» ААҚ, «АТФ банк» ААҚ филиалдары, 2002 жылы «ТЕХАКABANK» ААҚ, «Валют-Транзит банк» ААҚ-ның филиалдары ашылды.

Осылайша, 2003 жылдың 1-ші қазанындағы жағдай бойынша облыс аумағында

12 екінші деңгейдегі банктердің 18 филиалы тұрақты жұмыс істеп тұрды.

Қазіргі күнде өңірімізде 16 екінші деңгейдегі банктердің 16 филиалы және

1 өкілдігі жұмыс істеуде.

Депозиттер нарығы. 1992-1994 жылдары орын алған, тұрғындар мен кәсіпорындардың қолда бар және еңбекпен тапқан ақшасын «жеп қойып отырған» жоғары деңгейдегі инфляция оларда «ақшаны банкте емес, қайда болса да басқа жерде сақтау қажет» деген теріс түсінік қалыптастырды. Бұл жөнінде облыс бойынша жыл соңындағы орташа жан басына шаққандағы банктік салымдар көлемінің орташа жан басына шаққандағы жылдық табыстың көлеміне бөлгендегі көрсеткіштің 1993 жылдың соңында 5,8%-дан 1994 жылдың соңында 2,03%-ға дейін төмендеуі куәландырады.

Бұдан кейінгі жылдарда осы көрсеткіштің өсу үрдісі байқалды, дегенмен 1999 және 2000 жылдар-

да ғана ол 1993 жылдың деңгейінен асып түсті (5,8%). Бұл халықтың банк жүйесіне деген сенімінің өсуінің, сондай-ақ банктердің депозиттер нарығындағы белсенді жұмысының көрсеткіші деп білуге болады.

Депозиттер нарығының байқалардай дамуы 1996 жылдан басталды. Дәл осы кезден бастап банктер халықтың қолындағы жинақтарға табыс табуға болатын нақты ресурстар ретінде қарай бастады, осы себептен де олар халықтың және заңды тұлғалардың қаржыларын тарту бойынша жарнама науқанын өрістете түсті. Бұл жұмыс іргелес жатқан мемлекеттердегі қаржы дағдарыстары кезеңінде және теңгенің өзгермелі айырбастау бағамына көшкен кездегі банк жүйесінің тұрақты жұмысымен нақты бекіді. Екінші деңгейдегі банктердегі жеке тұлғалардың депозиттерін ұжымдық сақтандыру қорын құру да банк жүйесіне деген сенімді аса ұлғайта түсті.

Осы жұмыстың нәтижесінде халықтың орташа жан басына шаққандағы салымдарының көлемі 2003 жылдың қазанындағы 11622,5 теңгеден 2010 жылдың желтоқсанында 63876,74 теңге дейін өсті.

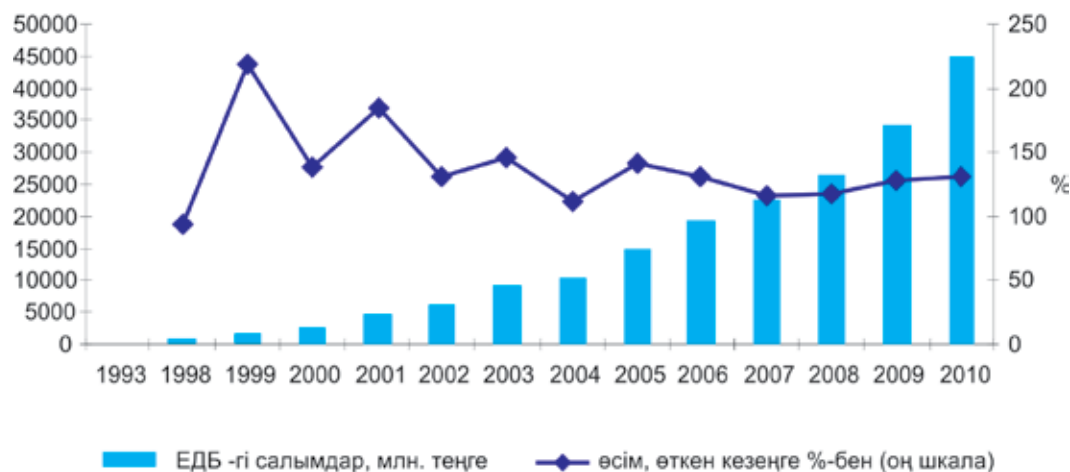
Іс жүзінде 17 жыл уақыт ішінде облыстың банк секторындағы негізгі салымшылар болып жеке тұлғалар табылады, барлық депозиттердің 80-90 пайызы солардың үлесінде және бұл бағыттағы оңды өсу үрдісі сақталуда.

Банктердің депозиттік базасы ұлттық валютадағы депозиттер бойынша қалай өссе, шетел валютасындағы депозиттер бойынша да солай өсті. Егер 1993-2002 жылдары ұлттық валютадағы депозиттер үлесі бірде 85 пайызға дейін ұлғайып, бірде 50 пайызға дейін қысқарып отырса, бұдан кейінгі жылдарда жеке және заңды тұлғалардың өз қаржыларын ұлттық валютада сақтауы көбейе түсті. Бұған теңгенің шетел валютасының негізгі түрлеріне қатысты бағамының нығаюы да ықпал етті.

2011 жылғы 1-қаңтардағы жағдай бойынша ұлттық валютадағы депозиттердің көлемі 29331,6 млн. теңге немесе депозиттердің жалпы көлемінің 65,2%-ын құрады, шетел валютасындағы депозиттер 15629,7 млн. теңге немесе 34,8% құрады.

Облыстың депозиттер нарығы бойынша банктік статистика 1, 2 - диаграммаларда көрсетілген.

1-диаграмма. Екінші деңгейдегі банктердегі салымдар

2-диаграмма. Депозиттердің жалпы көлеміндегі ұлттық және шетел валютасындағы депозиттердің үлес салмағы

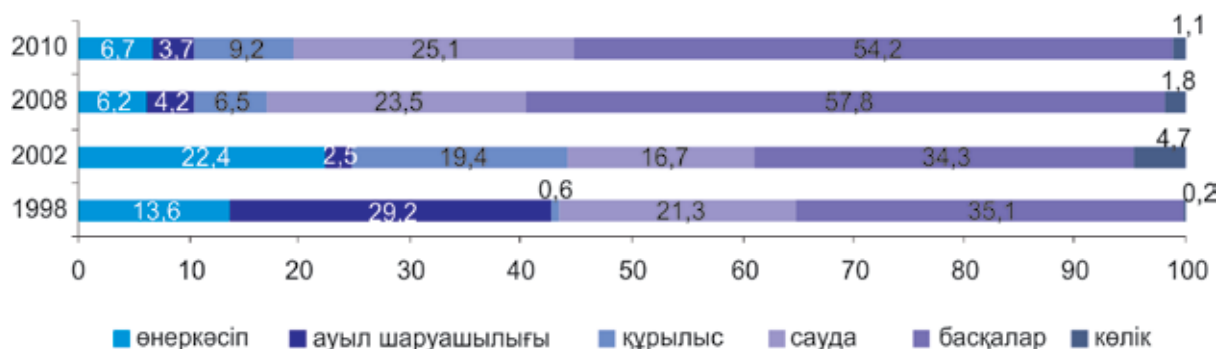

Кредиттер нарығы. Он жеті жыл ішінде кредиттердің салалық құрылымы түбегейлі өзгеріске ұшырады. Егер 1993-1994 жылдарда кредиттердің негізгі көлемі (61,9-59%-ы) ауыл шаруашылығына берілген болса, бұдан кейінгі жылдарда аталған саланы орталықтандырылған түрде кредит берудің тоқтатылуына, мерзімдері өткен берешектердің тізімнен шығарылып тасталуына байланысты

кредиттер көлемі күрт азайды және 2001 жылдан бастап 1-5% көрсеткішімен сипатталады.

2000 жылдан бастап кредиттердің салалық құрылымдары өзгерді, өндіріс саласына (өнеркәсіп, құрылыс, көлік) бағытталған кредиттер өсе бастады, бірақ бүгінге дейін олардың негізгі көлемі тез өтетін сауда және қызмет көрсету салаларында орналастырылуда (3 - диаграмма).

3-диаграмма. Экономиканың салалары бойынша банктердің кредиттері (жалпы көлемгі %-пен)

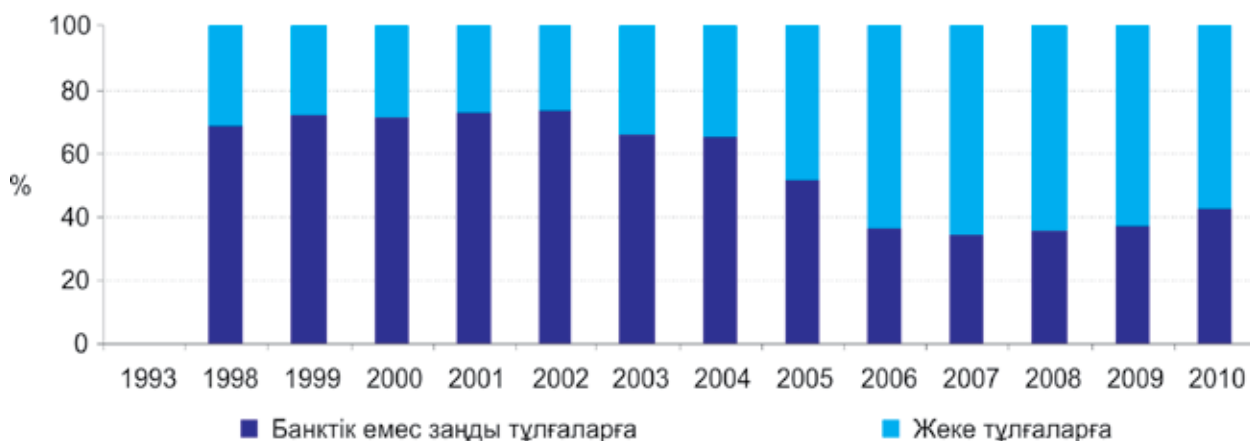

2000 жылы бөлшек бизнес, басқаша айтқанда халыққа кредит беру дами бастады. Экономиканың тұрақтануы, халықтың нақты ақшалай табысының өсуі олардың тұтынушылық қимылдарында көрініс тапты, жылжымайтын мүлікке және неғұрлым сапалы да қымбат тауарлар мен қызметтерге сұраныстары арта түсті. Егер 1998-2004 жылдары халықтың үлесіне

кредиттік салымдардың 30-34% келсе, 2005 жылы бұл көрсеткіш 48%-ға, ал 2009 жылдың қорытындылары бойынша 62,5 % -ға жетті.

2011 жылғы 1-қаңтардағы ахуал бойынша кредиттік салымдардың жалпы көлеміндегі (88392,2 млн. теңге) жеке тұлғалардың үлесі 50828,0 млн. теңгені немесе 57,5% құрады (4 диаграмма).

4-диаграмма. Кредиттердің жалпы көлеміндегі жеке және заңды

Кредиттік салымдардың тұрақты өсуі жағдайында банктер филиалдарының шағын кәсіпкерлік субъектілеріне кредиттер беруі де өсті. 1998 жылмен салыстырғанда кредит беру көлемі 56 еседен астам артты: 569,3 млн. теңгеден 2007 жылы 32342 млн. теңгеге дейін жетті. 2010 жылы шағын кәсіпкерлік

субъектілеріне 19129,1 млн. теңге көлемінде кредит берілді, ал 2011 жылдың 1-қаңтарына негізгі берешек 28202,2 млн. теңгені немесе облыс экономикасын кредиттеудің жалпы көлемінің 31,9%-ын құрады (5-диаграмма).

5-диаграмма. Екінші деңгейдегі банктердің шағын кәсіпкерлік субъектілеріне берген кредиттері

Бұл шолу Ұлттық Банк филиалының құжаттарында шоғырланған Батыс Қазақстан облысының банк жүйесінің дамуы туралы бұдан да көп көлемдегі материалдар негізінде дайындалды

және олардың қызықты бөлігі 1998 жылы теңгенің 5-жылдығы және Батыс Қазақстанда банк жүйесінің құрылуына 125 жыл толуы қарсаңында ашылған филиал музейі экспонаттарында көрсетілген.

ФАКТОРНЫЙ АНАЛИЗ ИНФЛЯЦИИ

Конурбаева Б.М., Шаяхмет Д.Ш., эксперты управления экономических исследований Департамента исследований и статистики Национального Банка Республики Казахстан

Национальный Банк Республики Казахстан продолжает публикацию результатов исследований по разработке эконометрических моделей с целью анализа денежно-кредитной политики. В настоящей статье представлены результаты исследования по факторному анализу инфляции.

Инфляция – сложный социально-экономический феномен. Как показывают экономические модели инфляции, данное явление в Казахстане носит сезонно-инерционный характер, иными словами инфляция традиционно, в большей степени, формируется прошлыми ее значениями. Целью данного исследования является проведение факторного анализа инфляции за период с 1 квартала 2009 года по 4 квартал 2010 года, а инструментом – уравнение инфляции в правосторонней разностно-логарифмической форме.

С использованием данного уравнения были определены основные факторы инфляции, равновесные сезонные квартальные значения и доля факторов в инфляции. Это позволило построить структуру инфляции по вкладам ее основных факторов.

Выбор факторов и построение уравнения

В качестве факторов инфляции (INF) выступают следующие показатели (в скобках их обозначения в уравнении):

- индекс импортных цен (INDIMPRICE),
- отклонение реального ВВП от потенциального уровня (GAP_GDP),
- среднемесячная заработная плата (средняя за квартал, WAGE),
- денежная масса (M3),
- обменный курс тенге к доллару США (EXRATE),
- трансферты из бюджета физическим лицам (BUDJ_FIZ_TRANS),
- мировые цены на нефть (OILPRICEWORLD).

Высокая доля импортной составляющей в розничном товарообороте нашей страны приводит к прямой взаимосвязи между ростом импортных цен и инфляцией внутри страны. Ослабление национальной валюты через повышение цен на импортные товары также приводит к ускорению общей инфляции. Увеличение заработной платы, трансфертов из бюджета населению и денежной массы, увеличивая спрос со стороны населения и фирм, увеличивают уровень инфляции. Увеличение реального ВВП, повышая совокупный спрос, стимулирует инфляцию в сторону повышения.

Для преобразования нелинейных зависимостей в линейные были рассмотрены логарифмы исходных переменных. Так как логарифмы ряда переменных, влияющих на инфляцию, оказались нестационарными с порядком интегрированности I(1), то в модель были включены их первые разности, являющиеся стационарными переменными.

Кроме перечисленных показателей в модель были включены следующие фиктивные переменные: DSESSON1, DSESSON2, DSESSON3, которые соот-

ветствуют сезонным изменениям инфляции. Они принимают значения 1 соответственно в первом, втором и третьем кварталах и равны 0 в остальных случаях. Сезонная переменная для четвертого квартала не была включена, так как ее включение привело бы к корреляции между всеми сезонными переменными и свободным членом¹.

Так, в первом и четвертом кварталах усиливаются инфляционные процессы, как правило, за счет повышения тарифов на платные услуги, в том числе, на услуги естественных монополий, цен на овощи и фрукты, мясные и молочные продукты. А во втором квартале обычно происходит постепенное понижение инфляции, и в третьем квартале она снижается до минимальных значений в году. Соответственно, знаки при DSESSON2 и DSESSON3 ожидаются отрицательными, а при DSESSON1 – положительными.

Оценка инфляционных ожиданий в экономике является достаточно сложным процессом. В этом уравнении в целях оценки инфляционных ожиданий была введена фиктивная переменная DUM_INF. Данная переменная принимает значение 1 в периоде, когда наблюдается сравнительно высокий уровень инфляции и, соответственно, когда предполагаются высокие ожидания экономических агентов в будущем.

В модель также были введены фиктивные (dummy) переменные D2007Q4, D2008Q2, принимающие значение 1 в 4 квартале 2007 года и 2 квартале 2008 года, соответственно, и 0 в остальных случаях и отражающие наличие определенных шоков в соответствующем периоде.

Так, в августе 2007 года на мировых рынках произошло резкое повышение цен на ряд продовольственных товаров (пшеница, растительные масла). С некоторым запаздыванием это отразилось на ценах на соответствующие товары и товары их переработки внутри Казахстана. Для учета влияния данного шока была введена переменная D2007Q4.

Что касается шока во 2 квартале 2008 года, то он был обусловлен нехарактерным для данного периода ускорением инфляционных процессов. Для его учета и была введена переменная D2008Q2.

Согласно экономической интерпретации фиктивных переменных, ожидается, что коэффициенты при D2007Q4 и D2008Q2 будут положительными.

Для построения модели использовались данные за период с 1 квартала 1996 года по 4 квартал 2010 года.

Построенное эконометрическое уравнение принимает следующий вид:

$$\begin{aligned} \text{INF} = & 0.65 \cdot \text{DUM\_INF} + 3.78 \cdot \text{DLOG}(\text{INDIMPRICE}(-1)) + \\ & + 1.28 \cdot \text{DLOG}(\text{BUDJ\_FIZ\_TRANS}(-1)) + \\ & + 7.30 \cdot \text{DLOG}(\text{WAGE}) + 1.90 \cdot \text{DLOG}(\text{M3}(-3)) + \\ & + 2.71 \cdot \text{DLOG}(\text{OILPRICEWORLD}(-1)) + \\ & + 8.61 \cdot \text{DLOG}(\text{EXRATE}) + 8.31 \cdot \text{DLOG}(\text{GAP\_GDP}) + \\ & + 6.65 \cdot \text{D2007Q4} + 0.47 \cdot \text{D2008Q2} + 0.61 \cdot \text{DSESSON1} - \\ & - 0.71 \cdot \text{DSESSON2} - 0.86 \cdot \text{DSESSON3} + 1.21 (1) \end{aligned}$$

- DLOG(*) – первая разность логарифма выражения, стоящего в круглых скобках,
- цифры в круглых скобках обозначают временные лаги.

Основные статистические характеристики уравнения приведены в Приложении (таблицы 1, 2, 3 и рисунки 1, 2).

¹ Можно построить эквивалентную модель, в которой отсутствует свободный член, однако в которую входят все четыре сезонные переменные.

Интерпретация коэффициентов при свободном члене и сезонных переменных

Свободный член обычно интерпретируется как значение моделируемого показателя в условиях, когда все факторы принимают нулевое значение. Хотя свободный член не объясняется остальными факторами, он сам является объясняющим фактором инфляции, который определяет постоянную составляющую объясняемой переменной.

Если бы уравнение 1 не содержало сезонные переменные, то свободный член в нем мог бы интерпретироваться как равновесное среднегодовое значение квартальной инфляции без учета сезонности. Это означает, что если бы инфляция не была бы подвержена сезонности, то среднее ее значение за квартал было бы равным 1,21%, что соответствует равновесному значению годовой инфляции на уровне 4,91%. Однако присутствие сезонных переменных не позволяет использовать такую интерпретацию, так как, по определению, сезонные переменные не могут быть тождественно равны 0. Например, в первом и четвертом кварталах усиливаются инфляционные процессы, а во втором квартале они немного снижаются и становятся минимальными в третьем квартале.

Равновесная сезонная квартальная инфляция проявляется из-за слабой конкурентной среды в экономике и недостаточного производства товаров в отдельных сегментах (те же овощи и фрукты в зимнее время дорожают в связи с низким производством внутри страны, то есть запасов практически не остается, а цены на импортируемые товары значительно повышаются, и, как правило, посредниками), шоков во внешних рынках, инфляционных ожиданий экономических агентов.

На равновесное сезонное значение квартальной инфляции мерами денежно-кредитной политики ока-

зывать влияние практически невозможно. Равновесная квартальная инфляция, возможно, снизится в результате структурных изменений в экономике (повышение конкуренции, развитие промышленного производства, легкого и пищевого производства, сельского хозяйства и других секторов экономики).

Для расчета равновесного значения квартальной инфляции, принимающего в расчет поквартальные сезонные различия, можно включать значения сезонного фактора в постоянную часть, то есть, рассматривать величину:

$$0.61 \cdot DSESSON1 - 0.71 \cdot DSESSON2 - 0.86 \cdot DSESSON3 + 1.21 \quad (2)$$

При таком определении равновесное значение квартальной инфляции будет меняться от квартала к кварталу, однако будет постоянным для одного и того же квартала, независимо от рассматриваемого года. Равновесная сезонная квартальная инфляция в основном связана со структурной инфляцией. Структурная инфляция вызвана отсутствием (временным или постоянным) эффективной конкурентной среды на рынке производства, дистрибуции, торговли. Данные недостатки приводят к несбалансированности спроса и предложения, и, соответственно, усилению инфляционного фона.

В таблице 1 во втором столбце показано рассчитанное по формуле 2 квартальное сезонное равновесное значение инфляции (постоянная квартальная составляющая инфляции). Для сравнения в третьем столбце приведено фактическое среднее значение квартальной инфляции (за период с 1 квартала 1996 года по 4 квартал 2010 года).

Таблица 1

период	Равновесное сезонное значение квартальной инфляции	Фактическое среднее значение квартальной инфляции (период 1 кв.1996г. - 4 кв.2010г.)
Первый	1,82	2,8
Второй	0,49	2,6
Третий	0,35	1,2
Четвертый	1,21	3,3
Год	3,91	

График, сравнивающий равновесное значение квартальной инфляции и фактическое среднее значение квартальной инфляции, приведен² на рисунке 1. Он показывает, что фактическое среднее значение квартальной инфляции лежит выше равновесного уровня, однако имеет похожую динамику.

Рисунок 1

² Заметим, что на рисунке 1 даются квартальные значения инфляции без указания года, так как равновесные значения для одного и того же квартала одни и те же для всех лет.

Равновесное квартальное значение инфляции достигается при нулевом вкладе в инфляцию всех факторов (кроме сезонного), либо в случае, когда положительный и отрицательный вклады факторов в инфляцию компенсируют друг друга.

Указанные факторы в совокупности объясняют изменение инфляции на 89%.

Интерпретация коэффициентов при основных переменных

Уравнение 1 имеет правостороннюю разностно-логарифмическую форму, то есть зависимая переменная

имеет линейную форму, а независимые переменные – форму первых разностей логарифмов. В таком представлении первые разности логарифмов являются аппроксимацией темпов прироста соответствующих переменных, а коэффициент β_i при переменной X_i , показывает, что если X_i увеличится на 1%, то прирост эндогенной Y составит $\beta_i/100$ единиц.³

В таблице 2 показаны приросты инфляции при увеличении факторов на 1% с учетом лагов.

Таблица 2

Таблица приростов инфляции при увеличении фактора на 1%

	Лаг воздействия фактора	Коэффициенты уравнения при переменной	Прирост инфляции при увеличении фактора на 1%
По инфляционным ожиданиям	0	0,65	0,0065
По импортным ценам	1	3,78	0,0378
По бюджетным трансфертам	1	1.28	0,0128
По заработной плате	0	7.30	0,0730
По денежной массе	3	1.90	0,0190
По мировым ценам на нефть	1	2.71	0,0271
По обменному курсу	0	8.61	0,0861
По откл. реального ВВП	0	8.31	0,0831

Методика расчетов

Используя приросты факторов за период и коэффициенты переменных, можно определить долю вклада каждого фактора в фактическую инфляцию (таблицы 4-5, Приложение). На рисунке 2 приведено графическое представление разложения фактической

инфляции в долях. Вклад факторов может быть как положительным (то есть, изменение фактора способствует росту инфляции), так и отрицательным (изменение фактора способствует снижению инфляции), в соответствии с экономической сущностью влияния фактора на инфляцию.

Диаграмма на рисунке 2 представляет квартальную инфляцию, как алгебраическую сумму равновесного значения и вкладов факторов инфляции. Из рисунка видно, что самая большая составляющая квартальной инфляции – это ее равновесное квартальное (исключение 2, 3 кв. 2009 года и 2 кв. 2010 года) зна-

чение (численные показатели разложения и доли в инфляции, на которых основана данная диаграмма, приведены в таблице 5, Приложение).

Вклад полученной постоянной составляющей инфляции в фактическое квартальное значение приведен в таблице 3.

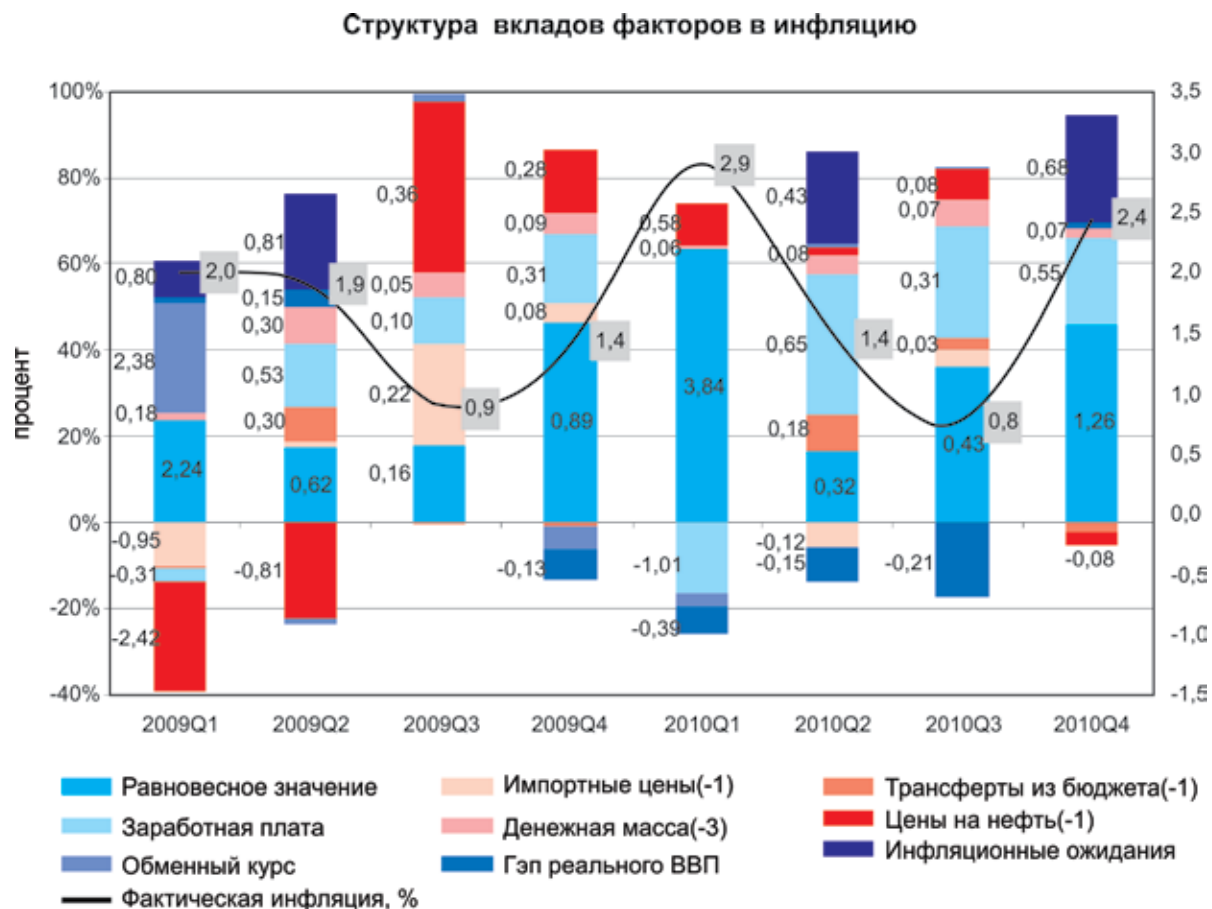
Таблица 3

Вклад постоянной квартальной составляющей в фактическую инфляцию

	Фактическая инфляция, %	Постоянная составляющая инфляции	
		%	в % к фактической инфляции
2009Q1	2,0	1,82	91,0
2009Q2	1,9	0,49	25,8
2009Q3	0,9	0,35	38,9
2009Q4	1,4	1,21	86,4
2010Q1	2,9	1,82	62,8
2010Q2	1,4	0,49	35,0
2010Q3	0,8	0,35	43,8
2010Q4	2,4	1,21	50,4

³ Коэффициент эластичности Y_t по X_{it} зависит от периода t и определяется по формуле $(\beta_i/100)/Y_t$.

Факторное разложение фактической инфляции
(Нормированная гистограмма, отображающая долю каждой категории в общей сумме)

Анализ результатов

Результаты проведенного исследования демонстрируют, что в 2009-2010 годах наибольший вклад в инфляцию внесли равновесные сезонные значения квартальной инфляции. Наиболее высокое равновесное сезонное значение инфляции (3,84%) наблюдалось в 1 квартале 2010 года, которое объясняется повышением сезонных факторов, и, в первую очередь, ростом цен на платные услуги, что характерно для начала года. При этом, следует отметить, что в 2009 году вклад равновесного значения квартальной инфляции в ее общую структуру составил в среднем около 56%, а в 2010 году – 66%. Данный показатель отражает слабую конкурентную среду, наличие монополий и олигополий на отдельных рынках товаров и услуг, сезонное снижение доступности или сужение ассортимента потребительских товаров и услуг для населения.

Снижение мировых цен на нефть в конце 2008 года – начале 2009 года привело к тому, что их вклад в инфляцию в 1 и 2 кварталах 2009 года был отрицательным (в 2009 году был в среднем -26%). Однако уверенное и постоянное увеличение мировых цен на нефть с середины марта 2009 года привело к повышению уровня инфляции (в 3 квартале 2009 года вклад мировых цен на нефть в инфляцию составил 0,36% от квартальной инфляции), и дальнейшее повышение цен сопровождалось положительным их влиянием на формирование инфляции. Между тем, следует отме-

тить, что влияние данного фактора в 2010 году постепенно снижалось, и в структуре инфляции его вклад составил в среднем 7%. Влияние импортных цен в 2009-2010 годах имело схожий характер с мировыми ценами на нефть. При этом вклад импортных цен в 2010 году был незначительным.

Другим немаловажным фактором, оказывающим повышательное влияние на инфляцию, являлся рост денежных доходов населения, связанный со стабильным ростом заработной платы, а также повышением пенсий, пособий, заработных плат из бюджета в 2009-2010 годах. В свою очередь, это способствовало нарастанию инфляционного фона в экономике. За анализируемый период максимальный вклад изменения заработной платы в инфляцию был во 2 квартале 2010 года на уровне 0,65% (квартальная инфляция – 1,4%), связанный с повышением заработной платы работникам бюджетной сферы в апреле 2010 года на 25%. В целом в 2010 году влияние роста заработной платы из бюджета на инфляцию усилилось, и в структуре инфляции вклад данного фактора составил в среднем 18%, тогда как в 2009 году – 11%.

В связи с тем, что инфляционные ожидания в модели представлены фиктивной переменной, их влияние на инфляцию оказывается одномоментным. Так, существенное влияние инфляционных ожиданий на индекс потребительских цен произошло во 2 квартале 2009 года, а также во 2 и 4 кварталах 2010 года. Вклад

этого фактора в состав инфляции в 2009-2010 годах был в среднем 18%.

Влияние обменного курса в 2009-2010 годах на инфляцию было незначительным, за исключением 1 квартала 2009 года, когда была проведена девальвация тенге. В последующие периоды вклад данного фактора значительно снизился, а в некоторые периоды его проявление оказывало сдерживающее влияние на инфляционные процессы. Так, в 2009 году вклад обменного курса составил в среднем 28%, а в 2010 году был отрицательным (1%).

Результаты моделирования демонстрируют, что влияние монетарных факторов (денежная масса) в 2009 году постепенно снижалось, а в 2010 году оно

было минимальным. Вклад денежной массы в формирование инфляции снизился с 9% в среднем за 2009 год до 5% в среднем за 2010 год.

Таким образом, в 2009-2010 годах основной вклад в инфляцию внесли такие факторы как: рост мировых цен на нефть, устойчивый рост доходов населения и инфляционные ожидания. Недостаточность конкурентной среды в производстве товаров и торговле в республике остается значимым фактором в формировании внутренних инфляционных процессов. При этом влияние монетарных факторов на инфляцию в 2009-2010 годах было незначительным.

Таблица 1.

Оценка качества уравнения

Dependent Variable: INF Method: Least Squares Sample: 1999Q1 2010Q4 Included observations: 48				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
DUM_INF	0.646233	0.303062	2.132344	0.0403
DLOG(INDIMPRICE(-1))	3.779433	1.702805	2.219534	0.0332
DLOG(BUDJ_FIZ_TRANS(-1))	1.284928	0.477648	2.690116	0.0110
DLOG(WAGE)	7.295656	3.513206	2.076638	0.0455
DLOG(M3(-3))	1.903845	1.713625	1.111004	0.2744
DLOG(OILPRICEWORLD(-1))	2.705088	0.872404	3.100729	0.0039
DLOG(EXRATE)	8.608828	3.118386	2.760668	0.0092
DLOG(GAP_GDP)	8.309570	7.424490	1.119211	0.2709
D2007Q4	6.654497	0.821120	8.104174	0.0000
D2008Q2	0.469212	0.826925	0.567418	0.5742
DSESSON1	0.611089	0.736729	0.829461	0.4126
DSESSON2	-0.714568	0.406286	-1.758783	0.0876
DSESSON3	-0.856841	0.433056	-1.978591	0.0560
C	1.205662	0.481887	2.501959	0.0173
R-squared	0.893404	Mean dependent var	2.268125	
Adjusted R-squared	0.852646	S.D. dependent var	1.971571	
S.E. of regression	0.756820	Akaike info criterion	2.519111	
Sum squared resid	19.47442	Schwarz criterion	3.064878	
Log likelihood	-46.45867	Hannan-Quinn criter.	2.725358	
F-statistic	21.92004	Durbin-Watson stat	2.0006	
Prob(F-statistic)	0			

Рисунок 1.

Остатки уравнения
Остатки

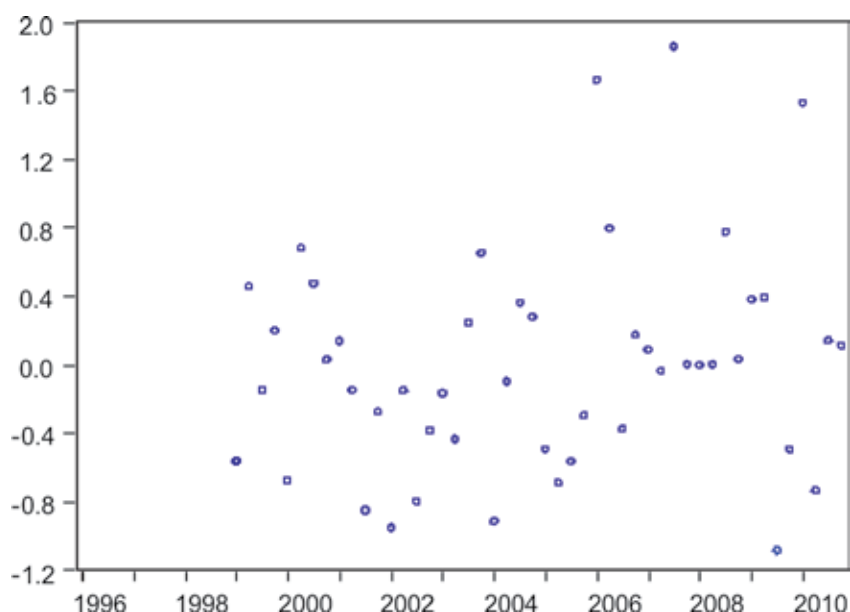

Таблица 2

Тест на автокорреляцию Льюнга-Бокса*

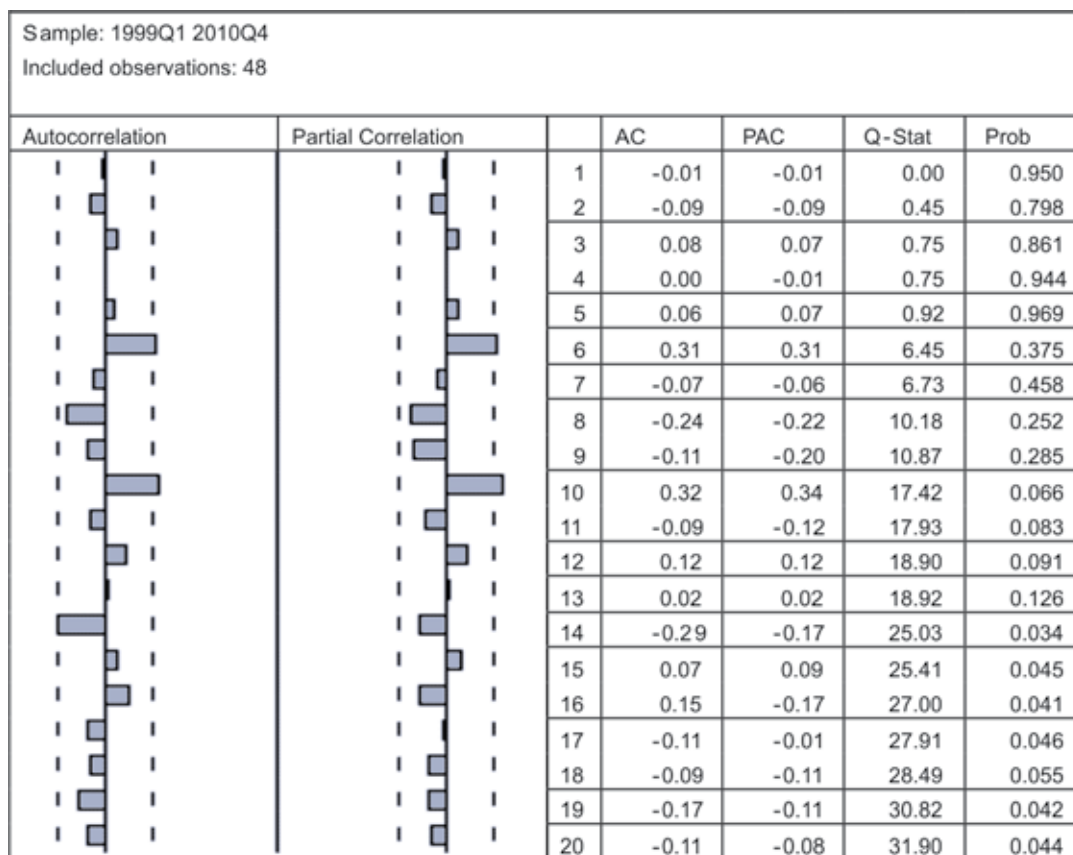

Таблица 3

Тест Уайта на гетероскедастичность*

Heteroskedasticity Test: White			
F-statistic	0.621	Prob. F(13,34)	0.820
Obs*R-squared	9.206	Prob. Chi-Square(13)	0.757
Scaled explained SS	6.858	Prob. Chi-Square(13)	0.909

*Представленные тесты отвергают гипотезу о наличии гетероскедастичности и автокорреляции.

Рисунок 1.

Рекурсивный тест на устойчивость уравнения (CUSUM Test)

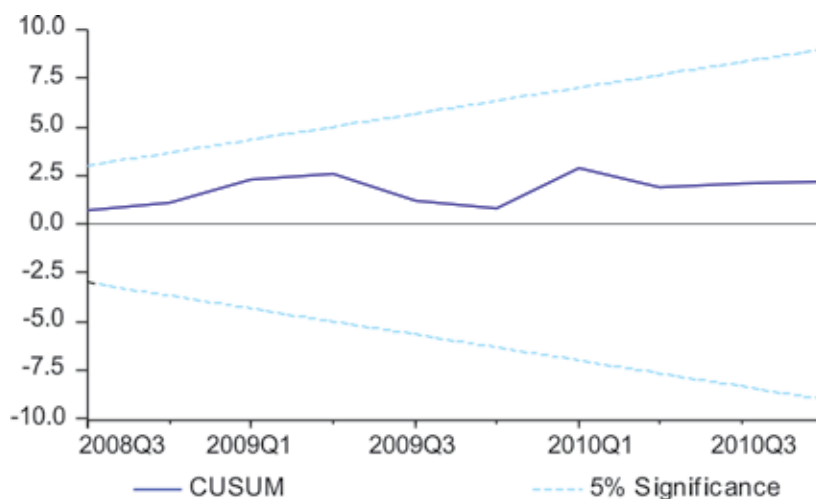

Таблица 4.

Вклад факторов в фактическую инфляцию

период	Фактическая инфляция, %	Составляющие инфляции, обусловленные факторами, в %:										Обменный курс	Гэл реального ВВП
		Равновесное сезонное значение квартальной инфляции	Инфляционные ожидания	Индекс импортных цен (-1)	Трансферты из бюджета (-1)	Средне-месячная заработная плата	Денежная масса (-3)	Мировые цены на нефть(-1)	Денежная масса (-3)	Средне-месячная заработная плата	Трансферты из бюджета (-1)		
2009Q1	100.0	112.1	39.9	-47.7	-2.2	-15.6	8.9	-121.0	118.8	6.9			
2009Q2	100.0	32.5	42.8	2.8	15.5	15.7	-42.8	8.0					
2009Q3	100.0	17.5	0.0	24.0	-0.3	10.8	6.0	1.5	0.4				
2009Q4	100.0	63.5	0.0	5.8	-1.1	22.2	6.5	20.2	-7.5	-9.6			
2010Q1	100.0	132.4	0.0	0.0	-0.2	-34.7	2.0	20.0	-6.3	-13.3			
2010Q2	100.0	22.6	29.7	-8.6	12.3	5.8	2.1	1.5	-10.7				
2010Q3	100.0	56.1	0.0	6.1	4.3	9.7	10.9	0.2	-27.7				
2010Q4	100.0	51.7	27.7	0.0	-2.7	22.5	2.9	-3.5	-0.2	1.5			

Таблица 5.

Вклад факторов в фактическую инфляцию

период	Фактическая инфляция, %	Составляющие инфляции, обусловленные факторами, в %:										Обменный курс	Гэл реального ВВП
		Равновесное сезонное значение квартальной инфляции	Инфляционные ожидания	Индекс импортных цен (-1)	Трансферты из бюджета (-1)	Средне-месячная заработная плата	Денежная масса (-3)	Мировые цены на нефть(-1)	Денежная масса (-3)	Средне-месячная заработная плата	Трансферты из бюджета (-1)		
2009Q1	2.0	2.24	0.80	-0.95	-0.04	-0.31	0.18	-2.42	2.38	0.14			
2009Q2	1.9	0.62	0.81	0.05	0.30	0.53	0.30	-0.81	-0.05	0.15			
2009Q3	0.9	0.16	0.00	0.22	0.00	0.10	0.05	0.36	0.01	0.00			
2009Q4	1.4	0.89	0.00	0.08	-0.02	0.31	0.09	0.28	-0.11	-0.13			
2010Q1	2.9	3.84	0.00	0.00	0.00	-1.01	0.06	0.58	-0.18	-0.39			
2010Q2	1.4	0.32	0.43	-0.12	0.18	0.65	0.08	0.03	0.02	-0.15			
2010Q3	0.8	0.43	0.00	0.05	0.03	0.31	0.07	0.08	0.00	-0.21			
2010Q4	2.4	1.26	0.68	0.00	-0.07	0.55	0.07	-0.08	0.00	0.04			

ЗНАЧЕНИЕ МОНИТОРИНГА ПРЕДПРИЯТИЙ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ В ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКЕ НАЦИОНАЛЬНОГО БАНКА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И РОЛЬ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ФИЛИАЛОВ В ЕГО ПРОВЕДЕНИИ

*Серикова Г.К., ведущий специалист-экономист
отдела экономического анализа и статистики
Карагандинского филиала ГУ «Национальный Банк
Республики Казахстан».*

Мониторинг предприятий реального сектора экономики, проводимый Национальным Банком, имеет важное и непосредственное значение для своевременного и адекватного принятия мер денежно-кредитной политики, которые в целом должны носить упреждающий характер, основываясь на обобщающих оценках изменения экономической конъюнктуры и индикаторах, отражающих циклы в экономике страны.

В настоящее время мониторинг предприятий дает возможность оперативно оценить изменения экономической конъюнктуры, инвестиционной, деловой и кредитной активности в реальном секторе экономики, определить характер протекающих экономических процессов в экономике, основные тенденции и ожидания предприятий в части изменения таких важных экономических индикаторов, как курс тенге по отношению к доллару США, ЕВРО и российскому рублю (оценка влияния его изменения на деятельность предприятий), спрос и цены на готовую продукцию предприятий и др. Результаты мониторинга своевременно отражают как наступление кризисных явлений в реальном секторе, так и постепенный переход к посткризисному состоянию в настоящее время.

В соответствии с Законом «О Национальном Банке Республики Казахстан» от 30.03.1995г. №2155 (далее – Закон), Национальный Банк является независимым государственным учреждением, имеющим право на получение собственных независимых оценок состояния и ожидаемых изменений в экономике.

По опыту развитых стран лишь такие оценки дают возможность Центральному банку страны более полно учитывать при разработке и осуществлении денежно-кредитной политики изменения экономической конъюнктуры и финансового положения предприятий, которые оказывают наиболее существенное влияние на состояние экономики отдельных регионов и отраслей. Оперативное получение данных оценок позволяет Национальному Банку более эффективно решать задачу, определенную вышеуказанным Законом: обеспечение стабильности цен для поддержания макроэкономической стабильности и создания благоприятных условий для экономического роста, активизация инвестиционных процессов.

Одним из инструментов реализации такого подхода является программа мониторинга предприятий,

разработанная Национальным Банком. В 2000 году Карагандинский филиал Национального Банка (далее – филиал) принял активное участие в новом направлении деятельности Национального Банка – создании подсистемы мониторинга предприятий реального сектора экономики. В результате проведенной работы в 4 квартале 2000 года 39 предприятий приняли участие в новом проекте Национального Банка.

В настоящее время, по сравнению с начальным этапом мониторинга, количество предприятий увеличилось в 5,3 раза и составило 214 предприятий, из них 97 – крупных и средних. В условиях добровольного участия предприятий в проводимых опросах такое увеличение достигнуто за счет повышения их интереса к участию в мониторинге реального сектора экономики, поддерживаемого направляемыми на регулярной основе рассылочными аналитическими материалами, что является важнейшим принципом мониторинга, от которого зависит стабильность выборки предприятий, качество данных и аналитической информации, формируемых по результатам мониторинга предприятий.⁴

Направляемые предприятиям на регулярной основе рассылочные материалы включают в себя необходимую информацию о текущем состоянии в отрасли, складывающейся экономической ситуации и основных тенденциях в реальном секторе, обобщающий показатель финансово-экономического состояния предприятий (рейтинговая оценка) и его ранг в сравнении с его конкурентами, что позволит более точно определить позицию предприятия в отрасли, а также общеэкономические показатели (включая динамику валютного курса тенге, средних % ставок по кредитам банков в тенге и инвалюте по региону, экономике в целом).

В данном направлении работа проводится не только с реальным сектором экономики, но и поддерживается тесная связь с местными исполнительными органами, в частности с Управлением предпринимательства и промышленности, Акиматом города Караганды, Управлением сельского хозяйства, которым предоставляются результаты конъюнктурного опроса предприятий реального сектора экономики региона.

Национальный Банк осуществляет мониторинг предприятий в форме ежеквартального наблюдения путем опросов предприятий – анкетирования. Благодаря анкетам, Национальный Банк получает возможность исследовать потребности предприятий в денежных средствах, оценивает их финансовое состояние, складывающийся инвестиционный климат, влияние на их деятельность банковской среды. Кроме того, мониторинг позволяет оценить экономику региона с точки зрения данных предприятий. Например, изменения спроса на продукцию, оценки рисков хозяйственной деятельности, результатов анализа экономической конъюнктуры в целом и факторов, влияющих на текущую и инвестиционную деятельность предприятий.

В опросе по итогам 1 квартала 2011 года по республике приняли участие 2222 предприятий, представляющие собой в основном, крупный и средний бизнес страны, из них 214 предприятий по Карагандинской области, что составляет 9,6% по Республике Казахстан. Для решения этой задачи филиал проводит постоянную работу по увеличению базы участников за счет привлечения новых предприятий (Рисунок 1).

⁴ Концепция мониторинга предприятий реального сектора экономики в Национальном Банке Республики Казахстан на 2007-2011 годы, утвержденная постановлением Совета Директоров НБРК №113 от 30.05.07 г.

Рисунок 1.

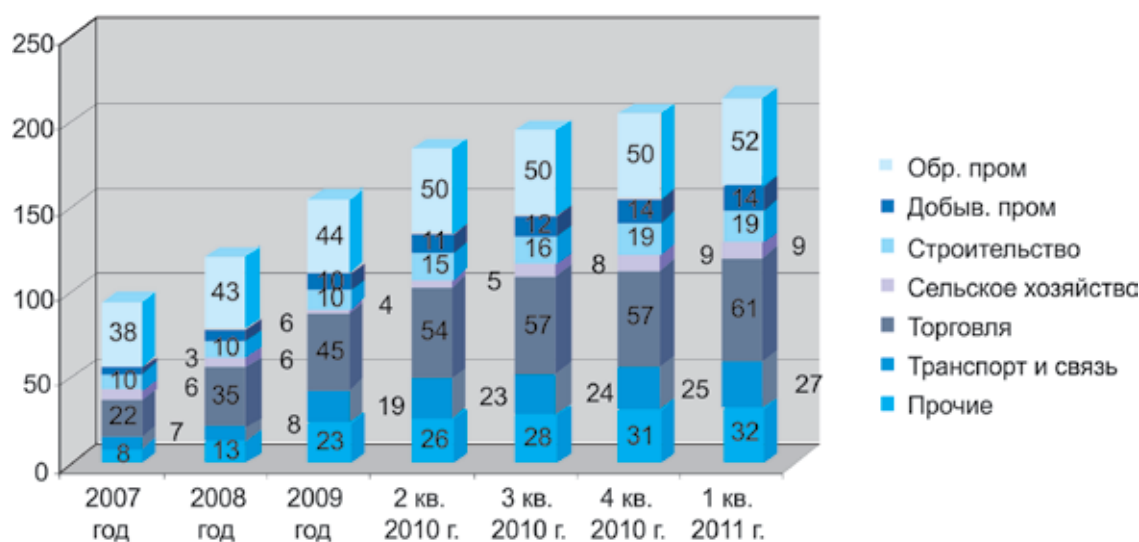

Одним из основных принципов мониторинга предприятий реального сектора экономики является оперативность проведения, как в отношении заполнения анкет и получения их от предприятий, так и в отношении обработки первичных данных, программного логического контроля и занесения результатов опросов⁵. Согласно графику мероприятий по проведению мониторинга, филиалом Национального Банка ввод опросных анкет предприятий в период со 2 квартала 2009 года по 1 квартал 2011 года был завершен ранее установленных сроков, к 15 числу месяца, следующего за отчетным кварталом. Одним из главных факторов мониторинга – стабильность состава участников, позволяющая обеспечить высокую степень сопоставимости полученных

данных в разрезе отраслей и в целом по экономике. Привлечение предприятий к мониторингу осуществляется филиалом путем формирования выборки, по результатам которой с учетом целей мониторинга, принимают участие структурообразующие предприятия экономики региона. В целях улучшения репрезентативности и повышения мотивации предприятий к участию в опросах, специалистами отдела, посещаются предприятия – новые участники мониторинга, оказываются консультации по заполнению опросных анкет, направляются по почте письма-приглашения, в которых в краткой форме отражаются преимущества и выгоды такого взаимодействия с Национальным Банком (Рисунок 2).⁶

Рисунок 2.

Отраслевой состав участников мониторинга Карагандинской области

В 1 квартале 2011 года 26,2% предприятий отметили увеличение спроса на готовую продукцию (в 4 квартале 2010 было 24,4%). Однако заметно понизилась деловая активность предприятий, что, в первую очередь, проявилось в снижении оборачиваемости оборотных средств с 53,6% в 4 квартале 2010 года до 45,8% в 1 квартале 2011 года.

В 1 квартале 2011 года 29,4% предприятий отметили увеличение цен на готовую продукцию (в 4 квартале 2010 года – 28,3%), вместе с тем, увеличилось число предприятий отметивших снижение цен - до 8,4% (в 4 квартале 2010 года – 4,9%). 62,2% предприятий отметили неизменность цен.

⁵ Единый график мероприятий по проведению мониторинга, разрабатываемого уполномоченным подразделением НБРК.
⁶ Порядок проведения Национальным Банком Республики Казахстан мониторинга предприятий, утвержденный Председателем НБРК №181 от 30.10.06 г.

Повышение цен на сырье и материалы в 1 квартале 2011 года отметило 53,1% предприятий (в 4 квартале 2010 года – 55,1%).

Продолжилось увеличение инвестиционной активности предприятий: доля предприятий, использовавших для финансирования инвестиций собственные средства, до 47,7% (в 4 квартале 2010 года – 45,4%), число предприятий, не финансировавших инвестиции снизилось – до 48,1% (в 4 квартале 2010 года – 50,2%).

Сохранилась тенденция финансирования предприятиями оборотных активов преимущественно за счет собственных средств, что отметили 81,3% предприятий (в 4 квартале 2010 года – 81,5%).

Финансовое состояние реального сектора экономики незначительно изменилось: средняя рентабельность продаж составила 44,6% (в 4 квартале 2010 года – 45,0%), доля низкорентабельных и убыточных предприятий увеличилась и составила 26,5% (в 4 квартале 2010 года – 24,5%).

Продолжилось заметное снижение негативного влияния изменения курса тенге по отношению к доллару США, Евро на хозяйственную деятельность предприятий: с 13,2%, 14,6% в 4 квартале 2010 года до 11,2%, 12,6% в 1 квартале 2011 года, соответственно. Вместе с тем, увеличилось негативное влияние по отношению к российскому рублю – до 19,2% (в 4 квартале 2010 года – 12,7%).

Средние процентные ставки по кредитам в тенге и в инвалюте, полученные предприятиями, снизились с 14,9% и 13,5% в 4 квартале 2010 года до 14,7% и 12,0% в 1 квартале 2011 года, соответственно. Как

следствие, увеличилась доля предприятий, получивших кредит в банках, с 23,4% в 4 квартале 2010 года до 26,6% в 1 квартале 2011 года и доля предприятий, использовавших банковский кредит для финансирования оборотных средств, - с 20,5% до 22,4%.

Проведение мониторинга реального сектора экономики с целью получения оперативных данных и повышения заинтересованности предприятий в стабильном участии в опросе, позволит обеспечить улучшение репрезентативности выборки и достигнуть Национальному Банку основных целей мониторинга предприятий, а именно:

- совершенствование системы экономического анализа и краткосрочного прогнозирования основных тенденций в экономике;
- совершенствование операционной процедуры и инструментов денежно-кредитной политики, повышение ее эффективности.

Литература:

1. Концепция мониторинга предприятий реального сектора экономики в Национальном Банке Республики Казахстан на 2007-2011 годы, утвержденная постановлением Совета Директоров НБРК №113 от 30.05.07 г.;
2. Порядок проведения Национальным Банком Республики Казахстан мониторинга предприятий, утвержденный Председателем НБРК №181 от 30.10.06 г.

ПОСТКРИЗИСНОЕ РАЗВИТИЕ ФИНАНСОВОГО РЫНКА СТОЛИЦЫ

*Бименов Е.Б., главный специалист-экономист
отдела экономического анализа и статистики
Центрального филиала ГУ
«Национальный Банк Республики Казахстан».*

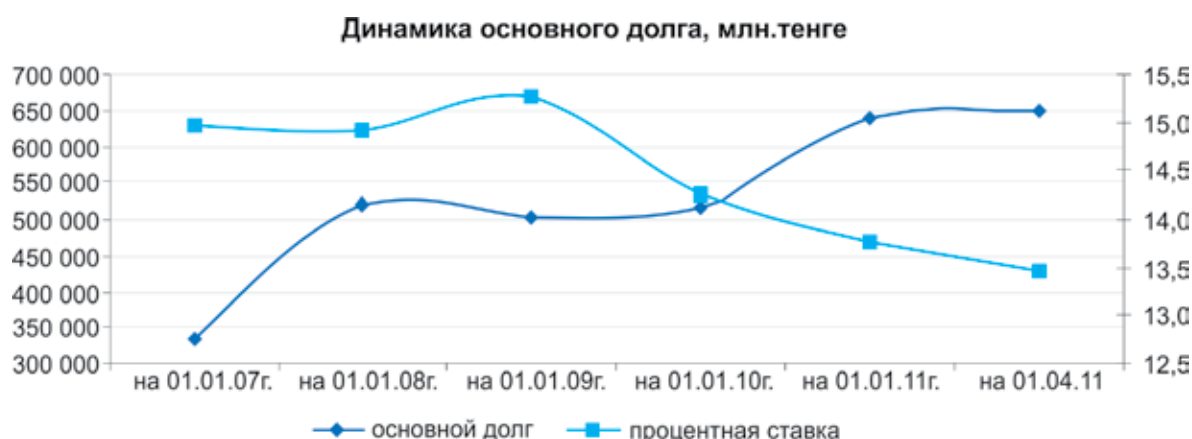
Финансовая система – один из наиболее развитых институтов в экономике Казахстана. Особое место здесь занимает банковский сектор. В докризисный период крупные казахстанские банки достигли высоких результатов среди стран СНГ, однако мировой финансовый кризис внес свои коррективы, повлияв на динамику развития банковского сектора страны.

Положительная динамика социально-экономического развития Казахстана, которая наметилась в прошедшем году, свидетельствует о выходе нашей страны из кризиса. Преодолев негативное влияние мирового финансового кризиса, наша страна вышла на стабильный экономический рост, опровергнув многочисленные прогнозы финансовых аналитиков о третьей волне финансового кризиса. Это стало возможным благодаря своевременно предпринятым антикризисным мерам Правительства Казахстана. Основными инструментами на пути преодоления негативных последствий мирового кризиса стали «План совместных

действий по стабилизации экономики и финансовой системы на 2009 – 2010 годы» и «Концепция развития финансового сектора Республики Казахстан в посткризисный период», принятые Правительством, Национальным Банком и Агентством по регулированию и надзору финансового рынка и финансовых организаций.

Своевременная реализация намеченных в этих программных документах мер положительно отразилась как на депозитном и кредитном рынках столицы, так и на деятельности финансового сектора страны. Как известно, в результате проблем с ликвидностью и в условиях необходимости возвращения внешних долгов, кредитование банками экономики было приостановлено. Учитывая высокую степень кредитных рисков, банки второго уровня начали накапливать часть своих средств в Национальном Банке, а оставшиеся средства стали инвестировать в ценные бумаги. Однако отрицательное положение на казахстанском кредитном рынке в целом, не оказало существенного влияния на состояние кредитного рынка столицы. Если в докризисный период объем кредитования банковским сектором экономики составлял более 300 млрд. тенге, то в настоящее время он составляет 650 млрд. тенге, увеличившись более чем 2 раза. При этом рост кредитной активности сопровождался снижением процентных ставок по кредитам (см. рисунок 1). Объем кредитования экономики в 2010 году по сравнению с 2009 годом увеличился на 24% до 640,6 млрд. тенге.

Рисунок 1.

За годы кризиса значительно изменилась структура кредитования экономики по видам валют (см. рисунок 2). Если на 1 января 2007 года выдача кредитов в тенге составляла 178,5 млрд. тенге, то на сегодняшний день выдача составляет 470,0 млрд.тенге. Кредитование в инвалюте выросло всего на 15,7%, до 180,0 млрд. тенге.

Рисунок 2.

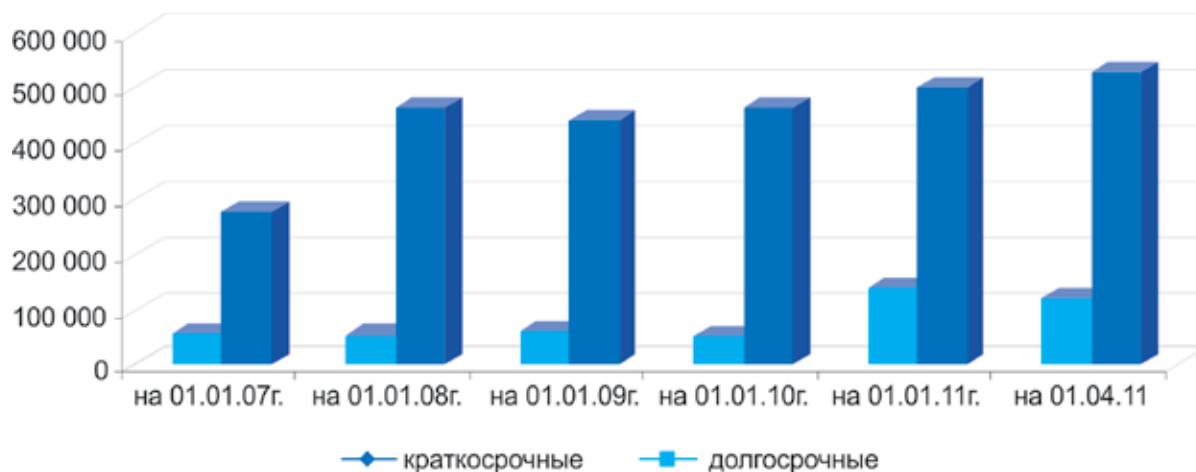

Претерпела изменение и структура кредитования по срокам, однако, начиная с 2010 года, банки второго уровня с целью уменьшения рисков переориентировались на краткосрочное кредитование (см. рисунок 3).

Если в течение 2007-2009г. объем краткосрочных кредитов держался в пределах 55,0 млрд. тенге, то на сегодняшний день он превысил 120,0 млрд. тенге, увеличившись более чем 2 раза.

Рисунок 3.

Динамика кредитов по срокам, млн.тенге

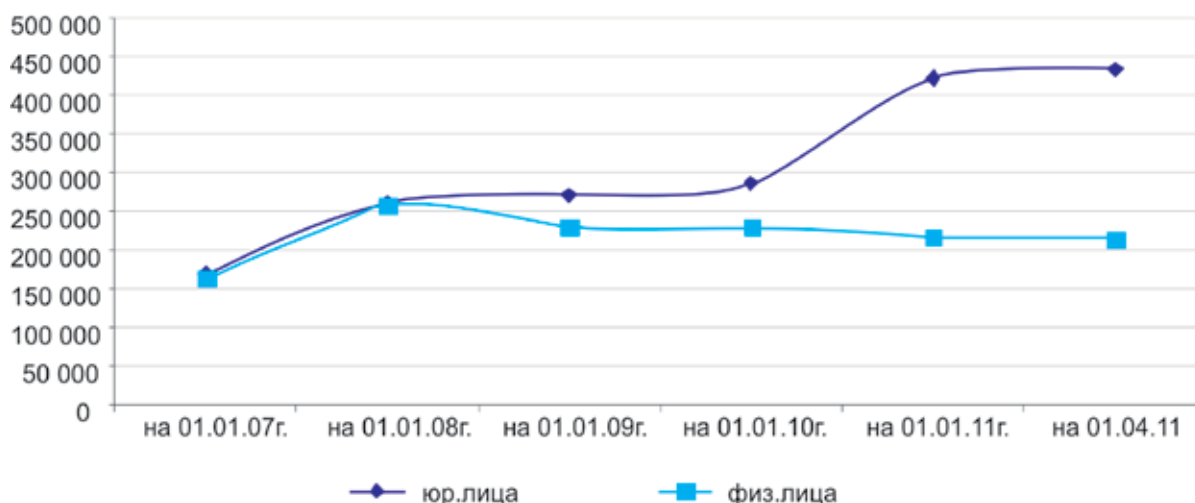
Глава государства в ежегодном Послании народу Казахстана ориентирует экономику страны на развитие малого и среднего бизнеса, как будущего двигателя ее развития. Именно поэтому в последнее время кредитованию этого сектора экономики банки уделяют особое внимание. Структура кредитования субъектов малого предпринимательства по срокам за эти годы не претерпела особых изменений. Доля краткосрочных займов сейчас составляет 21,0%, а доля долгосрочных – 79,0%. Что касается структуры кредитования по видам валют, то здесь произошли кардинальные из-

менения в пользу национальной валюты, доля которой выросла с 43,8% до 77,6%, а объем кредитования увеличился с 29,5 млрд. тенге до 87,0 млрд.тенге.

Без преувеличения, влияние негативных последствий кризиса особенно остро ощутили на себе физические лица, т.е. обычное население столицы. Если в докризисный период физические и юридические лица кредитовались в равных пропорциях, то за последние четыре года доля кредитов физических лиц в общем объеме кредитов сократилась с 50,0% до 33,0% (см. рисунок 4), составив 220,0 млрд. тенге.

Рисунок 4.

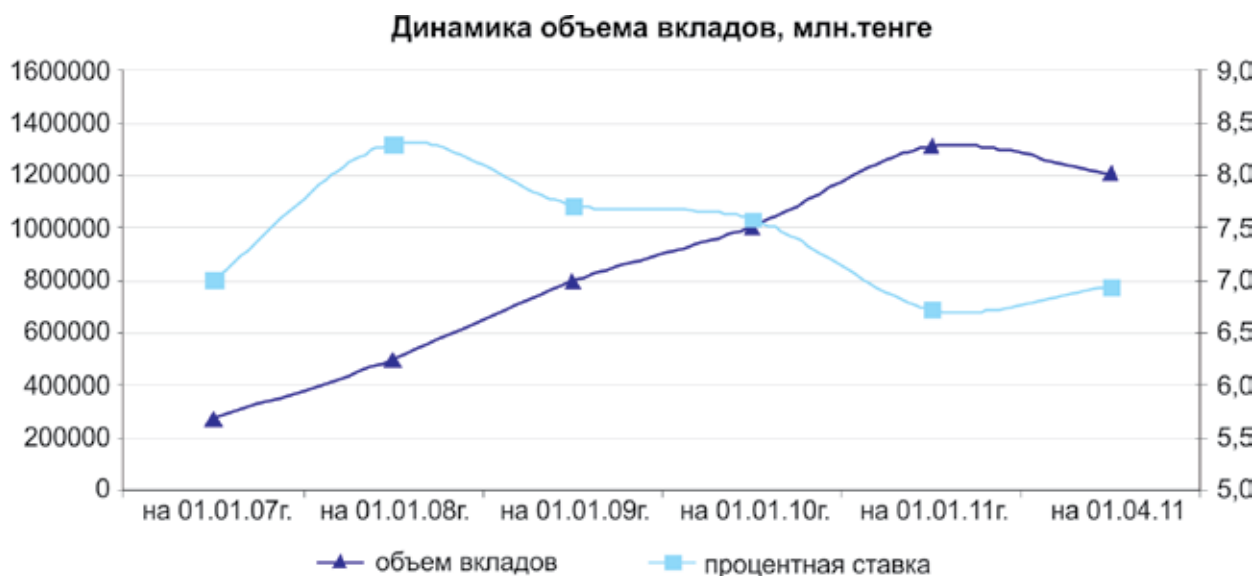
Динамика основного долга по типу вкладчиков, млн.тенге

Положительные тенденции на кредитном рынке столицы, благоприятная ценовая конъюнктура на мировых рынках и рост экономики в посткризисный период оказали благоприятное влияние и на состояние депозитного рынка столицы (см. рисунок 5). Сегодня депозитный рынок города Астаны развивается достаточно быстрыми темпами, являясь одним из основных

составляющих депозитного рынка банковского сектора в целом. Если на 1 января 2007 года доля Астаны в общем объеме вкладов составляла 18,2% или 344,3 млрд. тенге, то на 1 апреля текущего года она составила 30,1% или 1279,6 млрд. тенге, это второй показатель после города Алматы.

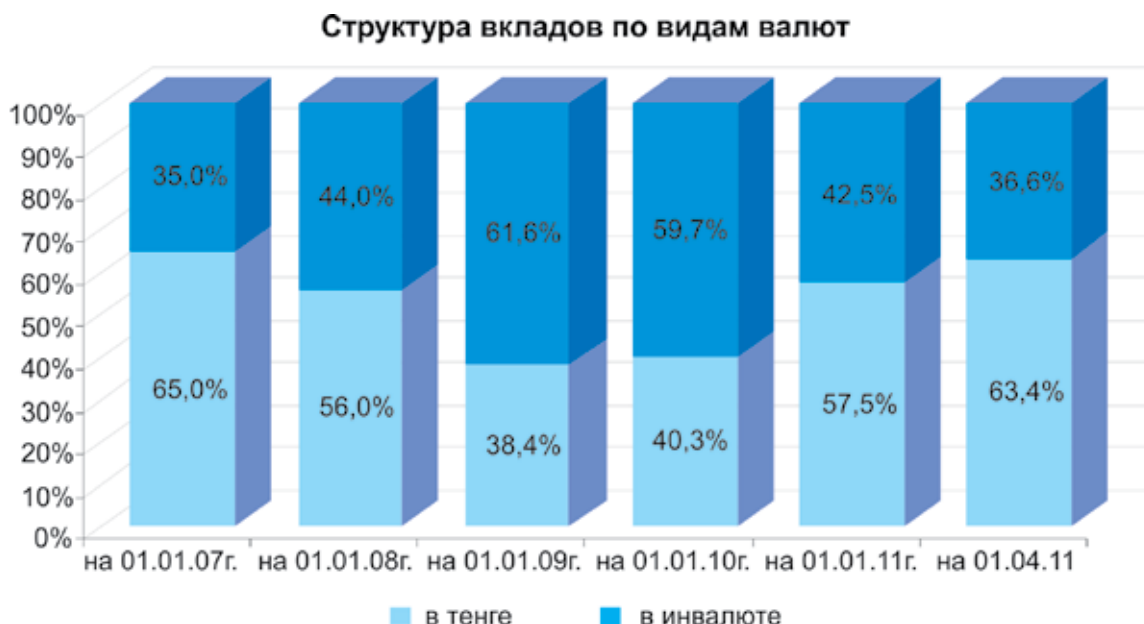
Рисунок 4.

В общем объеме депозитов на 1 апреля 2011 года вклады юридических лиц составляют 82,0%, частным лицам принадлежит 18,0%. За период с начала 2007 года депозиты юридических лиц выросли с 280,0 млрд. тенге до 1052,0 млрд. тенге, а вклады физических лиц увеличились с 65,6 млрд. тенге до 227,1 млрд.тенге. Вклады в национальной валюте выросли с 224,9 млрд.тенге до 811,7 млрд.тенге, в результате их доля увеличилась до 63,4%. Вклады в иностранной валюте в период кризиса (на 1 января 2009 года) достигли своей максимальной отметки 643,4 млрд.

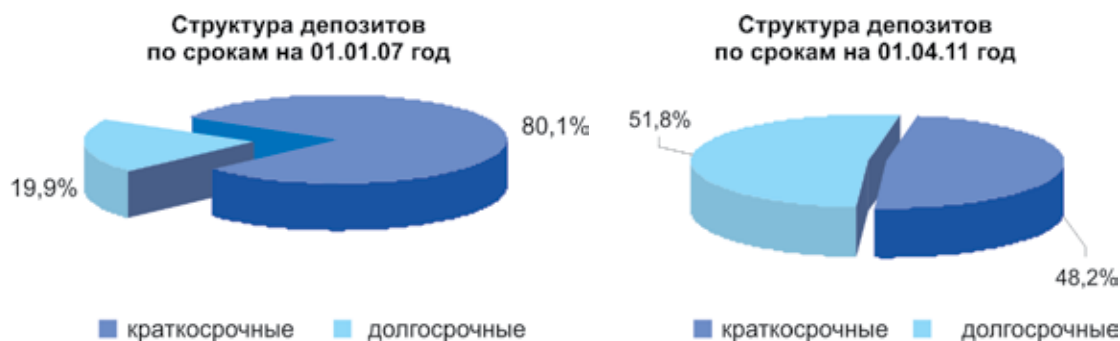
тенге. Несмотря на проведенную в начале 2009 года девальвацию национальной валюты и последовавшее за этим уменьшение доли тенговых вкладов, доверие населения к национальной валюте увеличивается. Немаловажное значение на рост доверия населения к банковскому сектору оказало увеличение в 2008 году суммы страхования вкладов с 700 тыс. до 5 млн. тенге. На сегодняшний день доля тенговых вкладов в общем объеме депозитов составляет более 60% (см. рисунок 6).

Рисунок 5.

О доверии населения к банкам можно судить по структуре вкладов по срокам, в которой на 1 апреля 2011 года срочные депозиты составляют более 99,0%, из которых долгосрочные депозиты составили 68,1 млрд. тенге, а на 1 апреля текущего года их объем достиг до 657 млрд. тенге, увеличившись почти 10 раз (см. рисунок 7).

Мировой кризис, безусловно, оказал сильное негативное воздействие на банковский сектор Казахстана и г. Астана в частности, однако благодаря своевременно принятым антикризисным мерам в финансовой системе Казахстана и ее банковском секторе, начиная со второго полугодия 2009 года, наблюдается положительная динамика. Системообразующие банки страны реструктурировали долги на сумму более 17 млрд. долларов, получив прибыль и вернувшись на докризисный уровень. Однако в банковском секторе до сих пор остаются открытыми вопросы проблемных займов, стагнационных процессов в банковском кредитовании и очищения своих балансов от «плохих» активов.

ОБ ИНФЛЯЦИОННЫХ ПРОЦЕССАХ В ЖАМБЫЛСКОЙ ОБЛАСТИ

Муратов Ж.С., начальник отдела экономического анализа и статистики Жамбылского филиала ГУ «Национальный Банк Республики Казахстан»

В статье изложены основные факторы, влияющие на инфляцию в регионе. На примере Жамбылской области приведены примеры влияния некоторых факторов на ценообразование товаров и услуг. Описан фактор товарного покрытия денег, находящийся в обращении.

Инфляция представляет собой сложный социально-экономический процесс. Она является одной из наиболее острых проблем современного развития экономики во многих странах мира. Различные экономисты дают разные определения инфляции, это говорит о том, что инфляция противоречивый, недостаточно изученный процесс. В современной литературе инфляция (лат. Inflation – вздутие) означает переполнение финансовых каналов денежными знаками сверх действительной потребности национального хозяйства. По мнению некоторых экономистов под инфляцией следует понимать повышение общего уровня цен в экономике. Бесспорно одно: падение покупательной способности денег и повышение цен теснейшим образом взаимосвязаны. Во время инфляции бумажные деньги обесцениваются и теряют свою покупательную способность, что проявляется в росте цен. Однако не всякое повышение цен служит показателем инфляции. Цены могут повышаться в силу улучшения качества продукции, ограниченности факторов производства, ухудшения условий добычи топливно-сырьевых ресурсов, изменения общественных потребностей и т.д., но это будет, как правило, не инфляционный, а в какой то

мере логичный, оправданный рост цен на отдельные товары. По этому необходимо различать монетарные и немонетарные составляющие инфляции.

Анализ инфляционных процессов за последние 2-3 года показывает, что инфляция в Жамбылской области происходит в основном под действием немонетарных факторов. Одним из них можно отметить фактор сезонности. Самый низкий уровень инфляции в течение года, как правило, наблюдается в летний период. Что в основном связано со снижением цен на продовольственном рынке (плодоовощная, молочная продукция, яйца и т.д.), вызванного достаточностью сельхозпродуктов. 1 и 4 квартал года характеризуется повышением цен и тарифов по платным услугам, а также продовольственных товаров. Продовольственные товары имеют склонность дорожать в этом периоде из-за роста издержек по хранению, а также сезонным дефицитом.

В структуре платных услуг населению наибольший вес занимает услуги жилищно-коммунальных хозяйств. На этом рынке в области практически отсутствует конкурентная среда, тем самым тарифы диктуют субъекты естественных монополистов. Как правило, они пересматривают цены и тарифы на предоставляемые услуги в новом сезоне (в начале года или в новом отопительном сезоне), который попадает на 1, 4 кварталы года. Следует отметить, что рост тарифов ЖКХ оказывает значительное влияние на себестоимость и тем самым на ценообразование других платных услуг (парикмахерские, услуги гостиниц и ресторанов, бани, пошив одежды и другие социальные услуги).

Наличие на рынке ценового сговора образуется вследствие отсутствия или слабой конкурентной среды. Так, например в Жамбылской области в конце 2010 и в начале 2011 года ценовой сговор наблюдался на рынке мясопродуктов, когда цены на рынке в один день поднялись в среднем на 20,0%. Несмотря на то, что рынок был переполнен мясопродуктами, цены не снижались. И только в результате создания местными властями социальных рядов, где продукты реализовывались по цене производителей, цены стали снижаться. Тем самым создание конкурентной среды способствовало определению реальной рыночной цены на эти продукты. Т.е. бесперебойное действие меморандумов, заключенных местными исполнительными органами с основными торговыми организациями, рынками является одним из основных инструментов борьбы с ценовым сговором.

Наряду с приведенными факторами немаловажным еще является внешнеэкономический фактор, так называемый импорт инфляции. В потребительской корзине области значительную долю непродовольственных товаров составляет товары импортного происхождения, тем самым ценообразование по

этой группе товаров зависит от ситуации на внешних рынках, а также от курса национальной валюты по отношению к инвалютам. Наглядный пример влияния внешнеэкономического фактора в области зафиксирован в 1 квартале 2009 года, а также во 2 квартале 2010 года. Если первый из них был связан проведенным в феврале 2009 года девальвацией тенге, то второй – с политическими событиями в Кыргызстане, когда таможенные посты были закрыты и ограниченность поставки товаров отразилась на ценообразовании. Так в феврале 2009 года инфляция по области составила 0,9%, в марте 0,8%, в том числе по непродовольственным товарам 1,0% и 2,2% соответственно. В 2010 году по итогам первого полугодия уровень накопленной инфляции по области составил 4,7%, что превысило республиканский уровень на 0,3 процентных пункта.

Обычно инфляция имеет в своей основе не одну, а несколько взаимосвязанных причин. В борьбе с инфляцией также следует учесть такие факторы, как:

- превышение темпов роста заработной платы над ростом производительности труда;
- высокая кредитная активность банковского сектора;
- изменение деловой активности реального сектора;
- приток иностранного капитала в страну;
- чрезмерные инвестиции;
- замедление или ускорение денежного оборота;
- инфляционные ожидания населения;
- отставание производства товаров от роста платежеспособного спроса;
- увеличение объемов долгосрочных капитальных вложений;
- рост цен на средства производства;
- снижение реальных доходов и жизненного уровня населения.

Одним из ключевых факторов является изменение товарного покрытия денег, находящихся в обращении.

На примере это выглядит так:

- в результате спада физических объемов производства, снижается совокупная стоимость товаров, обращающихся на рынке. Если в этом случае объем денежной массы не меняется, то это служит решающим фактором инфляции;
- рост просроченных, не возвращаемых кредитов приводит к тому, что в экономике растет объем выпущенной в обращение денежной массы, под которую не создано товарного покрытия, что приведет переполнению финансовых каналов деньгами;
- рост государственных непроизводительных расходов на содержание аппарата управления, силовых структур, на экологические цели, а также различные внеплановые выплаты чрезвычайного характера, которые не имеют товарного покрытия порождает дисбаланс между денежной массой и производствам товаров.

Учитывая сложность процесса и серьезность последствий инфляции бороться с ней необходимо комплексно. Несмотря на то, что обеспечение стабильности цен в стране законодательно закреплено за Национальным Банком, только слаженные действия всех заинтересованных государственных органов могут привести к желаемому результату.

Мировая практика показывает, что бурный рост в экономике всегда сопровождается высоким уровнем инфляции, в этой связи обеспечение стабильности цен в нашей стране необходимо рассматривать в контексте с возможностью перехода к устойчиво-стабильному росту экономики.

Инфляция – сложный, противоречивый социально-экономический процесс. Факторы, влияющие на инфляцию разнообразны, и необходимо различать монетарные и немонетарные факторы. Инфляция имеет в своей основе не одну, а несколько взаимосвязанных причин, поэтому в борьбе с ней необходимо объединить усилия государственных органов.

ИНДИКАТОР ДОВЕРИЯ

Осипов И.В. - эксперт управления стратегий и анализа Департамента исследований и статистики Национального Банка Республики Казахстан

Депозиты в банках, и особенно депозиты физических лиц, можно рассматривать как своеобразный индикатор состояния банков, который отражает не только уровень доверия к конкретному финансовому учреждению, но и к банковской системе в целом, а также сигнализируют о реакции населения на экономическую ситуацию в стране

Экономика и банковская система Казахстана, первыми на постсоветском пространстве, с августа 2007 года стали ощущать на себе негативные проявления начала мирового кризиса. Трансформации на депозитном рынке населения⁷ также стали происходить со второй половины 2007 года, когда после достижения в июле 2007 года, по сравнению с июлем 2006 года, точки максимального роста депозитов на 90,7%, с августа

стал наблюдаться процесс снижения вкладов.

Результатом реакции населения на начинающийся кризис и возможность возникновения проблем у казахстанских банков, стал частичный отток депозитов и переключивание тенговых вкладов в валютные. В результате, за 2007 год депозиты населения выросли в иностранной валюте на 58,1%, а в тенге увеличились на 31,0%, тогда как в 2006 году ситуация складывалась с точностью до наоборот, и тенговые депозиты выросли на 120,9%, а валютные только на 21,1%.

В целом рост депозитов населения в 2007 году замедлился до 40,0% (в 2006 году – рост на 73,3%) составив 1 447,9 млрд.тенге (Таблица 1). Депозитная база снижалась с августа по октябрь 2007 года, однако к концу года, в результате повышения банками ставок по депозитам это снижение было полностью компенсировано ростом в ноябре-декабре. В результате данного повышения, средневзвешенная ставка вознаграждения по привлеченным тенговым срочным депозитам физических лиц выросла в декабре 2007 года до 11,5% (декабрь 2006 года - 9,8%), а по вкладам в иностранной валюте - до 9,5% (декабрь 2006 года - 7,4%).

Таблица 1

Депозиты населения в банках (на конец периода)

млрд.тенге

	2007	2008	2009	2010
Всего	1447,9	1500,0	1936,3	2249,8
в том числе				
текущие счета	165,1	177,3	242,0	263,0
до востребования	28,0	21,4	54,2	33,6
срочные	1254,7	1301,3	1640,1	1953,2
в том числе вклады				
в тенге	903,1	871,9	841,0	1249,6
в инвалюте	544,7	628,1	1095,3	1000,2
доля вкладов в инвалюте, в %	37,6	41,9	56,6	44,5
в том числе вклады				
резидентов	1417,9	1463,3	1883,1	2181,6
нерезидентов	30,0	36,7	53,2	68,2
доля нерезидентов, в %	2,1	2,4	2,7	3,0

В 2008 году по мере расширения и углубления кризиса замедлился рост мировой экономики, и после ценового шока резко упали цены на нефть и металлы, являющиеся основой казахстанского экспорта. Стоимость барреля нефти сорта Brent снизилась со 133,9 долларов США в июле 2008 года, до 41,6 доллара в декабре 2008 года.

Соответственно замедлилась и экономическая активность в Казахстане, снизились показатели обрабатывающей отрасли промышленности и финансовой деятельности, у отдельных банков стали возникать проблемы с погашением обязательств по внешним займам. Нарастание негативных ожиданий населения в отношении финансового состояния банков с большой долей внешнего долга, постепенно стало трансформироваться в процесс отзыва депозитов, переключивания их между банками и перетока в иностранную валюту. Ситуация усугубилась нарастанием к концу года девальвационных ожиданий населения.

Уже с сентября 2008 года стал явно наблюдаться процесс оттока тенговых депозитов, а с ноября частич-

ный переток из тенговых вкладов в валютные, при этом значительно возросли объемы продаж наличной валюты в обменных пунктах. То есть финансовая модель поведения населения заключалась в том, что деньги лучше держать в валюте и лучше в наличной форме. В результате, в октябре 2008 года нетто объем продаж обменными пунктами наличных долларов США составил 964 млн. долларов США, в ноябре повысился до 1,1 млрд. долларов, а в декабре достиг 1,3 млрд. долларов США.

В итоге, в 2008 году вклады населения выросли только на 3,6% до 1,5 трлн.тенге (в 2007 году рост составлял 40,0%), при этом сбережения в иностранной валюте за год увеличились на 15,3%, а в национальной валюте - снизились на 3,5%.

Рост валютных депозитов был обеспечен в основном за счет ноября и декабря, что явилось защитной реакцией населения на предполагаемую девальвацию сроки, размеры и формы, которой были неизвестны, тогда как гарантии сохранности сбережений в банках казались значительно выше. Существенное влияние на

⁷ здесь и далее по тексту все цифровые данные и сравнения по депозитам населения указаны с учетом счетов нерезидентов

рост вкладов к концу года оказало также увеличение суммы гарантийного возмещения по депозитам физических лиц от 700 тыс.тенге до 5 млн.тенге, решение о котором было принято Правительством в октябре 2008 года.

Проведенная 4 февраля 2009 года одномоментная девальвация тенге, полностью исчерпав потенциал девальвационных ожиданий населения, выступила элементом шокового воздействия, спровоцировав отток вкладов населения в течение трех последующих после девальвации месяцев.

Тем не менее уже с июня 2009 года ситуация на депозитном рынке стала меняться в лучшую сторону и наметилась тенденция роста депозитной базы. Активная реализация Правительством антикризисной программы, финансовая поддержка государством банков второго уровня и постепенная стабилизация экономической ситуации, как в стране, так и в мире, способствовали росту доверия населения к банковской системе.

В результате темп роста вкладов населения в банках в 2009 году ускорился, и депозиты выросли на 29,1% до 1,9 трлн.тенге (2008 год – рост на 3,6%). При этом преобладание валютных сбережений сохранилось, и вклады населения в иностранной валюте за 2009 год увеличились на 74,4%, а в национальной валюте - снизились на 3,5%. Однако здесь необходимо учесть, что столь высокий рост валютных вкладов обусловлен также и особенностями статистического учета. Статистика по депозитам ведется в тенге, с пересчетом валютных вкладов в национальную валюту по официальному курсу, и поэтому проведенная в феврале 2009 года девальвация автоматически увеличила объем депозитов в иностранной валюте.

Однако уже следующий, 2010 год, преломил тенденцию предпочтения валютных депозитов, сформировавшуюся в 2008 и 2009 годы, и восстановил доверие к тенге. За 2010 год вклады населения выросли на 16,2% составив 2,2 трлн.тенге, при этом депозиты в тенге увеличились на 48,6% до 1,2 трлн.тенге, тогда как вклады в иностранной валюте понизились на 8,7% до 1 трлн.тенге.

Значительное улучшение состояния экономики и банковской системы Казахстана, стабильность валютного курса, а также очередное снижение Казахстанским фондом гарантирования депозитов рекомендованного уровня ставок по привлекаемым от физических лиц вкладам (с 1 апреля 2010 года по ставка по депозитам в тенге снижена с 11,5% до 10,0%, а в иностранной валюте - с 8% до 7%), изменили приоритеты на депозитном рынке.

В этих условиях главным аспектом привлекательности сбережений стал выступать уровень доходности. Поэтому более высокая ставка вознаграждения по вкладам в тенге, при отсутствии возможности получения девальвационного дохода по валютным вкладам, выступила основным стимулом предпочтения вида депозита, послужив существенному росту тенговых сбережений.

За четыре года, то есть за период с 2007 по 2010 год, депозиты населения увеличились на 117,6%, в их структуре вклады в национальной валюте повысились на 81,2%, в иностранной валюте - выросли на 190,3%. Преобладающий рост валютных депозитов населения явился, как следствием обыкновения сберегать накопления в условиях кризиса в иностранной валюте, так и результатом проведенной в феврале 2009 года девальвации тенге.

Таким образом, ситуация, складывающаяся на рынке депозитов населения в условиях кризиса, помимо традиционных предпочтений в виде иностранной валюты находилась также под воздействием других факторов, оказавших влияние на уровень и структуру депозитов. Помимо девальвации тенге, положение усложнялось фактом дефолтной ситуации в трех банках из первой десятки, что сказалось в определенный момент на уровне доверия к банковской системе.

Основной тенденцией в условиях кризиса явилась долларизация депозитов населения, однако уже в 2010 году, по мере улучшения ситуации в экономике и банковской сфере статус национальной валюты повысился и обозначился обратный процесс, процесс перевода части валютных вкладов в тенговые, и ускоренный рост тенговых сбережений.

Данный процесс продолжился и в текущем году. За январь – апрель 2011 года депозиты населения выросли на 5,7% до 2,4 трлн.тенге, при этом вклады в национальной валюте увеличились на 9,1%, тогда как сбережения в иностранной валюте повысились только на 1,4%.

Таким образом, несмотря на различные структурные изменения в составе депозитов населения, снижение и рост тенговой части вкладов, наличие элементов оттока и перетока в определенные периоды времени, депозиты населения ни разу за рассматриваемые четыре года не снизились, ограничившись лишь замедлением темпов роста.

Этот факт говорит о высокой степени доверия населения к банковской системе Казахстана, подкрепленной с одной стороны конструктивными мерами поддержки государством банков второго уровня в период кризиса, а с другой - увеличением суммы гарантирования по депозитам физических лиц от 700 тысяч тенге до 5 миллионов тенге.

Рост депозитов в период кризиса это не просто показатель доверия к банкам, это индикатор оптимизма и веры в возможность успешного преодоления Казахстаном кризиса, в правильность принимаемых Правительством антикризисных мер и верно выбранный курс развития государства. За время кризиса удалось не допустить ни одного банкротства банков, сохранить рост экономики, ускорившийся до 7% в 2010 году, снизить уровень безработицы. Таким образом, точность показателя «депозитного индикатора» подтверждается фактом успешного преодоления кризиса и значительным улучшением состояния банковской системы и экономики Казахстана.

КРИЗИС КАК СТИМУЛ ДЛЯ СБЕРЕЖЕНИЙ

*Ахметжанова Д.М., начальник отдела
экономического анализа и статистики
Костанайского филиала ГУ «Национальный Банк
Республики Казахстан»*

Сбережения населения выступают в качестве важнейшего источника внутренних ресурсов развития банковской системы и национальной экономики в целом. Это обеспечивается посредством трансформации сбережений в производственный капитал. Вклады населения используются для кредитования экономики и служат для финансирования создания новых капитальных благ, что обеспечивает рост ВВП и благосостояния населения в целом. Во всем мире вклады (депозиты) - самый популярный и востребованный банковский продукт.

Рынок банковских вкладов один из самых динамично развивающихся сегментов финансового сектора

Казахстана. Объем вкладов населения в банках второго уровня с 2000 года по 2010 год вырос с 91,7 млрд. тенге до 2249,8 млрд. тенге, более чем в 20 раз. Рост был непосредственно связан с высокими темпами развития экономики и ростом благосостояния населения. Повышению доверия населения к банковской системе способствовало создание в 1999 году, по инициативе Национального Банка, Фонда гарантирования депозитов физических лиц. На постсоветском пространстве на этот момент системы гарантирования вкладов физических лиц были созданы только в странах Балтии и Украине.

Как известно, мировой финансовый кризис оказал существенное негативное влияние на развитие банковского сектора страны. Но следует отметить одну интересную особенность. Казалось бы нестабильность в финансовой сфере должна была привести к оттоку вкладов населения из банков и уменьшению доверия населения к финансовой системе в целом, однако в нынешний кризис ситуация кардинально изменилась: за кризисный период объем вкладов населения в банках не только не уменьшился, но, наоборот, возрос, и ни один из банков не подвергнулся банкротству.

Динамика объемов вкладов населения в банках второго уровня РК

млрд. тенге, на конец периода

	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Объем вкладов населения в банках второго уровня (с нерезидентами)	1 034,0	1447,9	1500,0	1936,0	2249,8

Этому способствовала успешная реализация антикризисной программы государства, в том числе мер по поддержке банковского сектора, а также увеличение суммы возмещения по гарантируемому государством депозитам до пяти миллионов тенге.

С другой стороны, кризис способствовал изменению сберегательного поведения населения. В связи с неопределенностью будущих доходов и восприятия данного кризиса как длительного процесса население стало сокращать потребление и откладывать средства не на приобретение конкретного товара, а «на всякий случай» или «на черный день», создавая так называемую «подушку безопасности».

Характерной чертой докризисного периода, как известно, был «кредитный бум». В частности, потребительские кредиты банками раздавались практически всем желающим. Длительная доступность потребительского кредитования дала населению возможность почувствовать преимущества общества потребления.

Наступившая «посткризисная оттепель» вновь насытила рынок потенциальными заемщиками, которые предыдущие пару лет, наоборот, не хотели брать на себя дополнительную кредитную нагрузку, предпочтя переждать, потуже затянув пояса. С другой стороны, сами банки вновь стали предлагать всевозможные кредитные программы, при этом постепенно смягчая свою кредитную политику. К примеру, в 2010 году кредитов физическим лицам на потребительские цели было выдано в Казахстане на 43,7% больше, чем в 2009 году.

Данный факт, с одной стороны, является положительным моментом, так как стимулирует потребительский спрос населения, соответственно, влияет на рост экономики. Однако, при этом тревожным фактором является рост просроченной задолженности физических лиц, то есть какая-то часть населения не справляется с обслуживанием долга.

Динамика просроченной задолженности по кредитам физическим лицам, выданным на потребительские цели

на конец периода

	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2009 г.	2010 г.
Общий объем кредитов, млн. тенге	747 790	1 157 635	1 020 261	867 479	840 078
Объем просроченной задолженности, млн. тенге	5 219	15 044	45 294	103 489	134 112
Удельный вес просроченной задолженности, %	0,7	1,3	4,4	11,9	16,0

По результатам исследования Центра бизнес-информации, социологических и маркетинговых исследований BISAM Central Asia (2 тысячи респондентов,

Казахстан, 2009г.) было выявлено, что различные финансовые инструменты имеют разный уровень известности и разный уровень проявляемого к ним ин-

тереса. По уровню известности и восприятия из всех финансовых инструментов резко выделялись кредиты. С их сутью и функциями были знакомы более 55% опрошенных. Около трети опрошенных обнаружили детальное знакомство с инструментом (знали виды кредитов, варианты их получения и использования и т.д.). Более половины респондентов когда-либо пользовались кредитом, а треть опрошенных пользовались на момент проведения опроса. 34% были намерены воспользоваться кредитом в будущем. Ко второй группе – «достаточно известные, но слабо используемые инструменты» – были отнесены депозит и страховой полис. Их известность на уровне знания сути и функ-

ций составляла 45%-49%, на уровне знания видов и вариантов использования – 15-18%. Пользовались в момент проведения опроса депозитом лишь около 9% опрошенных. По мнению экспертов, проводивших исследование, использование депозитов существенно сдерживается крайне слабой известностью Фонда гарантирования вкладов физических лиц. О нем знают лишь немногим более 30% респондентов. При этом только 12% опрошенных смогли правильно назвать гарантируемую сумму вклада. Полностью доверяли Фонду лишь 9% респондентов (в определенной степени доверяли около 40%).

Соотношение объема вкладов населения к ВВП

Страна	Единица измерения	Валовый внутренний продукт за 2010 год	Объем вкладов населения в банках на 01.01.2011г.	Объем вкладов населения/ ВВП,% (гр4/гр5*100%)
1	2	3	4	5
Казахстан	млрд. тенге	21 647,7	2249,8	10,4
Россия	млрд. рублей	44 939,2	9805,4	21,8
Украина	млрд. гривен	1 094,6	275,5	25,1
Беларусь	млрд. рублей	162 964	22954,8	14,1

Как известно, развитые страны отличаются высоким уровнем сбережений населения. В Западной Европе соотношение вкладов населения к ВВП доходит до 80%, Восточной и Центральной Европе – до 40% и выше. По экспертным оценкам Всемирного банка оптимальным уровнем сбережений населения для устойчивого развития экономики является 20-25% от ВВП страны. Страны бывшего Советского Союза, как видно из таблицы, не отличаются высоким уровнем сбережений. Во многом это обусловлено объективными причинами: издержки советского прошлого, обесценение вкладов во время экономических реформ в 90-е, а также, в отличие от развитых стран, сравнительно недолгий срок существования рыночной экономики.

Успешно преодолев кризис, экономика Казахстана показывает ежегодный рост, соответственно, растут доходы населения. В «Докладе о мировом развитии – 2011» Всемирный банк отнес Казахстан к числу государств, в которых уровень доходов населения превышает средний показатель. Но большинству населения независимо от толщины их кошелька, свойственно тратить ровно все заработанные средства и даже сверх того. В настоящий момент все экспертные организации отмечают, что отсутствие у населения культуры сбережения является одной из существенных проблем.

В развитых странах традиции сбережений формировались веками, как естественными потребностями людей сберегать, так и целенаправленными усилиями правительств и банков. Так, для того чтоб популяризовать сбережения, 31 октября 1925 года европей-

скими сберегательными банками был основан Международный день сбережений, который с того времени отмечается в последний день октября. Международный день сбережений сыграл важную роль, втрое увеличив количество сберегательных вкладов в австрийских сберегательных банках в 1925-1930 годах. В период наибольшей популярности Международного дня сбережений, в 1955-1970 годах, количество сберегательных вкладов увеличилось в 35 раз. В 1989 году ООН официально провозгласила 31 октября Международным днем сбережений.

Пропаганда культуры сбережений, конечно же, ни в коем случае не отрицает возможность пользоваться кредитами. Правильная финансовая стратегия населения должна совмещать и сбережения, и кредиты. Однако, при правильном планировании бюджета, всегда нужно иметь «подушку безопасности» из высоколиквидных активов – в первую очередь вкладов. И очень важно донести до населения, что жить «от полочки до полочки» это лучше, чем жить с идеей как бы выплатить кредит банку. Но еще лучше жить так, чтобы месячный доход превышал расходы за этот же период, а также необходимо научиться сберегать, увеличив тем самым инвестирование в свое будущее, в будущее своей страны.

*Источники: www.nationalbank.kz
www.gazeta.kz
официальные сайты центральных банков России, Украины, Беларусь*

РАЗВИТИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ ЗАПАДНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ КАЗАХСТАНА

*Кульматова С.Я., начальник отдела
экономического анализа и статистики
Западно-Казахстанского филиала ГУ
«Национальный Банка Республики Казахстан»*

В 1987-1988гг. в СССР была проведена банковская реформа. В результате на основе учреждений Госбанка СССР и Стройбанка СССР были созданы: Промстройбанк (обеспечивающего кредитно-расчетное обслуживание промышленности и строительства), Агропромбанк (в задачи которого входило обеспечить кредитно-расчетное обслуживание агропромышленного комплекса) и Жилсоцбанк (кредитно-расчетное обслуживание предприятий социальной сферы). На базе системы сберегательных касс, входивших в состав Госбанка СССР, образован Сберегательный банк, а на основе Внешторгбанка создан Внешэкономбанк. Госбанк СССР перестал осуществлять кассовое и кредитно-расчетное обслуживание предприятий и организаций. Он был провозглашен Центральным банком страны.

После получения суверенитета, в декабре 1990г., Казахстан сразу же приступил к созданию собственной банковской системы, отвечающей требованиям рыночной экономики.

Первый уровень новой банковской системы был представлен Национальным Банком (в 1991 году называвшийся Национальным Государственным банком Казахской ССР), являющимся центральным банком Казахстана.

Второй уровень – коммерческие банки, созданные как на основе ранее существовавших специализированных банков, так и вновь организованных. В связи с принятием Закона «О банках и банковской деятельности в Казахской ССР» многие отраслевые министерства и ведомства стали открывать узкоспециализированные банки, обслуживающие предприятия, работающие в соответствующей отрасли.

Банковская сеть региона. В 1991 году банковская сеть региона была представлена областным управлением Госбанка и 7-ю филиалами акционерных коммерческих банков – Промстройбанка (в 1991 году преобразованный в Казахский Акционерный банк «Туранбанк»), Агропромбанка (КБ «Агропромбанк Республики Казахстан»), Жилстройбанка (Кредсоцбанк), Внешэкономбанка (преобразованного в АБ «Алем Банк Kazakhstan»), Республиканского Сбербанка, КБ «Каздорбанк» (открытое при министерстве автомобильных дорог), КБ «Крамдсбанк» (первый коммерческий банк в республике не относящийся к министерству или ведомству).

Кроме этого, в 1991 году в регионе открылся самый первый самостоятельный банк – Агропромбанк, который в 1992 году присоединился к КБ «Агропромбанк Республики Казахстан».

В последующие годы до введения тенге (15.11.1993 г.) число банковских учреждений увеличивалось за счет открытия филиалов мелких, узкоспециализированных банков, таких, как Игиликбанк

(Казпотребсоюз), Трансбанк (Министерство транспорта), Темирбанк (Министерство железных дорог), Почтабанк и т.д.

В марте 1992 года в области был открыт самостоятельный банк второго уровня – АБ Газпромбанк, с уставным фондом 10 млн. руб. Акционерами банка стали компании и организации газовой отрасли. Банк осуществлял свою деятельность на протяжении 8 лет. (В 2000 году за систематическое несоблюдение экономических нормативов Национальный Банк отозвал лицензию у данного банка и был запущен механизм его ликвидации в судебном порядке.)

К концу 1992 года банковская система нашей области состояла из облуправления Национального Банка и его подразделений, одного самостоятельного банка второго уровня, и 31-го филиалов банков второго уровня.

Развитие рыночных отношений и кредитного дела привели к быстрому росту числа банковских учреждений. В 1993 году в области насчитывалось 35 филиалов банков второго уровня, которые осуществляли банковское обслуживание и кредитование внебюджетных секторов экономики и населения, привлечение депозитов, обменные операции с наличной иностранной валютой. Наибольшее число действующих филиалов было отмечено в области в 1996 году – 51. В последующие годы, исходя из проводимой Национальным Банком политики капитализации банков, повышения их ликвидности начался процесс «сжатия», реорганизации, как банков, так и их филиалов. Так, например, в 1997 году – АБ «Туранбанк» и АБ «Алем Банк Казахстан» были объединены в ЗАО «БанкТуранАлем», в 1998 году БанкЦентрКредит был объединен с двумя бывшими государственными банками – Кредсоцбанком и Жилстройбанком.

Результатом реорганизаций стало значительное сокращение в области филиалов БВУ – на конец 1998 года – до 21 единиц.

Особенный интерес к региону со стороны крупных банков республики увеличился с дальнейшей активизацией экономической ситуации вокруг Карачаганакского газоконденсатного месторождения.

Только за первое полугодие 2001 года в области открыты филиалы таких крупных банков как ОАО «Нурбанк», ОАО «АТФ банк», в 2002 году – филиалы ОАО «ТЕХАКABANK», ОАО Валют – Транзит Банк».

Таким образом, года по состоянию на 1 октября 2003 года на территории области стабильно функционировало 18 филиалов 12-ти БВУ.

На сегодняшний день в регионе работают 16 филиалов и 1 представительство 16-ти банков второго уровня.

Депозитный рынок. Галопирующая инфляция, пришедшаяся на 1992-1994 годы и «съедавшая» у населения и предприятий имевшиеся и с трудом зарабатываемые деньги выработала у них стереотип мышления – «деньги хранить в чем угодно (вложить в материальное), только не в банках». Об этом частично свидетельствует показатель (по области), основанный на соотношении размеров среднедушевого банковского вклада на конец года к размеру среднедушевого годового дохода (сумма среднедушевого банковского вклада / сумма среднедушевого годового дохода x 100%), который с 5,8% в конце 1993 года снизился до 2,03% в конце 1994 года.

В последующие годы этот показатель имел тенденцию к росту, но лишь в 1999 и 2000 годах он превысил уровень 1993 года (5,8%). И это является одним

из показателей возросшего доверия населения к банковской системе, а так же активной работы банков на депозитном рынке.

Заметное развитие депозитного рынка начинается с 1996 года. Именно с этого времени банки начали ориентироваться на сбережения в руках населения как на реальные ресурсы, посредством которых можно получать прибыль и начали разворачивать работу, подкрепленную активной рекламной компанией по привлечению средств населения и юридических лиц. Эта работа была реально подкреплена и устойчивой работой банковской системы в периоды финансовых кризисов в сопредельных государствах и при переходе на плавающий обменный курс тенге. Значительно укрепило доверие к банковской системе и создание в 1999 году Фонда обязательного коллективного гарантирования (страхования) вкладов (депозитов) физических лиц в банках второго уровня.

Результатом этой работы стал рост размера вкладов в среднем на душу населения, который в октябре 2003 года составлял 11622,5 тенге, в декабре 2010 года – 63876,74 тенге.

Практически на протяжении всего семнадцатилетнего периода, в банковском секторе области основными вкладчиками являются физические лица, на долю которых приходится 80-90% всех депозитов и, которые сохраняют положительные тенденции роста.

Рост депозитной базы банков происходил как за счет депозитов в национальной валюте, так и в иностранной валюте. При этом, если в 1993-2002 годы, доля депозитов в национальной валюте то увеличивалась до 85%, то сокращалась до 50%, то в последующие годы, как население, так и юридические лица стали отдавать предпочтение размещению средств в национальной валюте. Этому способствовало и укрепление курса тенге по отношению к основным видам иностранной валюты.

По состоянию на 01.01.2011 года депозиты в национальной валюте составили 29331,6 млн. тенге или 65,2% в общем объеме депозитов, депозиты в иностранной валюте – 15629,7 млн. тенге (34,8%).

Банковская статистика по депозитному рынку области представлена в диаграммах 1,2.

Диаграмма 1. Вклады в банках второго уровня

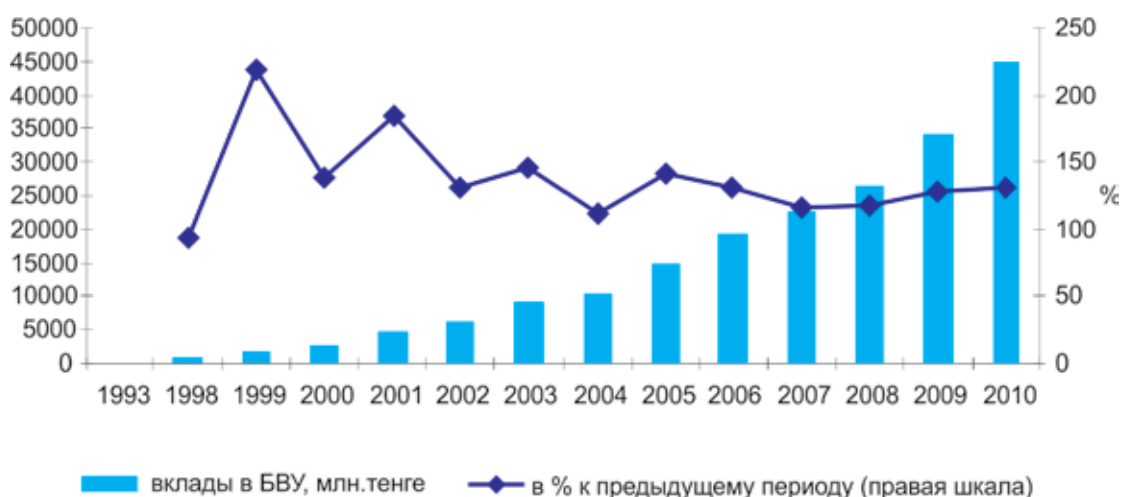

Диаграмма 2. Удельный вес депозитов в национальной и иностранной валюте в общем объеме депозитов

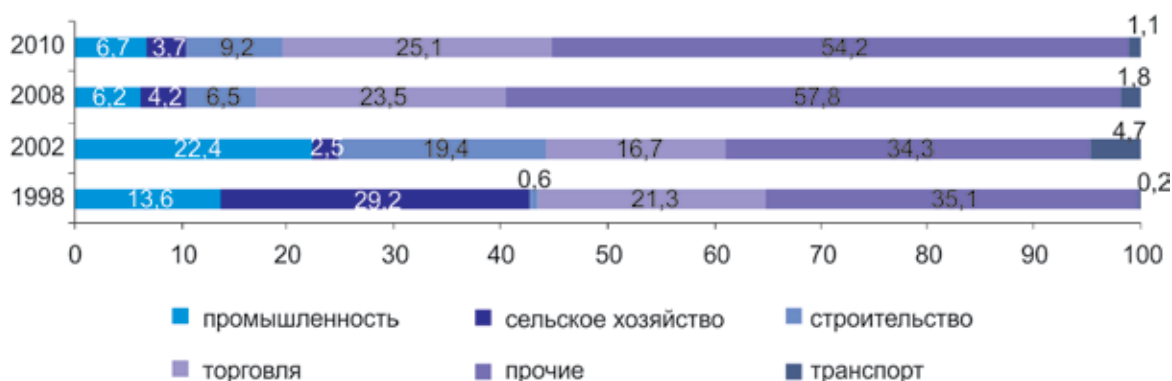

Кредитный рынок. За семнадцать лет кардинально изменилась отраслевая структура кредитных вложений. Так, если в 1993-1994 годах основной объем кредитов (61,9-59%) был размещен в сельском хозяйстве, то в последующие годы, в связи с прекращением централизованного кредитования отрасли, списанием просроченных долгов объем кредитов резко сократился и, начиная с 2001 года, характеризуется значением 1-5%.

Начиная с 2000 года, отраслевая структура кредитных вложений поменялась, происходит увеличение кредитных вложений направленных в производственную сферу (промышленность, строительство, транспорт), но все же основной их объем продолжает размещаться в быстро окупаемых отраслях торговли и услуг (диаграмма 3).

Диаграмма 3. Кредиты банков по отраслям экономики (в % к общему объему)

В 2000 году также начинает развиваться розничный бизнес, т.е. кредитование населения. Стабилизация экономики, рост реальных денежных доходов населения, отразился на потребительском поведении населения, повысился спрос на недвижимость и более качественные и дорогостоящие товары и услуги. И если в 1998-2004 годах на долю населения приходилось 30-34% объема кредитных вложений, то в 2005 году – уже 48%, а по итогам 2009 года – 62,5%.

долю физических лиц приходилось 50828,0 млн. тенге или 57,5% (диаграмма 4).

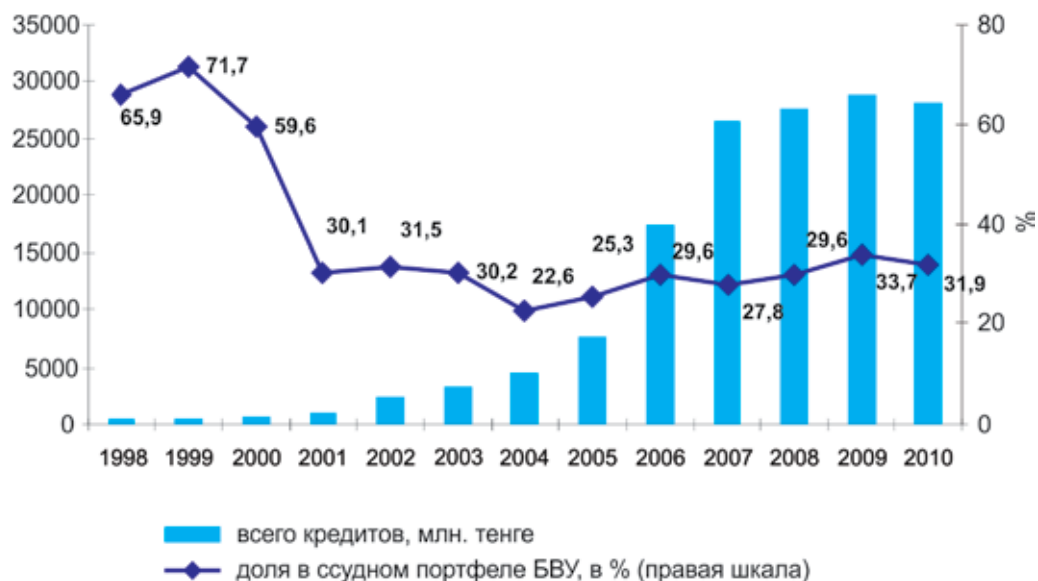
По состоянию на 1 января 2011 года из общего объема кредитных вложений (88392,2 млн. тенге) на

На фоне стабильного роста кредитных вложений росла и выдача филиалами банков кредитов субъектам малого предпринимательства. По сравнению с 1998 годом объем выдачи кредитов увеличился более чем 56 раз: с 569,3 млн. тенге до 32342 млн. тенге за 2007 год. За 2010 года субъектам малого предпринимательства было выдано кредитов в объеме 19129,1 млн. тенге, а основной долг на 01.01.2011 года составил 28202,2 млн. тенге или 31,9% в общем объеме кредитования экономики области (диаграмма 5).

Диаграмма 4. Удельный вес кредитов физическим и юридическим лицам в общем объеме кредитов

Диаграмма 5. Кредиты банков субъектам малого предпринимательства

Данный обзор составлен на основе более обширного материала о развитии банковской системы Западно-Казахстанской области, который аккумулирован в документах филиала Национального Бан-

ка, и наиболее интересная их часть представлена в экспонатах музея филиала, открытого в 1998 году к 5-летию тенге и накануне 125-летия образования банковской системы в Западном Казахстане.

